

SOCIALINĖS GEROVĖS TYRIMAI

Mokslo darbai · Research Papers

SOCIAL INQUIRY INTO WELL-BEING

23(2)
2025

ISSN 2783-5502 (online)
DOI:10.13165/SD-25-23-2

Mykolas Romeris
universitetas

ISSN 2783-5502 (online)
DOI:10.13165/SD-25-23-2

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

SOCIALINĖS GEROVĖS TYRIMAI
Mokslo darbai
2025, 23(2)

SOCIAL INQUIRY INTO WELL-BEING
Research Papers
2025, 23(2)

Vilnius
2025

Vyriausioji redaktorė: **prof. dr. Irena Žemaitaitytė**, *Mykolo Romerio universitetas, Lietuva* (edukologija, 07 S)

Nariai:

1. **Prof. dr. Miu Chung Yan**, *Britų Kolumbijos universitetas, Kanada* (socialinis darbas, 05 S);
2. **Prof. dr. Leta Dromantienė**, *Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva* (vadyba ir administravimas, 03 S);
3. **Prof. dr. Lilija Duoblienė**, *Vilniaus universitetas, Lietuva* (edukologija, 07 S);
4. **Prof. dr. Valdonė Indrašienė**, *Mykolo Romerio universitetas, Lietuva* (edukologija, 07 S);
5. **Doc. dr. Ieva Kuginytė-Arlauskienė**, *Vakarų Norvegijos taikomųjų mokslų universitetas, Norvegija* (edukologija, 07 S);
6. **Doc. dr. Mare Leino**, *Talino universitetas, Estija* (socialinio darbo filosofija, 05 S);
7. **Doc. dr. Elena Luppi**, *Bolonijos universitetas, Italija* (edukologija, 07 S);
8. **Prof. dr. Natalija Mažeikienė**, *Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva* (edukologija, 07 S);
9. **Prof. dr. Odeta Merfeldaitė**, *Mykolo Romerio universitetas, Lietuva* (edukologija, 07 S);
10. **Prof. dr. Sarmitė Mikulionienė**, *Lietuvos socialinių mokslų centras, Lietuva* (sociologija, 05 S);
11. **Prof. dr. Silvana Mordeglia**, *Genujos universitetas, Italija* (socialinis darbas, 05 S);
12. **Doc. dr. Svitlana Paschenko**, *Taraso Ševčenkos nacionalinis Kijevo universitetas, Ukraina* (psichologija, 06 S);
13. **Doc. dr. Marketa Rusnakova**, *Ružomberoko Katalikų universitetas, Slovakija* (socialinis darbas, 05 S);
14. **Prof. dr. Songul Sallan Gul**, *Suleimano Demirelio universitetas, Turkija* (sociologija, 05 S);
15. **Doc. dr. Alessandro Sicora**, *Trento universitetas, Italija* (socialinis darbas, 05 S);
16. **Prof. dr. Leona Stašova**, *Hradec Kralove universitetas, Čekija* (socialinis darbas, 05 S);
17. **Prof. dr. Mara Tognetti**, *Neapolio Federiko II universitetas, Italija* (sociologija ir socialiniai tyrimai, 05 S);
18. **Doc. dr. Lolita Vilka**, *Rygos Stradinio universitetas, Latvija* (filosofija, 01 H);
19. **Prof. dr. Jorge Fernández del Valle**, *Oviedo universitetas, Ispanija* (psichologija, 06 S);
20. **Prof. dr. Eric Daniel Widmer**, *Ženevos universitetas, Šveicarija* (sociologija, 05 S).

Periodinio recenzuojamo mokslo darbų leidinio „*Socialinės gerovės tyrimai*“ tikslas – skatinti dialogą tarp įvairių socialinių mokslų kryptų mokslininkų (socialinės politikos, socialinio darbo, sociologijos, edukologijos, psichologijos, ir kt.) bei plėtoti Lietuvos, Rytų ir Vidurio Europos regiono šalių, Europos Sąjungos valstybių socialinės raidos bei jų gyventojų socialinių problemų tarpdisciplininius tyrimus.

Leidinyje „*Socialinės gerovės tyrimai*“ skelbiami originalūs moksliniai straipsniai ir mokslinių monografijų, kitų leidinių recenzijos, tezės, kitos informacinio pobūdžio publikacijos, parašytos lietuvių arba anglų kalbomis. Redaktorių kolegijos nutarimu minėtos publikacijos gali būti leidžiamos ir kitomis kalbomis. Mokslo darbų leidinyje „*Socialinės gerovės tyrimai*“ spausdinami moksliniai straipsniai socialinės politikos, socialinio darbo, sociologijos, edukologijos ir psichologijos tematika.

Mokslo darbai „*Socialinės gerovės tyrimai*“ (iki 2021 m. leidžiami pavadinimu „*Socialinis darbas*“) leidžiami nuo 2002 metų, įtraukti į Ulrich's, PROQUEST, DOAJ, C.E.E.O.L.

Žurnalas leidžiamas 2 kartus per metus gegužės ir lapkričio mėnesį.

Straipsniai yra recenzuojami taikant slaptąjį recenzavimo metodą ne mažiau kaip dviejų redaktorių kolegijos paskirtų recenzentų. Straipsniai spausdinami lietuvių arba anglų kalbomis.

Redakcijos adresas:

Mykolo Romerio universitetas Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas
Edukologijos ir socialinio darbo institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Elektroninis paštas zvsvf@mruni.eu
<http://socialines-geroves-tyrimai.mruni.eu>

Editor-in-Chief: **Prof. Dr. Irena Žemaitaitytė**, *Mykolas Romeris University, Lithuania* (Education Science, 07 S)

Editorial Board:

1. **Prof. Dr. Miu Chung Yan**, *British Columbia University, Canada* (Social Work, 05 S);
2. **Prof. Dr. Leta Dromantienė**, *Vytautas Magnus University, Lithuania* (Management and Administration, 03 S);
3. **Prof. Dr. Lilija Duoblienė**, *Vilnius University, Lithuania* (Education Science, 07 S);
4. **Prof. Dr. Valdonė Indrašienė**, *Mykolas Romeris University, Lithuania* (Education Science, 07 S);
5. **Doc. Dr. Ieva Kuginytė-Arlauskienė**, *Western Norway University of Applied Sciences, Norway* (Education Science, 07 S);
6. **Doc. Dr. Mare Leino**, *Tallinn University, Estonia* (Philosophy in social work, 05 S);
7. **Doc. Dr. Elena Luppi**, *University of Bologna, Italy* (Education Science, 07 S);
8. **Prof. Dr. Natalija Mažeikienė**, *Vytautas Magnus University, Lithuania* (Education Science, 07 S);
9. **Prof. Dr. Odeta Merfeldaitė**, *Mykolas Romeris University, Lithuania* (Education Science, 07 S);
10. **Prof. Dr. Sarmitė Mikulionienė**, *Lithuanian Centre for Social Sciences, Lithuania* (Sociology, 05 S);
11. **Prof. Dr. Silvana Mordegli**, *University of Genova, Italy* (Social Work, 05 S);
12. **Doc. Dr. Svitlana Paschenko**, *Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine* (Psychology, 06 S);
13. **Doc. Dr. Marketa Rusnakova**, *Catholic University in Ružomberok, Slovak Republic* (Social work, 05 S);
14. **Prof. Dr. Songul Sallan Gul**, *Suleyman Demirel University, Turkey* (Sociology, 05 S);
15. **Doc. Dr. Alessandro Sicora**, *University of Trento, Italy* (Social Work, 05 S);
16. **Prof. Dr. Leona Stašova**, *University Hradec Kralove, Czech Republic* (Social Work, 05 S);
17. **Prof. Dr. Mara Tognetti**, *Milano Bicocca University, Italy* (Sociology and Social Research, 05 S);
18. **Doc. Dr. Lolita Vilka**, *Riga Stradins University, Latvia* (Philosophy, 01 H);
19. **Prof. Dr. Jorge Fernández del Valle**, *University of Oviedo, Spain* (Psychology, 06 S);
20. **Prof. Dr. Eric Daniel Widmer**, *University of Geneva, Switzerland* (Sociology, 05 S).

The periodical peer-reviewed journal "*Social Inquiry into Well-Being*" aims to promote dialogue between researchers from different branches of social science (social policy, social work, sociology, education, psychology, etc.) and to present interdisciplinary studies on social development and population problems in Lithuania, the EU, Eastern and Central European.

"*Social Inquiry into Well-Being*" publishes original scholarly articles, reviews of scholarly monographs and other publications, academic theses and other informative publications in the Lithuanian and English languages. Upon a decision by the Editorial Board, publications in other languages may be included. The academic journal "*Social Inquiry into Well-Being*" publishes articles dealing with issues in the fields of social policy, social work, sociology, psychology and education.

"*Social Inquiry into Well-Being*" (until 2021 title "*Social Work*") has been published since 2002 and is included in the Ulrich's, PROQUEST, DOAJ, C.E.E.O.L.

The journal is published twice a year (in May and November).

Articles are reviewed by applying the double-blind method (the identities of the author(s) and reviewers are kept unknown). Each article is appointed at least two referees (scientists with a degree in the relevant field). Articles are published in Lithuanian or English.

Address:

Mykolas Romeris University Faculty of Human and Social Studies
Institute of Educational Sciences and Social Work
Ateities st. 20, LT-08303 Vilnius, Lithuania
E-mail: zvzf@mruni.eu
<http://social-inquiry-into-well-being.mruni.eu>

TURINYS • CONTENTS

I. EDUKOLOGIJA | EDUCATION SCIENCE

1. Rima Kazlauskienė

STEAM DIEGIMO UGDYMO PROCESE IŠŠŪKIAI IR MOKYTOJŲ KOMPETENCIJŲ TOBULINIMO GALIMYBĖS. CHALLENGES OF INTEGRATING STEAM INTO THE EDUCATIONAL PROCESS AND OPPORTUNITIES FOR TEACHER COMPETENCE DEVELOPMENT 133

2. Doc. dr. Gintautė Žibėnienė

VILNIAUS APSKRITIES PRADINIŲ KLASIŲ PEDAGOGŲ POŽIŪRIS Į ŠVIETIMO CENTRŲ ORGANIZUOJAMAS KVALIFIKACIJOS TOBULINIMO VEIKLAS. PRIMARY SCHOOL TEACHERS' ATTITUDES TOWARDS PROFESSIONAL DEVELOPMENT ACTIVITIES ORGANIZED BY EDUCATIONAL CENTERS IN VILNIUS COUNTY 154

II. SOCIALINIS DARBAS | SOCIAL WORK

3. Prof. dr. Brigita Kairienė

BUDINČIO GLOBOTOJO PATIRIAMAI IŠŠŪKIAI UŽTIKRINANT LAIKINAI PRIŽIŪRIMO VAIKO TEISES. CHALLENGES FACED BY GUARDIAN ON DUTY IN ENSURING THE RIGHTS OF A CHILD UNDER GUARDIANSHIP (CARE) 171

4. Doc. dr. Jautrė Ramutė Šinkūnienė

GRUPINIO GYVENIMO NAMŲ STEIGIMO POREIKIS SUAUGUSIEMS ŽMONĖMS SU NEGALIA, GYVENANTIEMS ŠEIMOJE. THE NEED FOR ESTABLISHMENT OF GROUP LIVING HOMES FOR ADULTS WITH DISABILITY LIVING WITHIN THE FAMILY 191

5. Prof. dr. Rita Raudeliūnaitė

SOCIALINIO DARBUOTOJO PROFESINĖS VEIKLOS PRADŽIA: VEIKSNIAI SĄLYGOJANTYS VEIKSMINGĄ PROFESINĘ ADAPTACIJĄ. THE BEGINNING OF A SOCIAL WORKER'S PROFESSIONAL ACTIVITY: FACTORS DETERMINING EFFECTIVE PROFESSIONAL ADAPTATION 213

III. FILOSOFIJA | PHILOSOPHY

6. Vytautas Leškevičius

LOGIC, AUTHORITY, AND MANAGERIAL COMPLEXITY: INTEGRATING BOCHENSKI'S PHILOSOPHY OF AUTHORITY WITH GRAICIUNAS' MANAGEMENT RELATIONSHIP THEORY. SOME INSIGHTS FOR ORGANISATIONAL THEORY 229

STEAM DIEGIMO UGDYMO PROCESSE IŠŠŪKIAI IR MOKYTOJŲ KOMPETENCIJŲ TOBULINIMO GALIMYBĖS

Rima Kazlauskienė

Mykolas Romeris universitetas

Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas

Edukologijos ir socialinio darbo institutas

Telefonas +370 6 2085122

Elektroninis paštas rikazlauskiene@stud.mruni.eu

Dr. Jolita Dudaitė

Mykolas Romeris universitetas

Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas

Edukologijos ir socialinio darbo institutas

Telefonas +370 5 2714625

Elektroninis paštas jolitad@mrui.eu

DOI: 10.13165/SD-25-23-2-01

Anotacija

Šiame straipsnyje analizuojamos mokytojų kompetencijų tobulinimo galimybės ir iššūkiai, kylantys diegiant STEAM (gamtos mokslų, technologijų, inžinerijos, menų ir matematikos) metodikas ugdymo procese Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose. Tyrimo aktualumą lemia šiuolaikiniai švietimo sistemos pokyčiai, reikalaujantys mokytojų gebėjimo integruoti tarpdisciplininius ugdymo metodus. Egzistuoja prieštaravimas tarp sparčiai augančio STEAM ugdymo aktualumo ir mokytojų galimybių efektyviai integruoti STEAM metodikas dėl nepakankamų kompetencijų ir ribotų profesinio tobulėjimo galimybių. Tai reikalauja tyrimo, siekiant išsiaiškinti, kaip galima pagerinti mokytojų kompetencijų tobulinimą ir įveikti praktinius STEAM ugdymo diegimo iššūkius. Ši problema kelia klausimus, kaip mokytojai galėtų efektyviau tobulinti savo kompetencijas, kokios kliūtys trukdo integruoti STEAM į ugdymą ir kokios strategijos galėtų padėti jas įveikti. Tyrimo hipotezė – mokytojai, kurie per metus dalyvavo ne mažiau kaip 9 valandų STEAM kompetencijų tobulinimo kursuose, dažniau taiko STEAM metodikas ugdymo procese, palyginti su tais, kurie tokiose programose dalyvavo

mažiau arba nedalyvavo visai.

Straipsnyje pristatomi kiekybinio tyrimo, kuriame dalyvavo 337 pedagogai, rezultatai. Remiantis statistine duomenų analize, nustatyta, kad mokytojai, kurie per metus dalyvavo 9 ar daugiau valandų trukmės STEAM kompetencijų tobulinimo kursuose, žymiai dažniau taiko STEAM ugdymo metodikas nei tie, kurie tokiuose kursuose nedalyvavo arba dalyvavo trumpiau. Tyrimas atskleidžia pagrindinius kompetencijų trūkumus ir ugdymo proceso iššūkius, susijusius su administracine parama, laiko resursais ir metodinės pagalbos stoka. Gauti rezultatai leidžia teigti, kad sistemingas ir tikslingas mokytojų kvalifikacijos tobulinimas yra būtina sėkmingo STEAM ugdymo įgyvendinimo prielaida. Tyrimas ne tik empiriškai patvirtina ryšį tarp kvalifikacijos tobulinimo ir STEAM metodų taikymo dažnio, bet ir papildo supratimą apie institucinės paramos ir tarpdisciplininio bendradarbiavimo svarbą. Tyrimas aktualus švietimo politikos formuotojams, mokyklų vadovams ir pedagogų rengimo institucijoms.

Reikšminiai žodžiai: STEAM, mokytojų kompetencijos, profesinis tobulėjimas, tarpdalykinis bendradarbiavimas, švietimo inovacijos.

Įvadas

Pastaraisiais dešimtmečiais STEAM ugdymas sulaukia vis didesnio dėmesio visame pasaulyje, ypač švietimo srityje (Li ir kt., 2020; Murray, 2019). Tai strateginis ugdymo modelis, orientuotas į tarpdisciplininį požiūrį ir praktinį realaus pasaulio problemų sprendimą, padedantį ugdyti įgūdžius, reikalingus ateities specialistams (Machado ir kt., 2022). Atsižvelgiant į šiuolaikines tendencijas ir besikeičiančius darbo rinkos poreikius, STEAM tampa vis aktualesniu ugdymo turinio komponentu.

Vis dėlto diegiant STEAM ugdymą mokyklose kyla nemažai iššūkių – visų pirma mokytojams dažnai stinga reikiamų žinių, įgūdžių ir patirties (Li ir kt., 2020). Tyrimai atskleidžia, kad sunkumų kelia tiek skaitmeninių technologijų taikymas (Machado ir kt., 2022), tiek gebėjimas integruoti skirtingas mokslo sritis (Geraedts ir kt., 2006; Margot ir Kettler, 2019). Tarpdisciplininis ugdymas išlieka iššūkiu, nes būtina derinti skirtingų disciplinų turinį neprarandant jų akademinės kokybės (Poviliūnas, 2019). Be to, mokytojai dažnai susiduria su ribotomis galimybėmis dalyvauti kvalifikacijos kėlimo programose ar patiria administracinės paramos trūkumą.

Mokyklos, kaip besimokančios organizacijos, turi grįžti savo veiklą nuolatiniu mokytojų profesiniu augimu. Šis augimas tampa ypač reikšmingas diegiant inovatyvius ugdymo metodus, tokius kaip STEAM. Siekiant efektyvios STEAM integracijos, būtinas ne tik naujų žinių ir metodų taikymas, bet ir dalijimasis gerąja praktika, skatinantis kūrybingą ir modernų mokymosi procesą. Mokytojų gebėjimas prisitaikyti prie šiuolaikinio ugdymo poreikių tampa esminiu veiksniu ugdant kompetentingus, savarankiškus ir kūrybingus mokinius.

Tyrimai, atlikti Lietuvoje ir užsienyje, rodo, kad STEAM diegimas susiduria su įvairiapusiais sunkumais. Pradinių klasių mokytojai dažnai teigia stokojantys laiko, išteklių ir tarpdisciplininių žinių (Wong ir kt., 2023; Margot ir Kettler, 2019). Chen (2022), Hilppö ir Stevens (2024) darbuose akcentuojami papildomi iššūkiai – ugdymo erdvių nepakankamumas, mokinių emocinė savijauta ir vertinimo praktikos. Lietuvoje mokytojų vaidmuo STEAM procese ypač svarbus, kaip pabrėžta Kaunaitės ir Valauskaitės (2015), Novelskaitės ir Purvaneckienės (2011) tyrimuose. Neužtikrintas mokytojų pasitikėjimas savo kompetencijomis trukdo sėkmingai taikyti STEAM metodikas (Cibulskaitė ir Augustinovič, 2020, Cibulskaitė, 2024).

Nors STEAM iniciatyvos Lietuvoje vis dar yra pradinėje raidos stadijoje, pirmieji tyrimai rodo teigiamus pokyčius (Jankus ir Šarpienė, 2020). Visgi praktinio mokymo organizavimas išlieka probleminiu aspektu dėl kompetencijų trūkumo (Šlekienė ir Lamanauškas, 2020). Taip pat svarbios tampa skaitmeninės kompetencijos, ypač įgyvendinant virtualias veiklas (Sliosorienė ir Jakštienė, 2023; Targamadžė, 2020). Vaitekaičio (2019) analizėje akcentuojamas sisteminio požiūrio trūkumas integruojant STEAM.

Panašių iššūkių kyla ir kitose šalyse, pavyzdžiui, Suomijoje ir JAV. JAV tyrimai atskleidžia, kad mokytojai dažnai susiduria su laiko planavimui trūkumu, didesne darbo apkrova, ribotomis mokyklos administracinėmis ir materialinėmis priemonėmis (Boice ir kt., 2021). Nors Suomija dažnai laikoma vienos pažangiausių švietimo sistemų šalimi, moksliniai tyrimai STEAM srityje taip pat fiksuoja tam tikrus iššūkius, ypač susijusius su tarpdisciplinine mokymo tradicija, laiko stoka ir mokytojų pasirengimu (Valkeäpää, 2025). Tyrimai viena-reikšmiškai rodo, kad sėkmingai STEAM integracijai būtinas tikslingas mokytojų kompetencijų tobulinimas. Investicijos į mokytojų kvalifikaciją ne tik prisideda prie aukštesnių mokinių pasiekimų, bet ir stiprina praktinių įgūdžių ugdymą.

Šiame straipsnyje nagrinėjamos pagrindinės STEAM diegimo į ugdymo procesą problemos ir mokytojų kompetencijų tobulinimo galimybės šiame kontekste.

Tyrimo objektas – mokytojų kompetencijų tobulinimo galimybės ir iššūkiai integruojant STEAM į ugdymo procesą.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti mokytojų kompetencijų tobulinimo galimybes ir iššūkius, su kuriais jie susiduria diegiant STEAM metodikas.

Tyrimo hipotezė – mokytojai, kurie per metus dalyvavo ne mažiau kaip 9 valandų STEAM kompetencijų tobulinimo kursuose, dažniau taiko STEAM metodikas ugdymo procese, palyginti su tais, kurie tokiose programose dalyvavo mažiau arba nedalyvavo visai.

1. Teorinis pagrindimas

STEAM (angl. *science, technology, engineering, arts, mathematics* – gamtos mokslų, technologijų, inžinerijos, menų ir matematikos) ugdymas vis dažniau traktuojamas kaip pažangus ir būtinas švietimo modelis, skatinantis kūrybiškumą, kritinį mąstymą ir realaus pasaulio problemų sprendimą. Įtraukdami į tradicinį STEM modelį menų (*arts*)

komponentą, tyrėjai siekia išplėsti ugdymo poveikį – ne tik gilinti mokslo žinias, bet ir lavinti estetinį suvokimą, kultūrinį jautrumą ir gebėjimą dirbti tarpdisciplininėje terpėje (Quigley ir Herro, 2016). Toks požiūris padeda mokiniams jungti skirtingų disciplinų žinias ir taikyti jas kompleksiskai. Visgi dalis tyrėjų išpėja, kad tarpdiscipliniškumo taikymas neturėtų būti paviršutiniškas ar mažinantis atskirų disciplinų turinio gylį (Henriksen ir kt., 2017; Cook ir Bush, 2018).

Vienas esminių STEAM integracijos mokykloje veiksmų yra mokytojų pasirengimas dirbti naujomis sąlygomis. Norint efektyviai taikyti STEAM principus, mokytojams būtinos kompleksinės kompetencijos. Vienas dažniausiai tyrimuose minimų mokytojų žinių modelių – TPACK (technologinių, pedagoginių ir turinio žinių integracija) – išryškina, kad nepakanka mokėti atskirai naudotis technologijomis, išmanyti mokymo turinį ar taikyti pedagoginius metodus. Esminis gebėjimas yra būtent šių žinių sintezė ir jų pritaikymas konkrečiame ugdymo kontekste (Mishra ir Koehler, 2006). Šiam požiūriui artimas ir praktinių žinių (angl. *practical knowledge*) modelis, kuriame pedagoginė kompetencija suvokiama kaip individualiai susiformavusi patirtinė žinių sistema, leidžianti mokytojui lanksčiai reaguoti į įvairias mokymo situacijas (van Driel ir kt., 2001).

Siekiant stiprinti mokytojų kompetencijas, ypač svarbios tampa profesinio tobulėjimo formos. Tyrimai pabrėžia, kad pavienės vienadienės kvalifikacijos kėlimo sesijos retai užtikrina tvarius pokyčius mokytojų praktikoje. Daug efektyvesnės yra ilgalaikės, struktūrizuotos, į praktiką orientuotos mokymosi formos, kai mokytojai turi galimybę reflektuoti, bendradarbiauti, dalytis patirtimi ir taikyti naujus metodus realioje klasėje (Desimone, 2009; Van Veen ir kt., 2012). Šiuo aspektu itin svarbios tampa profesinės mokymosi bendruomenės (angl. *Professional Learning Communities*, PLC), nes jos sukuria mokymuisi palankią aplinką mokyklos viduje (DuFour, 2004, Fullan, 2016). Kitas perspektyvus modelis – praktikomis grįstas profesinis mokymasis (angl. *Practice-Based Professional Learning*, PBPL), kurio esmė yra nuolatinis mokymasis darbo vietoje per refleksiją ir tiesioginį veiklos tobulinimą (Billett ir kt., 2025).

Mokytojų kvalifikacijos tobulinimas STEAM srityje taip pat susijęs su projektinio mokymosi, modeliuojamojo mąstymo ir simuliacinių užduočių diegimu į mokymo praktiką. Empiriniai tyrimai rodo, kad šie metodai skatina mokytojus išbandyti naujus sprendimus, ugdo jų pasitikėjimą ir leidžia įgyti realios STEAM metodų taikymo patirties (Henriksen ir kt., 2017; Herro ir Quigley, 2016; Doppelt, 2009). Efektyvios tobulinimosi programos grindžiamos bendradarbiavimu, refleksija ir aktyvia mokytojų įtrauktimi į mokymosi procesą. Šiuo aspektu svarbi tampa ir Donaldo Schöno refleksijos teorija, pabrėžianti, kad tik reflektuodami savo praktiką mokytojai gali ją tobulinti ir mokytis iš savo veiksmų (Schön, 1983).

Vis dėlto STEAM diegimas mokyklose susiduria su daugybe iššūkių. Tyrimai akcentuoja tokias kliūtis kaip laiko stoka, riboti ištekliai, programų sudėtingumas ir aiškių vertinimo kriterijų nebuvimas (Thomason ir Hsu, 2024). Ne mažiau svarbios yra mokyklų vidinės struktūros ir kultūra, neretai stabdančios inovatyvių metodų diegimą – tiek dėl administracinės inercijos, tiek dėl mokytojų nepasitikėjimo ar kompetencijų stokos (Mila-ra ir Cortés, 2024).

Apibendrinant galima teigti, kad mokytojų kompetencijų tobulinimas STEAM kontekste reikalauja kompleksiško požiūrio: tai apima teorinių ir praktinių žinių integraciją, ilgalaikį ir refleksijomis grįstą profesinį mokymąsi, bendradarbiavimo kultūros stiprinimą ir inovatyvių metodų palaikymą. Tik nuosekliai kuriant ir palaikant šias sąlygas galima tikėtis sėkmingo STEAM įgyvendinimo Lietuvos ugdymo procese.

2. Tyrimo metodologija

Siekiant nustatyti mokytojų kompetencijų tobulinimo poveikį STEAM metodikų diegimui ugdymo procese, buvo pasirinktas kiekybinis tyrimas. Šis metodas leidžia objektyviai įvertinti mokytojų kvalifikacijos tobulinimo veiklų ir STEAM metodikų taikymo tarpusavio ryšius, nustatyti bendras tendencijas ir atlikti statistinę duomenų analizę (Kardelis, 2016). Pasak Siripipatthanakul ir kt. (2023), kiekybinė analizė padeda identifikuoti duomenų rinkinių tendencijas ir statistinius ryšius tarp skirtingų kintamųjų. R. Žukauskienė (2008) pažymi, kad taikant matematinius analizės metodus galima objektyviai įvertinti rezultatus ir pritaikyti juos visai tiriamajai grupei. Statistinė duomenų analizė pedagoginiuose tyrimuose padeda geriau suprasti ugdymo reiškinius ir procesus (Bitinas, 2013). Kiekybinis tyrimas buvo pasirinktas siekiant patvirtinti arba paneigti hipotezę, kad mokytojai, dalyvavę ne mažiau kaip 9 valandų STEAM kompetencijų tobulinimo kursuose, sėkmingiau taiko STEAM metodikas ugdymo procese.

Tiriamųjų imtis buvo apskaičiuota pagal Paniotto formulę (Kardelis, 2005), siekiant užtikrinti rezultatų tikslumą 95 % tikimybe. Remiantis 2023–2024 m. m. Lietuvos švietimo valdymo informacinės sistemos (ŠVIS, 2024) duomenimis, Lietuvoje 2023 m. dirbo 14 949 mokytojai. Nustatyta, kad, norint gauti reprezentatyvius rezultatus su 95 % patikimumu, reikia apklausti 389 respondentus.

Tyrimo metu taikyta tikslinė atranka, siekiant apklausti mokytojus, turinčius STEAM veiklų patirties arba dalyvavusius STEAM kompetencijų tobulinimo kursuose. Apklausos nuoroda buvo platinama per Lietuvos mokyklas, švietimo įstaigų administracijas, pedagogų bendruomenes, taip pat socialiniuose tinkluose ir švietimo forumuose. Į anketos klausimus atsakė 337 respondentai iš 10 didžiausių Lietuvos savivaldybių.

Šiame tyrime kiekybiniai duomenys buvo renkami naudojant anketinę apklausą, sudarytą iš anksto suformuluotų klausimų su pateiktais atsakymais (Gaižauskaitė ir Mikėnė, 2014, p. 12–13). Apklausos klausimai buvo parengti remiantis moksliniais šaltiniais, siekiant išsiaiškinti mokytojų kompetencijų tobulinimo patirtis ir iššūkius diegiant STEAM ugdymo metodikas (Gaižauskaitė ir Mikėnė, 2014; Kardelis, 2002).

Tyrimo duomenų statistinei analizei buvo naudojama „IBM SPSS Statistics 26.0“ (angl. SPSS – *Statistical Package for Social Science*), plačiai taikoma sociologijos, psichologijos, rinkodaros, medicinos, švietimo ir kitų sričių moksliniuose tyrimuose (Gaižauskaitė ir Mikėnė, 2014). Rezultatai pateikti procentais ir vizualizuoti naudojant „MS Excel 2016“. Statistinė analizė leido ne tik nustatyti pagrindines tendencijas, bet ir įvertinti ryšius tarp

kintamųjų (Bitinas, 2013). Atliekant analizę taikyti aprašomosios statistikos metodai, taip pat neparametriniai testai, tinkami duomenims, kurie neatitinka normaliojo pasiskirstymo. Statistiniai testai buvo parinkti atsižvelgiant į duomenų pobūdį ir tyrimo tikslą – įvertinti sąsajas tarp nepriklausomų (dalyvavimas mokymuose) ir priklausomų (STEAM metodų taikymas) kintamųjų.

Tyrimo buvo laikomasi pagrindinių etikos principų, siekiant užtikrinti respondentų teises ir gerovę per visą tyrimo procesą. Imtasi priemonių, kad būtų išvengta bet kokios galimos žalos respondentams (Gaižauskaitė ir Mikėnė, 2014). Respondentai dalyvavo tyrime savanoriškai, turėjo teisę atsisakyti dalyvauti ar bet kuriuo metu nutraukti dalyvavimą be jokių pasekmių. Prieš pradedant apklausą, jiems buvo pateiktas lydraštis, kuriame išdėstyta tyrimo paskirtis, tikslai, duomenų naudojimo tvarka ir kontaktai papildomai informacijai gauti. Tai leidžia respondentams priimti informuotą sprendimą dalyvauti apklausoje (Gaižauskaitė ir Mikėnė, 2014). Respondentų atsakymai nebuvo siejami su asmens duomenimis, todėl nei tyrėjas, nei kiti asmenys negalėjo identifikuoti dalyvių. Visi duomenys buvo tvarkomi laikantis Bendrojo duomenų apsaugos reglamento (BDAR), užtikrinant jų saugumą ir apsaugą nuo pašalinių asmenų prieigos. Apklausos dalyviai neturėjo patirti jokių neigiamų pasekmių dėl savo dalyvavimo ar pateiktų atsakymų.

3. Tyrimo rezultatai

Tyrimu siekta įvertinti, ar mokytojų dalyvavimas STEAM kompetencijų tobulinimo kursuose siejasi su šių metodų taikymo dažnumu ugdymo procese. Apibendrinus respondentų atsakymus nustatyta, kad didžioji dauguma mokytojų (94,7 %, $n = 319$) dalyvauja STEAM mokymuose bent kartą per metus. Vis dėlto jų skiriamas laikas kvalifikacijai tobulinti skiriasi: 46,3 % tam skiria iki 10 valandų, 43,7 % – nuo 10 iki 20 valandų, tik 4,7 % – daugiau nei 21 valandą per metus.

Siekiant nustatyti, ar mokymuose praleistas valandų skaičius yra susijęs su STEAM metodų taikymo dažnumu, taikyta Spearmano ranginės koreliacijos analizė (žr. 1 lentelę). Rezultatai parodė statistiškai reikšmingą teigiamą koreliaciją tarp šių kintamųjų ($r_s = 0,496$, $p < 0,01$). Tai leidžia teigti, kad kuo daugiau laiko mokytojai skiria dalyvavimui STEAM mokymuose, tuo dažniau jie taiko šiuos metodus ugdymo procese.

Vidutinė respondentų dalyvavimo mokymuose trukmė per metus buvo 9,05 valandos. Ketvirtadalis respondentų dalyvavo trumpiau nei 3,82 valandos, o 75 % – iki 11,47 valandos. Nors dauguma pedagogų dalyvauja trumpalaikiuose mokymuose, tyrimo rezultatai rodo, kad net ir toks dalyvavimo lygis yra reikšmingai susijęs su STEAM metodų taikymo pamokose dažniu.

1 lentelė. Mokytojų STEAM kompetencijų tobulinimo veiksnių statistiniai ryšiai
Table 1. Statistical Relationships Between Factors Influencing Teachers' STEAM Competence Development

Kintamieji	1.	2.	3.	4.
Dalyvavimo STEAM kompetencijų tobulinimo kursuose valandų skaičius	1			
STEAM metodų taikymo ugdymo procese dažnumas	$r_s = 0,496$ ($p < 0,001$)	1		
Mokytojų pasirengimas taikyti STEAM ugdymo metodus	$r_s = 0,437$ ($p < 0,001$)	$r_s = 0,437$ ($p < 0,001$)	1	
Mokyklos administracijos palaikymas ir suteikiamos galimybės STEAM iniciatyvoms	$r_s = 0,354$ ($p < 0,001$)	$r_s = 0,354$ ($p < 0,001$)	$r_s = 0,354$ ($p < 0,001$)	1

r_s – Spearmano koreliacijos koeficientas, p – statistinis reikšmingumas

Šie duomenys patvirtina ankstesnių tyrimų rezultatus (pvz., Margot ir Kettler, 2019), kuriuose pabrėžiama, kad mokytojų profesinis tobulėjimas yra esminė sėkmingos inovatyvių ugdymo metodų integracijos sąlyga. Tai leidžia daryti prielaidą, jog tikslingas ir nuoseklus dalyvavimas kvalifikacijos tobulinimo veiklose gali reikšmingai prisidėti prie STEAM metodų taikymo plėtos.

Tyrimu taip pat siekta nustatyti, ar mokytojų pasirengimui taikyti STEAM metodikas ir šių metodų taikymo dažnumui turi įtakos mokyklos tipas (valstybinė ar privati). Duomenų analizė atlikta taikant Manno ir Whitney'aus U testą.

Rezultatai parodė, kad mokytojų pasirengimo taikyti STEAM metodus vertinimas skyrėsi nedaug: valstybinėse mokyklose dirbantys mokytojai vidutiniškai pasirengimą įvertino 168,22 rango vidurkiu, o privačiose – 205,93. Visgi šis skirtumas nebuvo statistiškai reikšmingas (Manno ir Whitney'aus U rodiklis = 896,500; $p > 0,05$), todėl galima teigti, kad mokytojų pasirengimo lygis nepriklauso nuo mokyklos tipo – tiek valstybinėse, tiek privačiose mokyklose mokytojai jaučiasi panašiai pasirengę taikyti STEAM metodikas.

Kita vertus, tarp skirtingų tipų mokyklų STEAM metodų taikymo dažnumas reikšmingai skyrėsi. Valstybinėse mokyklose mokytojų rangų vidurkis siekė 166,91, o privačiose – net 267,57. Šis skirtumas buvo statistiškai reikšmingas (Manno ir Whitney'aus U rodiklis = 465,000; $p < 0,01$), o tai rodo, kad privačiose mokyklose STEAM metodai taikomi dažniau nei valstybinėse.

Šie rezultatai gali būti paaiškinami instituciniais veiksniais. Privačios mokyklos dažniau taiko inovatyvius ugdymo metodus kaip strateginę vertę kuriančius sprendimus ir dažniau turi daugiau finansinių ir žmogiškųjų išteklių STEAM iniciatyvoms įgyvendinti. O valstybinėse mokyklose mokytojai dažniau susiduria su struktūriniais iššūkiais, tokiais kaip didesnis darbo krūvis, nepakankamas finansavimas ar mažesnė administracijos parama.

Svarbu pažymėti, kad respondentų iš privačių mokyklų skaičius buvo žymiai mažesnis nei respondentų iš valstybinių mokyklų, todėl šiuos rezultatus reikėtų vertinti atsargiai – galimas inties disproporcijos poveikis gali riboti gautų duomenų apibendrinimą.

Per tyrimą mokytojų buvo paprašyta įvertinti devynis STEAM diegimo iššūkius pagal Likerto skalę balais nuo 1 („visiškai nesusiduriu“) iki 5 („nuolat susiduriu“). Dažniausiai įvardytas iššūkis – laiko trūkumas planuojant ir vykdant veiklas ($M = 4,12$). Taip pat išryškėjo ribotos finansinės galimybės ($M = 3,31$) ir vidutinis mokyklos vadovybės palaikymas bei infrastruktūros užtikrinimas ($M = 3,18$). Mažiausiai iššūkių kelia mokinių pasipriešinimas ($M = 2,08$) ir motyvacijos trūkumas ($M = 2,37$).

1 pav. Iššūkiai, su kuriais mokytojai susiduria diegdami STEAM ugdymo metodikas

Fig. 1. Challenges Faced by Teachers in Implementing STEAM Teaching Methods

Mokytojų bendradarbiavimas yra reikšmingas veiksnys, skatinantis inovatyvių ugdymo metodų taikymą. Šiame tyrime analizuota, kaip mokytojų tarpusavio pagalba, dalijimasis idėjomis bei ištekliais ir pasirengimas įveikti STEAM diegimo iššūkius susiję su STEAM metodų taikymo dažnumu. Siekiant nustatyti šių kintamųjų sąsajas, atlikta Pearsono chi kvadrato (χ^2) analizė ir Spearmano koreliacijos (r_s) testas.

Rezultatai parodė, kad mokytojai, dažniau bendradarbiaujantys su kolegomis diegiant STEAM metodikas, taip pat dažniau jas taiko pamokose ($\chi^2 = 94,794$; $r_s = 0,209$; $p < 0,001$). Nors koreliacija nėra labai stipri, ji statistiškai reikšminga, o tai rodo, kad bendradarbiavimas prisideda prie STEAM integracijos, tačiau nėra vienintelis šį procesą lemiantis veiksnys. Dalijimasis idėjomis ir ištekliais su kolegomis ($\chi^2 = 134,210$; $r_s = 0,261$; $p < 0,001$) buvo susijęs su didesniu STEAM metodų taikymo dažnumu, o tai leidžia manyti, jog prieiga

prie dalijimosi platformų ir aktyvus mokytojų bendradarbiavimas gali paskatinti STEAM ugdymo plėtrą. Stipriausia koreliacija nustatyta tarp mokytojų pasirengimo įveikti STEAM taikymo iššūkius ir šių metodų taikymo dažnumo ($\chi^2 = 199,381$; $rs = 0,447$; $p < 0,001$). Šie duomenys patvirtina, kad profesinis tobulėjimas, patirties kaupimas ir pasitikėjimas savo gebėjimais yra esminiai sėkmingos STEAM integracijos veiksniai (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Bendradarbiavimo su kolegomis ir STEAM ugdymo metodų taikymo sąsajos
Table 2. The Relationship Between Collaboration With Colleagues and the Application of STEAM Teaching Methods

Kintamasis	Pearsono či kvadratas (χ^2)	Spearmano koreliacija (r_s)	p (statistinis reikšmingumas) reikšmė
Bendradarbiavimas su kolegomis diegiant STEAM metodus	94,794	0,209	< 0,001
Dalijimasis idėjomis ir ištekliais su kolegomis	134,210	0,261	< 0,001
Pasirengimas įveikti STEAM metodų taikymo iššūkius	199,381	0,447	< 0,001

Tyrimu siekta įvertinti mokytojų požiūrį į STEAM centrų veiklą ir išsiaiškinti, su kokiais iššūkiais jie susiduria diegdami STEAM metodikas ugdymo procese. Analizuojant duomenis taikyta Spearmano koreliacijos ir Kruskalio ir Walliso kriterijaus analizė, leidusi nustatyti ryšius tarp mokytojų pasirengimo, iššūkių ir STEAM centrų veiklos vertinimo.

Gauti rezultatai parodė, kad egzistuoja statistiškai reikšmingas teigiamas ryšys tarp mokytojų pasirengimo taikyti STEAM ugdymo metodus ir jų požiūrio į STEAM centrų veiklą ($r_s = 0,250$; $p < 0,01$). Tai rodo, kad mokytojai, jaučiantys didesnę pasitikėjimą savo kompetencijomis, linkę palankiau vertinti STEAM centrų organizuojamus seminarus, mokymus ir teikiamą metodinę pagalbą. Taip pat nustatyta, kad kuo dažniau mokytojai dalyvauja STEAM mokymuose, tuo labiau jie vertina šių centrų veiklą ($rs = 0,265$; $p < 0,01$), o tai patvirtina STEAM centrų svarbą mokytojų profesiniam tobulėjimui.

Tyrimas taip pat atskleidė keletą reikšmingų neigiamų koreliacijų. Neigiamas ryšys tarp mokinių pasipriešinimo naujoms metodikoms ir STEAM centrų vertinimo ($rs = -0,282$; $p < 0,01$) leidžia manyti, kad mokytojai, susiduriantys su mokinių nepritarrimu ar pasyvu, rečiau vertina STEAM centrus kaip veiksmingą pagalbos šaltinį. Panaši tendencija pastebėta ir mokymo išteklių trūkumo atveju ($rs = -0,295$; $p < 0,01$): mokytojai, susiduriantys su priemonių stygiumi, skeptiškiau vertina centrų teikiamas galimybes.

Kruskalio ir Walliso kriterijaus analizė papildomai atskleidė statistiškai reikšmingų skirtumų tarp skirtingų mokytojų grupių STEAM centrų veiklos vertinimo požiūriu (žr. 3 lentelę). Stipriausias ryšys nustatytas vertinant centrų įtaką inovatyvių metodų taikymui ($H = 37,881$; $p < 0,001$) ir organizuojamų mokymų aktualumui ($H = 34,634$; $p < 0,001$). Tai leidžia daryti prielaidą, kad mokytojai, aktyviau dalyvaujantys STEAM veiklose ir jaučiantys didesnę pasirengimą, labiau vertina centrų indėlį į ugdymo proceso modernizavimą.

3 lentelė. Kruskalio ir Walliso testas**Table 3.** Kruskal-Wallis test

Kintamasis	H reikšmė	p reikšmė
STEAM centrų įtaka kompetencijoms	33,649	< 0,001
Nauda mokiniams	24,633	< 0,001
Inovatyvių metodų skatinimas	37,881	< 0,001
STEAM centrų organizuojami mokymai	34,634	< 0,001
Mokinių domėjimosi skatinimas	22,793	< 0,001

Apibendrinant galima teigti, kad STEAM centrų veikla palankiau vertinama tuomet, kai mokytojai jaučia stipresnį pasirengimą ir gauna pakankamą palaikymą tiek iš švietimo institucijų, tiek iš pačių centrų. O neigiamas požiūris dažniau pastebimas tarp tų pedagogų, kurie susiduria su praktiniais sunkumais – motyvacijos stoka, išteklių trūkumu ar mokinių pasipriešinimu.

Tyrimu taip pat buvo siekiama išsiaiškinti, kaip mokytojų dalyvavimas STEAM kompetencijų tobulinimo kursuose siejasi su dažniausiai patiriamais iššūkiais. Šiam tikslui pasiekti taikyta Spearmano koreliacijos ir Kruskalio ir Walliso kriterijaus analizė.

Spearmano koreliacijos analizė atskleidė keletą statistiškai reikšmingų neigiamų ryšių tarp mokymų valandų skaičiaus ir kai kurių iššūkių. Nustatyta, kad dažniau STEAM mokymuose dalyvaujantys mokytojai rečiau kaip kliūtis nurodo administracijos paramos trūkumą ($r_s = -0,230$, $p < 0,01$), motyvacijos stoką ($r_s = -0,157$, $p < 0,01$), mokymų nenaudingumą ($r_s = -0,122$, $p < 0,05$) ir informacijos apie tinkamus kursus trūkumą ($r_s = -0,154$, $p < 0,01$). Šie rezultatai leidžia manyti, kad aktyviau į kvalifikacijos tobulinimą įsitraukę mokytojai rečiau susiduria su šiais sunkumais. O tokie veiksniai kaip finansinių išteklių trūkumas, kursų nesuderinamumas su darbo grafiku ir kolegų palaikymo stoka neturėjo statistiškai reikšmingo ryšio su mokymų valandų skaičiumi.

Papildomai atlikta Kruskalio ir Walliso kriterijaus analizė parodė, kad tam tikri iššūkiai reikšmingai skiriasi tarp mokytojų grupių pagal jų dalyvavimo mokymuose intensyvumą. Mažiau valandų mokymuose praleidžiantys mokytojai dažniau nurodė finansinių išteklių trūkumą ($H = 52,742$, $p < 0,01$), mokyklos administracijos paramos stoką ($H = 50,448$, $p < 0,01$), motyvacijos stoką ($H = 39,124$, $p < 0,05$), mokymų nenaudingumą ($H = 37,544$, $p < 0,05$), informacijos apie kursus trūkumą ($H = 41,460$, $p < 0,05$) ir asmeninius įsipareigojimus ($H = 75,893$, $p < 0,001$).

Ši analizės dalis atskleidė, kad tam tikri iššūkiai yra dažnesni tarp tų mokytojų, kurie mažiau dalyvauja STEAM kompetencijų tobulinimo veiklose. Tai leidžia daryti prielaidą, kad didesnis įsitraukimas į mokymus gali būti susijęs su mažesne kliūčių raiška.

Analizuojant mokyklos administracijos paramos ir mokytojų bendradarbiavimo sąsajas diegiant STEAM ugdymo metodus, taikyta Spearmano koreliacijos analizė ir či kvadrato (χ^2) testas. Spearmano koreliacijos analizės rezultatai parodė reikšmingus teigiamus ryšius tarp administracijos palaikymo ir mokytojų bendradarbiavimo ($p < 0,01$). Stipriausias ryšys

nustatytas tarp administracijos organizuojamų STEAM mokymų ir mokytojų pasirengimo taikyti STEAM metodus ($rs = 0,418, p < 0,01$). Taip pat nustatyta, kad administracijos skatinimas diegti STEAM koreliuoja su pedagogų tarpusavio bendradarbiavimu ($rs = 0,353, p < 0,01$), o teikiami ištekliai – su dalijimusi idėjomis ir priemonėmis ($rs = 0,275, p < 0,01$).

Či kvadrato testas patvirtino šiuos ryšius: administracijos skatinimas reikšmingai siejosi su mokytojų bendradarbiavimo dažniu ($\chi^2 = 100,819, df = 16, p < 0,001$), teikiami ištekliai – su aktyvesniu dalijimusi ($\chi^2 = 71,184, df = 16, p < 0,001$), o STEAM mokymų organizavimas – su mokytojų pasirengimu diegti STEAM metodikas ($\chi^2 = 99,458, df = 16, p < 0,001$). Šie duomenys patvirtina, kad mokyklos administracijos parama – svarbus veiksnys skatinant bendradarbiavimą ir pedagogų pasitikėjimą savo gebėjimais įgyvendinant STEAM ugdymą (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. Mokyklos administracijos paramos ir mokytojų bendradarbiavimo STEAM ugdymo srityje ryšiai

Table 4. Relationships Between School Administration Support and Teacher Collaboration in STEAM Education

Kintamieji	Statistinis metodas	Koeficientas / reikšmė	p reikšmė
Administracijos skatinimas taikyti STEAM metodus ir mokytojų bendradarbiavimas	Spearmano koreliacija (r_s)	0,353	$p < 0,01$
Administracijos teikiami ištekliai ir paramos ryšys su dalijimusi idėjomis	Spearmano koreliacija (r_s)	0,275	$p < 0,01$
Administracijos organizuojami STEAM mokymai ir pasirengimas taikyti STEAM metodus	Spearmano koreliacija (r_s)	0,418	$p < 0,01$
Administracijos skatinimas taikyti STEAM metodus ir mokytojų bendradarbiavimas	Či kvadrato testas (χ^2)	100,819	$p < 0,001$
Administracijos teikiamų išteklių prieinamumas ir bendradarbiavimas	Či kvadrato testas (χ^2)	71,184	$p < 0,001$
STEAM mokymų organizavimas ir pasirengimas taikyti STEAM metodus	Či kvadrato testas (χ^2)	99,458	$p < 0,001$

Atliekant tyrimą analizuotas ryšys tarp mokytojų amžiaus ir jų pasirengimo taikyti STEAM ugdymo metodus. Spearmano koreliacijos analizė parodė statistiškai reikšmingą neigiamą ryšį tarp šių kintamųjų ($r_s = -0,246, p < 0,01$), t. y. didėjant mokytojų amžiui, jų pasirengimo taikyti STEAM metodikas vertinimas mažėja. Šie rezultatai sutampa su ankstesniais tyrimais (pvz., Margot ir Kettler, 2019), kuriuose teigiama, kad jaunesni mokytojai dažniau jaučiasi geriau pasirengę diegti ugdymo naujoves dėl didesnio technologinio raštingumo ir lankstesnio požiūrio į inovacijas.

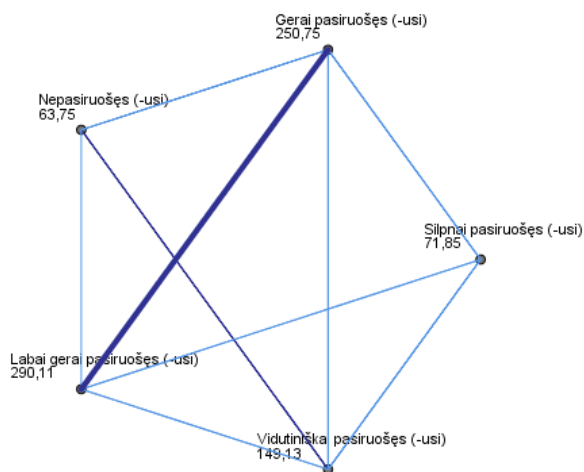
Papildomai atlikta Kruskalio ir Walliso kriterijaus analizė atskleidė reikšmingus

pasirengimo skirtumus tarp skirtingų amžiaus grupių ($H = 21,196$, $p < 0,001$). Rezultatai rodo, kad jaunesni pedagogai dažniau jaučiasi pasirengę taikyti STEAM metodus, o vyresni nurodo vidutinį ar žemesnį pasirengimo lygį. Tokie skirtumai gali būti siejami su skirtinga profesine patirtimi, technologijų naudojimo įgūdžiais ir ugdymo inovacijų pažinimo lygiu.

Remiantis gautais duomenimis, galima teigti, kad mokytojų amžius yra reikšmingas veiksnys, lemiantis jų pasirengimą integruoti STEAM metodus į ugdymo procesą. Vyresniems pedagogams gali būti reikalingesnė tikslinė metodinė pagalba ir kvalifikacijos tobulinimas, orientuotas į specifinių kompetencijų stiprinimą.

Per tyrimą siekta įvertinti ryšį tarp mokytojų pasirengimo taikyti STEAM metodus ir šių metodų taikymo dažnumo pamokose. Spearmano koreliacijos analizė parodė stiprų teigiamą statistiškai reikšmingą ryšį ($r_s = 0,762$, $p < 0,01$), t. y. kuo aukštesniu lygiu mokytojai vertina savo pasirengimą, tuo dažniau jie taiko STEAM metodus ugdymo procese.

Kruskalo ir Walliso testas atskleidė reikšmingų skirtumų tarp skirtingų pasirengimo grupių ($H = 195,963$, $p < 0,001$): dažniausiai STEAM metodus taiko mokytojai, kurie nurodė esantys „labai gerai“ arba „gerai“ pasiruošę. O „silpnai pasiruošę“ ir „nepasiruošę“ mokytojai šiuos metodus taiko retai arba visai netaiko. Porinio palyginimo analizė patvirtino, kad reikšmingiausi skirtumai pastebimi tarp gerai ir silpnai pasiruošusių pedagogų grupių (žr. 2 pav.).

Kiekvienas mazgas rodo imties vidutinį rangą

2 pav. Mokytojų pasirengimo taikyti STEAM metodus skirtumai pagal jų praktinį taikymą pamokose

Fig. 2. Differences in Teachers' Readiness to Apply STEAM Methods Based on Their Practical Application in Lessons

Či kvadrato testas taip pat parodė reikšmingą ryšį tarp pasirengimo lygio ir metodų taikymo dažnumo ($\chi^2 = 366,888$, $df = 16$, $p < 0,001$), patvirtindamas, kad aukštesnis pasirengimo vertinimas siejasi su dažnesniu praktiniu STEAM taikymu.

Gauti rezultatai patvirtina hipotezę, jog mokytojų pasirengimas reikšmingai susijęs su STEAM metodų taikymo intensyvumu, o tai pagrindžia kvalifikacijos tobulinimo svarbą efektyvesniam šių metodų diegimui ugdymo procese.

Tyrimo rezultatai parodė, kad mokytojų dalyvavimas STEAM kompetencijų tobulinimo kursuose tiesiogiai koreliuoja su jų gebėjimu sėkmingai taikyti STEAM metodikas ugdymo procese. Respondentų, dalyvavusių daugiau nei 10 valandų trukmės mokymuose, pedagoginės kompetencijos ir pasitikėjimas savo gebėjimais buvo reikšmingai aukštesni. Taip pat nustatyta, kad mokytojų motyvacija ir administracijos palaikymas stiprina kompetencijų ugdymo efektyvumą. Visgi išryškėjo ir iššūkių, tokių kaip laiko stoka, nepakankama materialinė bazė ir nuolatinio profesinio tobulinimosi galimybių trūkumas. Šie veiksniai gali riboti STEAM metodikų diegimą, todėl rekomenduojama sudaryti palankesnes sąlygas mokytojų kvalifikacijos kėlimui ir stiprinti administracinį palaikymą.

4. Diskusija

Tyrimas patvirtino, kad mokytojų kompetencijų tobulinimas yra esminis STEAM ugdymo metodų diegimo veiksnys (Andreotti ir Frans, 2019; Breda ir kt., 2023). Dalyvavimas kvalifikacijos kursuose koreliuoja su dažnesniu ir efektyvesniu metodų taikymu, o administracijos palaikymas ir tarpdisciplininis bendradarbiavimas skatina STEAM integraciją (Tsybulsky ir Muchnik-Rozanov, 2019; Kim, 2022). Tai atitinka ankstesnius tyrimus, kuriuose profesinis tobulėjimas priskiriamas pagrindinei inovacijų sąlygai (Margot ir Kettler, 2019).

Net iki 9 valandų mokymų per metus dalyvaujantys mokytojai dažniau taiko STEAM metodus, o tam skyrę daugiau nei 9 valandas tai dar tvirtiau – šis rezultatas patvirtina hipotezę apie mokymų trukmės ir pasirengimo sąsają. STEAM taikymą lemia mokytojų patirtis ir mokyklos politika, o ne geografinė padėtis. Privačiose mokyklose STEAM metodai taikomi dažniau, tačiau imtis nepakankama reprezentatyvumui.

Vyresni mokytojai susiduria su didesniais iššūkiais, o jaunesni aktyviau taiko STEAM ugdymo metodus, todėl vyresniems mokytojams reikia papildomos paramos (Ortiz-Revilla ir kt., 2023). Skaitmeninės kompetencijos yra svarbios pasirengimui taikyti STEAM ugdymo metodus (Machado ir kt., 2022), o kitų kompetencijų poveikis nenustatytas. Aktyvus dalyvavimas mokymuose mažina administracinės paramos trūkumą (Šlekienė, 2018).

Tradiciškai dirbantys mokytojai rečiau naudoja STEAM ugdymo metodus, tačiau mokymuose dalyvavę tradicinių metodų šalininkai dažniau keičia praktiką (Monkevičienė ir kt., 2020).

Apibendrinant galima teigti, kad mokytojų pasirengimas ir institucinis palaikymas yra pagrindiniai STEAM ugdymo metodų diegimo veiksniai. Kompetencijų tobulinimas

suprantamas kaip ugdymo kokybės gerinimo priemonė, o kolektyvinis darbas ir administracijos parama – kaip svarbūs aspektai (Bybee, 2010; Kelley ir Knowles, 2016).

Būsimuose tyrimuose reiktų plėsti imtį, analizuoti ilgalaikį mokymų poveikį, administracijos vaidmenį ir didinti skaitmeninių įgūdžių įtaką. Rekomenduojama papildyti kiekybinius duomenis kokybinėmis išvalgomis, siekiant išsamiau suprasti STEAM diegimo iššūkius.

Išvados

1. Mokytojų profesinis tobulėjimas yra kertinis efektyvaus STEAM ugdymo veiksnys. Tam reikalingos struktūros ir procesai, skatinantys refleksiją, bendradarbiavimą ir mentorystę. Nepaisant iššūkių, tokių kaip laiko trūkumas ar pasipriešinimas naujovėms, būtina kurti strategijas, kaip įveikti šiuos barjerus.
2. Tyrimas patvirtino hipotezę, kad ne mažiau kaip 9 valandos per metus, skiriamos STEAM kompetencijų tobulinimui, reikšmingai didina mokytojų gebėjimą taikyti šiuolaikinius ugdymo metodus. Praktiniai mokymai ir tarpdisciplininis bendradarbiavimas stiprina mokytojų pasitikėjimą, skatina kūrybiškumą ir efektyvesnį STEAM metodų integravimą ir taip gerina mokinių gebėjimą spręsti kompleksines problemas.

Rekomendacijos

Švietimo, mokslo ir sporto ministerijai rekomenduojama sukurti nuoseklų ir ilgalaikį STEAM kvalifikacijos tobulinimo modelį, apimančį tiek teorinius, tiek praktinius mokymus, ir įdiegti stebėsenos sistemą, kad būtų galima vertinti mokytojų pasirengimą ir metodų taikymo efektyvumą.

Mokyklų administracijai svarbu stiprinti administracinį palaikymą, užtikrinti mokymų finansavimą ir suteikti metodines priemones, taip pat organizuoti struktūrizuotą tarpdisciplininį bendradarbiavimą per reguliarius susitikimus ir darbo grupes.

Mokytojams rekomenduojama daugiau dėmesio skirti praktiniams mokymams, skaitmeninių įgūdžių ugdymui ir tarpdalykiniam bendradarbiavimui, leidžiant išbandyti STEAM metodikas ir dalytis patirtimi.

Igyvendinus šias priemones, būtų galima pagerinti mokytojų pasirengimą ir administracinę paramą, o tai skatintų efektyvesnę STEAM integraciją ugdymo procese.

Literatūra

- Andreotti, E. ir Frans, R. (2019). The connection between physics, engineering and music as an example of STEAM education. *Physics Education*, 54(4). <https://doi.org/10.1088/1361-6552/ab246a>.
- Billett, S., Harteis, C. ir Gruber, H. (2025). *Professional and Practice-based Learning*. Springer Nature. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-18669-6>.
- Bitinas, B. (2013). *Rinktiniai edukologiniai raštai. T. 1. Ugdymo filosofija. Ugdymo idėjos ir problemos*. Vilnius: Edukologija.
- Boice, K. L., Jackson, J., Alemdar, M., Rao, A. E., Grossman, S., ir Usselman, M. (2021). Supporting teachers on their STEAM journey: A collaborative STEAM teacher training program. *Education Sciences*, 11(3), 105. <https://doi.org/10.3390/educsci11030105>.
- Breda, A., Garcia, V. ir Santos, N. (2023). Teachers' perceptions of STEAM education. *International Journal of Technology in Education*, 6(4), 700–719. <https://doi.org/10.46328/ijte.563>.
- Bybee, R. W. (2010). Advancing STEM education: A 2020 vision. *Technology and Engineering Teacher*, 70(1), 30–35.
- Chen, S., Geesa, R. L., Izci, B. ir Song, H. (2022). Investigating Preservice Teachers' Science and Mathematics Teaching Efficacy, Challenges, and Support. *The Teacher Educator*, 57(3), 304–324. doi: 10.1080/08878730.2021.2007560.
- Cibulskaitė, N. (2024). Primary school teachers' self-efficacy and difficulties in implementing STEAM education. *International Journal of Academic Studies in Technology and Education*, 2(2), 169–186. <https://doi.org/10.55549/ijaste.59>.
- Cibulskaitė, N. ir Augustinovič, A. (2020). STEM education in Lithuania: Theoretical insights and practical implementation. Iš EDULEARN20 Proceedings, 5769–5779. <https://doi.org/10.21125/edulearn.2020.1505>.
- Cook, M. ir Bush, S. B. (2018). Design thinking in integrated STEAM learning: Surveying the landscape and exploring exemplars in elementary grades. *School Science and Mathematics*, 118(3–4), 93–103. <https://doi.org/10.1111/ssm.12268>.
- Desimone, L. M. (2009). Improving impact studies of teachers' professional development: Toward better conceptualizations and measures. *Educational Researcher*, 38(3), 181–199. <https://doi.org/10.3102/0013189X08331140>.
- Doppelt, Y. (2009). Assessing creative thinking in design-based learning. *International Journal of Technology and Design Education*, 19, 55–65. <https://doi.org/10.1007/s10798-006-9008-y>.
- DuFour, R. (2004). What is a “professional learning community”? *Educational Leadership*, 61(8), 6–11.
- Fullan, M. (2016). *The new meaning of educational change* (5th ed.). Teachers College Press.
- Gaižauskaitė, I. ir Mikėnė, S. (2014). Socialinių tyrimų metodai: apklausa. Vadovėlis. Vilnius, Lietuva: Mykolo Romerio universitetas.
- Geraedts, C., Boersma, K. T. ir Eijkelhof, H. M. C. (2006). Towards coherent science and

- technology education. *Journal of Curriculum Studies*, 38(3), 307–325. <https://doi.org/10.1080/00220270500363692>.
- Henriksen, D., Richardson, C. ir Mehta, R. (2017). Design thinking: A creative approach to educational problems of practice. *Thinking Skills and Creativity*, 26, 140–153. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2017.10.001>
- Herro, D. ir Quigley, C. (2016). Exploring teachers' perceptions of STEAM teaching through professional development: Implications for teacher educators. *Professional Development in Education*, 43(3), 416–438. <https://doi.org/10.1080/19415257.2016.1205507>.
- Hilppö, J. ir Stevens, R. (2024). Learning Inside the School, but Outside the Curriculum: An Extreme Case of Interest-Driven Learning in Alternative STEAM Learning Infrastructure for Schools. *Cognition and Instruction*, 0(0), 1–23. doi: 10.1080/07370008.2024.2386956.
- Jankus, T. ir Šarpienė, J. (2020). *STEAM regioninio bendradarbiavimo stiprinimas: teminio tyrimo ataskaita*. VšĮ Investuok Lietuvoje.
- Kardelis, K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai (2-asis pataisytas ir papildytas leidimas). Prieiga per internetą: <https://verslas09.files.wordpress.com/2010/01/mtp.pdf>.
- Kardelis, K. (2005). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex leidykla.
- Kardelis, K. (2005). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai.
- Kardelis, K. (2016). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- Kaunaitė, U. ir Valauskaitė, L. (2015). *Gamtos mokslų, technologijų, inžinerijos ir matematikos (STEM) ugdymas ir populiarinimas: geriausios užsienio praktikos ir jų taikymas Lietuvoje*. Prieiga per internetą: https://data.kurkl.lt/wp-content/uploads/2023/04/STEM-ugdymo-populiarinimas_Une-Kaunaite-ir-Laura-Valauskaite.pdf.
- Kelley, T. R. ir Knowles, J. G. (2016). A conceptual framework for integrated STEM education. *IJ STEM Education*, 3(11). <https://doi.org/10.1186/s40594-016-0046-z>.
- Kim, E. (2022). Pramonės ir akademinis bendradarbiavimas ir problemomis grįstas paslaugų mokymasis, įdiegtas į tendencijų analizės ir prognozavimo kursą. *International Journal of Fashion Design, Technology and Education*, 16(2), 234–245. doi: 10.1080/17543266.2022.2155254.
- Li, Y., Wang, K., Xiao, Y. ir Froyd, J. E. (2020). Research and trends in STEM education: A systematic review of journal publications. *International Journal of STEM Education*, 7(1), 11. doi: 10.1186/s40594-020-00207-6.
- Machado, L. R., Bilessimo, S. M. S., Maciel, M. B., da Silva, J. B. ir da Silva, I. N. (2022). Competencies for effective STEAM education. *International Journal of Advanced Engineering Research and Science*, 9(8), 156–162. doi: 10.22161/ijaers.9.8.20.
- Margot, K. C. ir Kettler, T. (2019). Teachers' perception of STEM integration and education: A systematic literature review. *International Journal of STEM Education*, 6(1), 2. doi: 10.1186/s40594-018-0151-2.
- Milara, S., I. ir Cortés O., M. (2024). *Possibilities and challenges of STEAM pedagogies*,

- arXiv:2408.15282. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2408.15282>.
- Mishra, P. ir Koehler, M. J. (2006). Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge. *Teachers College Record*, 108(6), 1017–1054. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9620.2006.00684.x>.
- Monkeviciene, O., Autukeviciene, B., Kaminskiene, L. ir Monkevicius, J. (2020). Impact of innovative STEAM education practices on teacher professional development and 3–6-year-old children's competence development. *Journal of Social Studies Education Research*, 11(4), 1–27.
- Murray, J. (2019). Routes to STEM: Nurturing science, technology, engineering and mathematics in early years education. *International Journal of Early Years Education*, 27(3), 219–221. doi: 10.1080/09669760.2019.1653508.
- Ortiz-Revilla, J., Ruiz-Martin, A. ir Greca, I. M. (2023). Conceptions and attitudes of pre-school and primary school teachers towards STEAM education in Spain. *Education Sciences*, 13(4), 377. <https://doi.org/10.3390/educsci13040377>.
- Poviliūnas, A. (2019). Apie STEM pro STS prizmę. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 43, 85–99. doi:10.15388/ActPaed.43.6.
- Quigley, C. F. ir Herro, D. (2016). “Finding the joy in the unknown”: Implementation of STEAM teaching practices in middle school science and math classrooms. *Journal of Science Education and Technology*, 25(3), 410–426. <https://doi.org/10.1007/s10956-016-9602-z>
- Schön, D. A. (1983). *The reflective practitioner: How professionals think in action*. Basic Books.
- Siripipatthanakul, S., Muthmainnah, M., Asrifan, A., Siripipattanakul, S., Kaewpuand, P., Sriboonruang, P., Limna, P., Jaipong, P. ir Sitthipon, T. (2023). Quantitative research in education. Social Science Research Network. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4378512>.
- Šlekienė, V. ir Lamanauskas, V. (2020). Development and improving students' experimental skills through STEM activities. *Gamtamokslinis ugdymas*, 17, 61–73.
- Sliosorienė, S. ir Jakštienė V., (2023). Virtualių STEAM veiklų įgyvendinimo galimybės pamokų metu. Iš Rutkauskienė, D. *Advanced Learning Technologies and Applications. Empowering learning through digital pedagogy” be open for new places of learning occupation – ALTA'23* (p. 154–161). Kaunas University of Technology.
- Targamadžė, A. (2020). Virtualusis mokymasis: teorija ir praktika. *Vitae Litera*.
- Thomason, D. ir Hsu, P.-L. (2024). The effect of a STEM integrated curriculum on design thinking dispositions in middle school students. *International Journal of Technology and Design Education*, 35(1), 83–121. <https://doi.org/10.1007/s10798-024-09894-6>.
- Tsybulsky, D. ir Muchnik-Rozanov, Y. (2019). The development of student-teachers' professional identity while team-teaching science classes using a project-based learning approach: A multi-level analysis. *Teaching and Teacher Education*, 79, 48–59. doi: 10.1016/j.tate.2018.12.006.
- Vaitiekaitis, J. (2019). STEM ugdymas: nuo Sputniko iki mergaičių skaučių. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 43, 100–118. doi: 10.15388/ActPaed.43.7.

- Valkeäpää, N. (2025). *Luovaa oppimista ja yhteisiä ratkaisuja STEAM-pedagogiikalla*. Helsinki University Blog. <https://blogs.helsinki.fi/digisteam/2025/06/06/luovaa-oppimista-ja-yhteisia-ratkaisuja-steam-pedagogiikalla/>.
- Van Driel, J. H., Beijaard, D. ir Verloop, N. (2001). Professional development and reform in science education: The role of teachers' practical knowledge. *Journal of Research in Science Teaching*, 38(2), 137–158. [https://doi.org/10.1002/1098-2736\(200102\)38:2<137::AID-TEA1001>3.0.CO;2-U](https://doi.org/10.1002/1098-2736(200102)38:2<137::AID-TEA1001>3.0.CO;2-U).
- Van Veen, K., Zwart, R. C. ir Meirink, J. (2012). What makes teacher professional development effective? A literature review. Iš M. Kooy ir K. van Veen (Eds.), *Teacher learning that matters: International perspectives* (p. 3–21). (Routledge research in education; Vol. 62). Routledge.
- Wong, J. T., Bui, N. N., Fields, D. T. ir Hughes, B. S. (2023). A Learning Experience Design Approach to Online Professional Development for Teaching Science through the Arts: Evaluation of Teacher Content Knowledge, Self-Efficacy and STEAM Perceptions. *Journal of Science Teacher Education*, 34(6), 593–623. doi: 10.1080/1046560X.2022.2112552.
- Žukauskienė, R. (2008). Kokybiniai ir kiekybiniai metodai [PowerPoint pristatymas]. Prieiga per internetą: <http://rzukausk.home.mruni.eu/wp-content/uploads/kokybiniai-ir-kiekybiniai-tyrimai1.ppt>.

CHALLENGES OF INTEGRATING STEAM INTO THE EDUCATIONAL PROCESS AND OPPORTUNITIES FOR TEACHER COMPETENCE DEVELOPMENT

Rima Kazlauskienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Dr. Jolita Dudaitė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary

This article investigates the opportunities for teacher competence development and the challenges that arise when implementing STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, and Mathematics) education methodologies in general education schools in Lithuania. The relevance of this study is grounded in contemporary transformations within the education system, which increasingly demand teachers' ability to apply interdisciplinary teaching approaches. As STEAM education gains momentum globally and nationally, a tension emerges between the growing urgency of its integration and teachers' readiness to apply such methods effectively due to limited competencies and insufficient access to continuous professional development. This study aims to explore how teacher training can be improved and what obstacles hinder the effective integration of STEAM in everyday teaching practice.

The central research question addressed in the article is how teachers can enhance their competencies to meet the demands of STEAM education and what structural and pedagogical barriers obstruct this process. Additionally, the study explores which strategies could facilitate overcoming these barriers. The research is based on the hypothesis that teachers who participate in at least 9 hours of STEAM-focused professional development per year are more likely to apply STEAM methodologies in their teaching than those who engage in less or no such training.

The empirical part of the article presents the results of a quantitative study involving 337 teachers from ten major municipalities in Lithuania. The sample was determined using the Paniotto formula, ensuring statistical validity with a 95% confidence level. According to data from the Lithuanian Education Management Information System (ŠVIS, 2024), there were 14,949 general education teachers in the country in 2023. A sample of 389 respondents was identified as representative; however, the final number of valid responses analyzed was 337. The target group included teachers who had experience with STEAM activities or had participated in related training. Data were collected via a structured questionnaire distributed through school administrations, educational networks, teacher communities,

social media, and professional forums.

The findings of the study support the hypothesis: teachers who had attended at least 9 hours of STEAM competence development courses in the past year reported significantly more frequent use of STEAM teaching methods. This correlation highlights the importance of continuous and targeted professional development as a critical factor in successfully implementing STEAM education. Moreover, the study revealed that institutional support, particularly administrative encouragement and opportunities for interdisciplinary collaboration, play a vital role in enabling teachers to apply STEAM principles in the classroom.

In line with earlier studies (e.g., Andreotti & Frans, 2019; Breda et al., 2023), the results confirm that professional training enhances teachers' capacity to adopt innovative teaching methods. Administrative backing and school-wide collaboration further support this process, as seen in similar international research (Tsybulsky & Muchnik-Rozanov, 2019; Kim, 2022). Teachers who participated in more than 9 hours of training were particularly confident in applying STEAM methods, suggesting that not only the quality but also the quantity of professional development is essential.

Interestingly, the research found no significant differences in STEAM implementation based on geographical region; instead, factors such as school culture, leadership, and individual motivation appeared to influence outcomes more strongly. Private schools reported slightly higher STEAM implementation rates, although the sample size was too small to generalize. Younger teachers were found to be more open to adopting STEAM methods, while older teachers encountered more challenges – indicating the need for additional support structures and mentoring programs tailored to more experienced educators (Ortiz-Revilla et al., 2023). Digital competence emerged as a relevant facilitator (Machado et al., 2022), while the impact of other pedagogical competencies was less clear.

The study also noted that traditionalist teachers, typically less inclined toward innovation, were more likely to shift their practice when engaged in meaningful professional learning. This finding reinforces the idea that thoughtfully designed professional development programs can encourage change even among initially reluctant educators (Monkevičienė et al., 2020). Furthermore, participation in training appeared to mitigate the perceived lack of administrative support (Šlekienė, 2018), pointing to a broader systemic benefit of teacher upskilling.

In conclusion, the research highlights several key insights. First, teacher preparedness and institutional support are fundamental for the successful integration of STEAM education. Second, professional development should not be treated as a one-off intervention but as an ongoing process involving reflection, collaboration, and mentorship. Finally, school leadership must be actively involved in creating enabling environments for STEAM integration.

The study makes two core conclusions:

1. Teacher professional development is a cornerstone of effective STEAM teaching. This necessitates structures that foster reflection, cooperation, and mentoring.

Despite challenges such as time constraints or resistance to change, schools and policymakers must devise strategies to address and overcome these barriers.

2. The study confirms the hypothesis that at least 9 hours of annual training in STEAM significantly improves teachers' ability to implement modern educational methodologies. Practical workshops and interdisciplinary collaboration build teacher confidence, encourage creativity, and support the efficient integration of STEAM, ultimately enhancing students' problem-solving abilities.

This research is particularly relevant for education policymakers, school administrators, and teacher training institutions. It offers empirical evidence supporting the value of sustained, high-quality professional development as a driver for educational innovation. Moreover, it underscores the role of school culture and leadership in enabling or hindering change. Future research should expand the sample size, explore the long-term effects of training, examine the role of administration in more depth, and assess the impact of digital competence on STEAM implementation. Complementing quantitative data with qualitative insights is also recommended to develop a more comprehensive understanding of the challenges and enablers of STEAM education in diverse educational contexts.

Keywords: *STEAM, teacher competencies, professional development, interdisciplinary collaboration, educational innovations.*

VILNIAUS APSKRITIES PRADINIŲ KLASIŲ PEDAGOGŲ POŽIŪRIS Į ŠVIETIMO CENTRŲ ORGANIZUOJAMAS KVALIFIKACIJOS TOBULINIMO VEIKLAS

Doc. dr. Gintautė Žibėnienė

Mykolas Romeris universitetas

Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas

Edukologijos ir socialinio darbo institutas

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva

Telefonas (0 5) 271 4710

Elektroninis paštas zibeniene@mruni.eu

Ilma Skokauskaitė

Mykolas Romeris universitetas

Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas

Edukologijos ir socialinio darbo institutas

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva

Telefonas (0 5) 271 4710

Elektroninis paštas ilskokauskaite@stud.mruni.eu

DOI: 10.13165/SD-25-23-2-02

Anotacija

Pedagogų vykdomos veiklos kokybė priklauso nuo įvairių veiksnių, vienas jų – kokybiškas pedagogų kvalifikacijos tobulinimas. Straipsnyje keliami probleminiai klausimai, kokios yra Vilniaus apskrities pradinių klasių pedagogų kvalifikacijos tobulinimo galimybės teisiniu aspektu ir ką Vilniaus apskrities pradinių klasių pedagogai mano apie švietimo centrų organizuojamas kvalifikacijos tobulinimo veiklas. Straipsnio tikslas – atskleisti Vilniaus apskrities pradinių klasių pedagogų požiūrį į švietimo centrų organizuojamas kvalifikacijos tobulinimo veiklas.

Objektas – Vilniaus apskrities pradinių klasių pedagogų požiūris į švietimo centrų organizuojamas kvalifikacijos tobulinimo veiklas. Tyrimas organizuotas 2025 m. vasario–kovo mėn. Taikyta literatūros šaltinių ir teisės aktų analizė, organizuotas kiekybinis tyrimas.

Duomenų rinkimo metodas – anketinė apklausa. Apklausa vykdyta elektroniniu būdu, naudojantis elektronine platforma www.manoapklausa.lt. Kiekybiniu tyrimu siekta išsiaiškinti Vilniaus apskrities pradinį klasių pedagogų požiūrį į švietimo centrų organizuojamas pedagogų kvalifikacijos tobulinimo veiklas. Iškelta hipotezė, kad Vilniaus apskrities pedagogai švietimo centrų organizuojamas veiklas vertina teigiamai, pasitvirtino tik iš dalies. Tyrimu atskleista, kad jų nuomonės dėl švietimo centrų darbuotojų teikiamų konsultacijų kokybės reikšmingai skiriasi. Aukščiausią pedagoginę kvalifikaciją turintys Vilniaus apskrities pedagogai ekspertai sutinka, kad švietimo centrai teikia kokybiškas konsultacijas jiems aktualiais klausimais, o mokytojo kategoriją turintys pedagogai mažiau linkę sutikti su tuo, kad švietimo centrų darbuotojai teikia kokybiškas konsultacijas.

Statistiniam reikšmingumui įvertinti buvo pasirinkti neparametriniai Kruskalio ir Waliso kriterijai. Duomenys buvo lyginami pagal grupių rangų vidurkius. Tyrimo instrumento validumui patikrinti apskaičiuotas Cronbacho alfa koeficientas. Duomenų tyrimo analizei naudotos programos „IBM SPSS Statistics 29.0.2.0“ ir „MS Excel 2016“.

Šis tyrimas atskleidė, kad Vilniaus apskrities pedagogai neturi bendros nuomonės apie švietimo centrų organizuojamas veiklas. Nuomonių skirtumai reikšmingi keliais aspektais: mokytojai ekspertai labiau negu mokytojai sutinka, kad švietimo centrai teikia kokybiškas konsultacijas jiems aktualiais klausimais; didmiesčio (miesto) ugdymo įstaigų pedagogams kontaktinė kvalifikacijos tobulinimo renginio forma priimtina labiau negu rajono (kaimo) vietovėse dirbantiems pedagogams; jaunesnio amžiaus (20–30 m.) pedagogams įvairios kvalifikacijos tobulinimo renginių formos priimtinos labiau nei vyresnio amžiaus (> 61 m.) pedagogams; aukštesnių pedagoginės kvalifikacijos kategorijų pedagogams mišrūs seminarai ir (ar) kursai, nuotolinės konferencijos yra mažiau patrauklūs; vyresnio amžiaus (51–60 m.) pedagogams daugiau norėtųsi grįžtamojo ryšio po kvalifikacijos tobulinimo renginio.

Reikšminiai žodžiai: pedagogai, švietimo centrai, pedagogų kvalifikacijos tobulinimas.

Įvadas

Pedagogų profesionalumas ir tobulėjimas dažnai siejamas su mokinių pasiekimais. Tai svarbi švietimo politikos sritis, todėl kvalifikacijos tobulinimui turi būti skiriamas ypatingas dėmesys. Kaip pažymi Mičiulienė ir Brandišauskienė, „nuolatinis mokytojų profesinis tobulėjimas yra esminė švietimo kokybės prielaida, todėl daugelis Europos šalių peržiūri ir pertvarko mokytojų profesinio tobulėjimo sistemas ir procesus“ (2021, p. 2). Atlikti tyrimai (Casian ir kt., 2021; Yoon ir kt., 2007) patvirtina, kad pedagogo įgyta kvalifikacija daro reikšmingą įtaką mokinių ugdymo(si) rezultatams, tačiau jei pedagogas įgytų žinių ir gebėjimų netaikys ugdymo procese, pamokoje, mokiniai neturės kokybiško ugdymo(si) proceso. Anot Žydziiūnaitės ir Arce (2021, p. 140), mokytojo darbe reikia aktyviai skatinti su visais mokymo(si) aspektais susijusius novatoriškumo ir kūrybiškumo gebėjimus. Pedagogų kuriamas ugdomasis turinys turi būti tikslingas, atitinkantis dėstomo dalyko tikslus ir

atliepantis mokinių poreikius (Batuchina ir Melnikova, 2025). Vykstant socialiniams, ekonominiams pokyčiams, atsirandant globalioms darbo rinkoms, kyla poreikis kurti naujus švietimo modelius, kurie suteiktų naujų kompetencijų: tarpdisciplininių žinių ir įgūdžių, socialinių emocinių įgūdžių, lyderystės, emocinio intelekto, kalbų mokymosi, skaitmeninio raštingumo, kūrybiškumo, novatoriškumo, savarankiškumo, mokymosi visą gyvenimą įgūdžių (Kholodniak, 2023). Taigi svarbu analizuoti, kokia turi būti mokytojų kvalifikacijos tobulinimo sistema, gilintis, kaip šią sistemą kurti, kad ji būtų veiksminga. Šiame straipsnyje, remiantis pradinį klasių pedagogų nuomone, nagrinėjama, kaip kvalifikacijos tobulinimo veiklos vykdomos švietimo centruose didžiausioje Lietuvos apskrityje.

Straipsnio tikslas – atskleisti Vilniaus apskrities pradinį klasių pedagogų požiūrį į švietimo centrų organizuojamas kvalifikacijos tobulinimo veiklas.

Objektas – Vilniaus apskrities pradinį klasių pedagogų požiūris į švietimo centrų organizuojamas kvalifikacijos tobulinimo veiklas. Keliami šie probleminiai klausimai: kokios yra Vilniaus apskrities pradinį klasių pedagogų kvalifikacijos tobulinimo galimybės teisiniu aspektu ir ką Vilniaus apskrities pradinį klasių pedagogai mano apie švietimo centrų organizuojamas kvalifikacijos tobulinimo veiklas. Siekiant išsiaiškinti Vilniaus apskrities pradinį klasių pedagogų (toliau – pedagogai) požiūrį, buvo iškelta hipotezė, kad jie švietimo centrų organizuojamas veiklas vertina teigiamai.

Tyrimų apie būtent Vilniaus apskrities pradinį klasių pedagogų kvalifikacijos tobulinimą nepavyko aptikti. Vis dėlto Sabaliausko ir kt. (2018) tyrimo rezultatai parodė, kad dalis organizuojamų kompetencijos tobulinimosi veiklų, renginių Lietuvos pedagogų lūkesčių nepatenkina, nes pedagogai negauna naudingos informacijos, nesudaroma galimybės įgyti naujų žinių ir gebėjimų, padedančių pedagogui tobulinti ar keisti ugdymo praktiką, taip pat netenkina renginių kokybė, t. y. jų turinys, forma, lektorių taikomi metodai. Kai kurių mokslininkų požiūriu, Lietuvoje pedagogų kvalifikacijos tobulinimo sistema yra „fragmentiška“ (Sabaliauskas ir kt., 2018, p. 10) ir „trumpalaikė“ (Skliuderienė ir Tolutienė, 2019, p. 100). Dalies pedagogų lūkesčių nepatenkina kvalifikacijos tobulinimo renginių tematika ir kokybė (Švietimo mokslo ir sporto ministerija, 2022).

Pedagogo kvalifikacijos tobulinimo aspektus (pedagogų kvalifikacijos tobulinimo būklės kaitą Lietuvoje, galimus pedagogų kvalifikacijos tobulinimo modelius, tobulinimosi perspektyvas) nagrinėjo Brandišauskienė ir kt. (2021), Skliuderienė ir Tolutienė (2018), Sabaliauskas ir kt. (2018), Mičiulienė ir Brandišauskienė (2021).

Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo galimybės: teisinis aspektas

Pedagogo profesija susijusi su nuolatiniu tobulėjimu, ir ne tik todėl, kad Lietuvos švietimo sistemoje vyksta daug pokyčių. Kvalifikaciją tobulinti svarbu todėl, kad pedagogas ugdo vaikus, prisideda prie jų asmenybinės ūgties, vertybių interiorizavimo. Tai galima pasiekti nuolat tobulinant kvalifikaciją formalioju, neformalioju ar savaiminiu būdu ir

išsiugdant naujų kompetencijų ar tobulinant turimas. LR norminiuose teisės aktuose yra aiškiai apibrėžti kvalifikacijos tobulinimo reikalavimai, trukmė ir periodiškumas. Mokytojų ir pagalbos mokiniui specialistų kompetencijų apraše (2023) ir Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo koncepcijoje (2012) patvirtintas kompetencijas galima išsiugdyti tobulinant kvalifikaciją įvairiais būdais: savišvieta, dalijantis patirtimi su kolegomis, dalyvaujant mentorystės mokymuose, praktinės veiklos refleksijose, stažuotėse, studijuojant, dalyvaujant įvairiuose renginiuose (seminaruose, kursuose, mokymuose), viešojoje nedarbinėje veikloje (Dėl pedagogų kvalifikacijos tobulinimo koncepcijos tvirtinimo, 2012; Dėl valstybinių ir savivaldybių švietimo įstaigų (išskyrus aukštąsias mokyklas) pedagoginių darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo nuostatų patvirtinimo, 2023). Valstybinių ir savivaldybių švietimo įstaigų (išskyrus aukštąsias mokyklas) pedagoginių darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo nuostatuose (2023) numatyta, kad kvalifikacijos tobulinimas turi būti planuojamas asmens, švietimo įstaigos, savivaldybės arba valstybinės švietimo įstaigos ir nacionaliniu lygiu. Pedagogas ne rečiau kaip kartą per metus turi įsivertinti profesines kompetencijas įvertindamas mokinių pasiekimų ir pažangos, švietimo įstaigos rezultatų bei kitus rodiklius ir numatyti savo kvalifikacijos tobulinimo poreikius rinkdamasis profesinių kompetencijų tobulinimo formas ir kvalifikacijos tobulinimo būdus (Dėl valstybinių ir savivaldybių švietimo įstaigų (išskyrus aukštąsias mokyklas) pedagoginių darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo nuostatų patvirtinimo, 2023). Pedagogas turi teisę ne mažiau kaip 5 dienas per metus dalyvauti kvalifikacijos tobulinimo renginiuose (tai sudarytų 40 akademinį valandų kontaktinio (auditorinio) darbo) ir ne rečiau kas 3 metus privalo tobulinti savo kvalifikaciją socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymo ir kitose srityse (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 1999).

Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (1999) nustatyta, kad kvalifikacijos tobulinimo klausimais mokyklos ir mokytojai gali konsultuotis su kompetencijų tobulinimo paslaugų teikėjais. Nors Lietuvos Respublikos teisės aktuose nėra apibrėžta sąvoka „švietimo centras“, tačiau Valstybinių ir savivaldybių švietimo įstaigų (išskyrus aukštąsias mokyklas) pedagoginių darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo nuostatuose (2023) vartojama sąvoka „akredituotos kvalifikacijos tobulinimo įstaigos“, reiškianti įstaigas, kurios rengia kvalifikacijos tobulinimo programas, tiria ir analizuoja pedagogų kvalifikacijos tobulinimo poreikius, konsultuoja ir teikia pagalbą pedagogams ir ugdymo įstaigoms. Pagal Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo koncepciją (2012) švietimo centrą galima įvardyti kaip valstybės ar savivaldybės biudžetinę įstaigą, teikiančią pedagogų kvalifikacijos tobulinimo paslaugas. Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo paslaugą turi teikti tos įstaigos (institucijos), kurios turi reikiamą patirtį, bazę ir kvalifikuotą personalą, o skirtingų kvalifikacijos formų paslaugas teikia skirtingos institucijos.

Švietimo centrai, planuodami pedagogų profesinį tobulinimą, turėtų daugiau dėmesio skirti tiriamajai veiklai, kultūrinei kompetencijai (Nacionalinė švietimo agentūra, 2022b) ir aktualiems pedagogų poreikiams.

Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo srityje svarbų vaidmenį atlieka andragogai. Lietuvoje jų veiklą ir vaidmenį tyrė Liekis ir Tolutienė (2018), Skliuderienė ir Tolutienė (2018;

2019), Vaitkienė ir Tolutienė (2020). Skliuderienė ir Tolutienė (2019) nagrinėdamos andragogų veiklos lauką pabrėžė, kad nuolatinio tobulėjimo reikalavimas turi būti taikomas ne tik pedagogams, bet ir pedagogų kvalifikacijos tobulinimą organizuojančioms įstaigoms, švietimo centrams, andragogams. Autorių teigimu, švietimo centrai turėtų atlikti ne tik kvalifikacijos tobulinimo vykdytojų, bet ir konsultantų vaidmenį – į juos pedagogas galėtų kreiptis pagalbos dėl individualių kvalifikacijos tobulinimo poreikių išgryninimo (Skliuderienė ir Tolutienė, 2019). Vaitkienė ir Tolutienė (2020) atkreipia dėmesį į andragogų profesionalumą, jų gebėjimą nustatyti suaugusiojo mokymosi motyvus ir poreikius, tikslingai nukreipti ir skatinti imtis veiklos, padedančios siekti mokymosi tikslų. Autorių teigimu, andragogai, švietimo centrai, skatindami pedagogų motyvaciją mokytis ir užtikrindami jos kaitą, turi orientuotis į besimokančiųjų poreikių patenkinimą ir jų lūkesčių atliepimą (Vaitkienė ir Tolutienė, 2020).

Tyrimo metodologija: organizavimas, duomenų analizė

Pradinių klasių pedagogų požiūriui į švietimo centrų organizuojamas kvalifikacijos tobulinimo veiklas išsiaiškinti pasirinktas kiekybinis tyrimas. Anot Kardelio (2017), kiekybinis tyrimas leidžia atskleisti tikrąsias tendencijas ir yra mažiau subjektyvus. Kiekybinio tyrimo duomenims rinkti naudotas anketinės apklausos metodas. Apklauso būdu surinkti duomenys leido atskleisti tyrimo dalyvių požiūrį į švietimo centrų organizuojamas veiklas, daryti palyginimus, nagrinėti tyrimo objekto ypatumus, nustatyti ryšį tarp tiriamo reiškimo požymių buvimą ar nebuvimą, t. y. įvertinti rodiklius, kurie nurodomi ir literatūroje (Gaižauskaitė ir Mikėnė, 2014; Kardelis, 2017). Taikyta literatūros šaltinių ir teisės aktų analizė.

Siekiant atskleisti Vilniaus apskrities pradinį klasių pedagogų požiūrį į švietimo centrų organizuojamas kvalifikacijos tobulinimo veiklas, dalyvauti tyrime buvo kviečiami Vilniaus apskrities bendrojo ugdymo įstaigų pradinį klasių pedagogai. Nustatant generalinę aibę remtasi Švietimo valdymo informacinėje sistemoje (toliau – ŠVIS) pateiktais duomenimis. 2025 m. vasario 15 d. ŠVIS duomenimis, Vilniaus apskrityje 2024–2025 mokslo metų laikotarpiu dirbo 2645 pradinį klasių pedagogai. Tyrimo imčiai apskaičiuoti buvo naudojama Paniotto formulė su 5 proc. paklaida (Kardelis, 2017). Apskaičiavus nustatyta, kad bendroji tyrimo dalyvių imtis yra 350. Tyrimas buvo organizuotas 2025 m. vasario–balandžio mėn. Buvo surinkta reprezentatyvi imtis (350), tačiau 7 anketos buvo užpildytos netinkamai, todėl analizuojami 347 tyrimo dalyvių duomenys.

Apklausa vykdyta elektroniniu būdu, naudojantis elektronine platforma www.manoa-pklausa.lt. Taikant paprastosios atsitiktinės atrankos būdą, elektroninės anketos nuoroda buvo siunčiama elektroniniu paštu į Vilniaus apskrities (Vilniaus m., Vilniaus r., Šalčininkų r., Širvintų r., Švenčionių r., Ukmergės r., Trakų r., Elektrėnų r.) bendrojo ugdymo mokyklų, kuriose dirba pradinį klasių mokytojai, raštines, taip pat ja dalytasi socialinių tinklų tikslinėse grupėse (pvz., „Facebook“ grupėse „Lietuvos mokytojai“, „Pradinių klasių

mokytojai“ ir kt.).

Atliekant tyrimą buvo laikomasi šių etikos principų: informuotumo principo – dalyviai supažindinti su tyrimo tikslu, suteikiant jiems teisę apsispręsti savanoriškai dalyvauti tyrime arba nedalyvauti (Gaižauskaitė ir Mikėnė, 2014), informuoti dėl duomenų naudojimo (Vaičekauskaitė, 2023); anonimiškumo principo – anketos pildymas yra anoniminis, neiidentifikuojant asmens ar jo darbovietės (Kardelis, 2017); konfidencialumo principo – tyrimo duomenys pateikiami apibendrinta forma ir tyrimo tikslams (Gaižauskaitė ir Mikėnė, 2014).

Tyrimo instrumento patikimumui ir skalių klausimų vidiniam suderinamumui nustatyti naudotas Cronbacho alfa koeficientas (Vaičekauskaitė, 2023). Tyrimo duomenys laikomi patikimais, kai Cronbacho alfa koeficientas yra daugiau nei 0,6 (Kardelis, 2017). Apskaičiavus klausimyno skalių klausimų Cronbacho alfa koeficientus, gauti didesni nei 0,8 rodikliai – tai rodo labai aukštą skalių vidinį suderinamumą ir patikimumą.

Gautiems tyrimo duomenims apdoroti ir susisteminti buvo naudojama statistinė duomenų analizės programa „IBM SPSS Statistics 29.0.2.0“ ir programa „MS Excel 2016“. Duomenų analizė atlikta taikant aprašomosios statistikos metodą, kintamųjų ryšiams nustatyti taikytas neparametrinės analizės Kruskalio ir Walliso kriterijus. Anot Rupšienės ir Rutkienės (2016, p. 154), šis kriterijus taikomas tada, „kai lyginami trijų ar daugiau respondentų grupių atsakymai ir priklausomasis kintamasis yra ranginis arba normalumo sąlygos netenkinantis kiekybinis kintamasis“.

Hipotezė buvo tikrinama atliekant statistinę duomenų analizę pagal Kruskalio ir Walliso kriterijų, lygintos trys ir daugiau nepriklausomos grupės (pvz., pedagogų kvalifikacijos kategorijos, demografinė vietovė, amžiaus grupės). Gauta statistinio reikšmingumo $p > 0,05$ reikšmė leido atmesti hipotezę. Kaip statistinio reikšmingumo p reikšmės atskaitos taškas buvo pasirinktas 0,05 ir mažiau (Vaičekauskaitė, 2023).

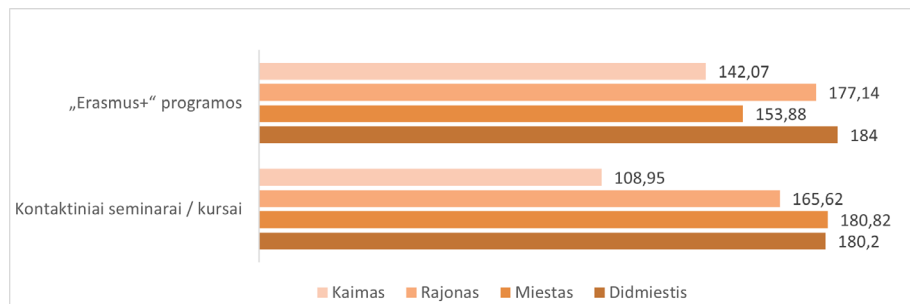
Tyrimo dalyvių charakteristika. Tyrime dalyvavo 98,8 proc. moterų ir 1,2 proc. vyrų. Tai rodo, kad Vilniaus apskrityje pradinių klasių pedagogais dirba daugiau moterų negu vyrų, šią tendenciją patvirtina ir 2024–2025 metų ŠVIS duomenys (moterų 96,7 proc. ($n = 2558$), vyrų 3,3 proc. ($n = 87$)).

Aktyviausiai tyrime dalyvavo 51–60 metų amžiaus respondentai (42,3 proc.), mažiausiai aktyvūs buvo 20–30 metų amžiaus grupės atstovai (4,1 proc.). Išanalizavus tyrimo duomenis pagal darbo stažą ir turimą pedagoginę kvalifikaciją, nustatyta, kad tyrimo dalyviai yra didelę patirtį turintys pedagogai. Daugiau nei pusė tyrimo dalyvių turi 26 metų ir didesnę darbo stažą (53,9 proc.), 13,4 proc. – 21–25 metų stažą. 0–5 metų, 6–10 metų, 11–15 metų darbo stažo grupėse dalyvių skaičiaus pasiskirstymas labai panašus – nuo 8 proc. iki 9,6 proc. Mažiausias dalyvių skaičius yra 16–20 metų amžiaus grupėje (5,5 proc.). Pagal pedagoginę kvalifikaciją daugiau dalyvavo vyresniojo mokytojo (46,9 proc.) ir metodininko kvalifikaciją turinčių pedagogų (30,6 proc.), mažiausiai – eksperto kvalifikaciją turinčių pedagogų (0,9 proc.). Pagal geografinę sklaidą daugiausiai dalyvavo didmiesčio (41,4 proc.), mažiausiai – kaimo vietovių mokyklose dirbančių pedagogų (6,1 proc.).

Tyrimo rezultatai

Naudojant pedagogų turimos kvalifikacijos kategorijos kriterijų, tyrimu siekta išsiaiškinti pradinį klasių pedagogų požiūrį į Vilniaus apskričių švietimo centrų veiklą, susijusią su pedagogų kvalifikacijos tobulinimu (PKT). Nepriklausomas imtis palyginus pagal Kruskalio ir Walliso kriterijų ir įvertinus gautų atsakymų rangų vidurkius, galima kelti prielaidą, kad pradinį klasių pedagogų požiūris į Vilniaus apskrities švietimo centrų konsultantų pagalbą identifikuojant jų kvalifikacijos tobulinimo poreikius (statistinis reikšmingumas $p = 0,547 > 0,05$) ir pasirenkant tinkamą kvalifikacijos tobulinimo programą (statistinis reikšmingumas $p = 0,521 > 0,05$) nesiskiria pagal turimą pedagoginę kvalifikacijos kategoriją. Pradinį klasių pedagogų nuomonė apie Vilniaus apskrities švietimo centrų konsultantų teikiamų konsultacijų pedagogams aktualiais klausimais (pvz., įtraukties, ugdymo programų atnaujinimo ir pan.) kokybę išsiskyrė. Mokytojai ekspertai labiau sutinka, kad švietimo centrai teikia kokybiškas konsultacijas jiems aktualiais klausimais (rangų vidurkis 223,83), o mokytojai labiau nesutinka (rangų vidurkis 152,69, $p = 0,043 < 0,05$). Pedagogai, turintys vyresniojo mokytojo kategoriją (rangų vidurkis 185,11), labiau pritaria mokytojų ekspertų nuomonei, o mokytojai metodininkai (rangų vidurkis 164,03) labiau sutinka su mokytojų nuomone.

Tyrimo duomenys parodė, kad išsiskyrė didmiesčio ir kaimo ugdymo įstaigose dirbančių pedagogų nuomonės apie jiems labiausiai priimtinas kvalifikacinių renginių formas. Didmiesčio ugdymo įstaigų (rangų vidurkis 180,20) ir miesto ugdymo įstaigų (rangų vidurkis 180,82) pradinį klasių pedagogams labiau priimtini kontaktiniai seminarai ir (ar) kursai ($p = 0,004 < 0,05$) negu rajono ugdymo įstaigų (rangų vidurkis 165,62) ir kaimo vietovėse esančių ugdymo įstaigų (rangų vidurkis 108,95) pedagogams ($p = 0,004 < 0,05$). „Erasmus+“ programos yra labiau priimtinos didmiesčio (rangų vidurkis 184) ir rajono (rangų vidurkis 177,14) ugdymo įstaigose dirbantiems pedagogams, mažiausiai ši forma priimtina miesto (rangų vidurkis 153,88) ir kaimo (142,07) ugdymo įstaigų pradinį klasių pedagogams ($p = 0,039 < 0,05$) (1 pav.).

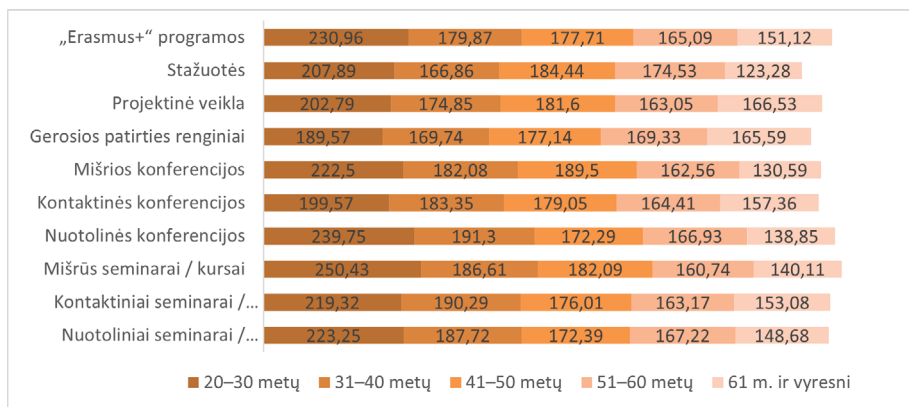

1 pav. Pedagogų nuomonių apie PKT renginių formas pasiskirstymas tarp vietovių (n = 343)

Fig. 1 Distribution of Teachers' Opinions on the Forms of Professional Development Events Across Different Areas (n=343).

Tiriant Vilniaus apskrities švietimo centrų pedagoginės kvalifikacijos tobulinimo renginių formų priimtimumo rangų vidurkius pagal pedagogų amžiaus grupes nustatyta, kad nuotoliniai, kontaktiniai ar mišrūs seminarai ar kursai, nuotolinės ar mišrios konferencijos, stažuotės, programos labiausiai priimtinos 20–30 amžiaus grupių kategorijose (rangų vidurkis svyruoja nuo 250 iki 199, $p < 0,05$), o mažiausiai priimtinos 61 m. ir vyresnių amžiaus grupių kategorijose. Pagal nustatytus rangų vidurkius galima teigti, kad jaunesnio amžiaus pedagogams įvairios kvalifikacijos tobulinimo renginių formos priimtinos labiau nei vyresnio amžiaus pedagogams (2 pav.).

Įvertinus rangų vidurkius nenustatyta statistinio reikšmingumo ($p > 0,05$), todėl, nepriklausomai nuo pedagogų amžiaus, jų nuomonė dėl gerosios praktikos, projektinės veiklos, „Erasmus+“ renginių formų priimtimumo galimai yra panaši.

2 pav. Rangų vidurkių pasiskirstymas pagal PKT renginių formas tarp pedagogų amžiaus grupių (n = 343)

Fig. 2 Distribution of Mean Ranks by Forms of Teachers' Professional Development Events Across Age Groups (n=343)

Tyrimo metu nustatyta, kad pagal pedagoginės kvalifikacijos kategoriją statistiškai skiriasi pedagogų požiūris į mišraus seminaro ir (ar) kursų renginio ($p = 0,046 < 0,05$), nuotolinių konferencijų ($p = 0,046 < 0,05$) formas. Pagal pedagoginę kvalifikacijos kategoriją mišrūs seminarai ir (ar) kursai, nuotolinės konferencijos labiausi priimtini mokytojams (rangų vidurkis atitinkamai 195,20 ir 193,07), mažiausiai – mokytojams ekspertams (rangų vidurkis 144,67; 117,50). Galima teigti, kad aukštesnių pedagoginės kvalifikacijos kategorijų pedagogams mišrūs seminarai ir (ar) kursai, nuotolinės konferencijos yra mažiau patrauklūs (žr. 3 pav.).

Nuotolinės konferencijos	193,07	177,02	151,01	117,5
Mišrūs seminarai / kursai	195,2	167,3	163,63	144,67
	■ Mokytojas	■ Vyr. mokytojas	■ Mokytojas metodininkas	■ Mokytojas ekspertas

3 pav. Pedagogų nuomonių apie PKT renginių formas pasiskirstymas tarp pedagogų kvalifikacijos kategorijų (n = 343)

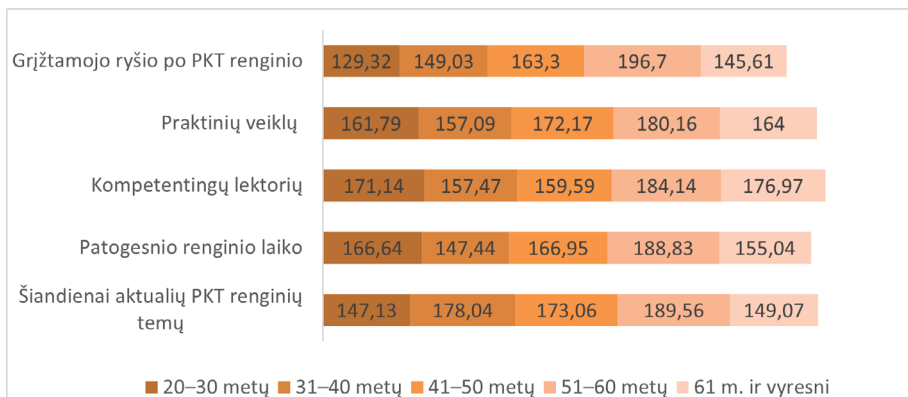
Fig. 3 Distribution of Teachers' Opinions on PD Event Forms Across Teachers' Qualification Categories (n=343)

Apibendrinus tyrimo duomenis galima teigti, kad, lyginant su Sabaliausko ir kt. (2018), Kalvaičio (2014) tyrimais, tendencija išlieka ta pati: pedagogams labiausiai priimtinos trumpalaikės kvalifikacijos tobulinimo formos – seminarai, kursai.

Tyrimu taip pat siekta išsiaiškinti, ar pedagogų kvalifikacijos kategorija turi įtakos jų požiūriui į Vilniaus apskrities švietimo centrų organizuojamų pedagogų kvalifikacijos renginių turinį ir formas. Remiantis tyrimo rezultatais, nė vienas iš teiginių neparodė statistiškai reikšmingo skirtumo tarp pedagogų kvalifikacijos kategorijų grupių (visų teiginių $p > 0,05$). Pagal rangų vidurkius mokytojai ekspertai labiau linkę sutikti, kad Vilniaus apskrities švietimo centrų organizuojamų kvalifikacijos tobulinimo renginių trukmė (rangų vidurkis 275,33), formų pasiūla (rangų vidurkis 271,50), programų tematika (rangų vidurkis 225) atitinka jų poreikius, su tuo mažiausiai sutinka mokytojai (rangų vidurkis svyruoja nuo 154,53 iki 163,01), o tarp vyresniųjų mokytojų ir mokytojų metodininkų rangų vidurkiai pasiskirstę panašiai (svyruoja nuo 171 iki 176). Pedagogų, nepriklausomai nuo kvalifikacinės kategorijos, nuomonių vienodumas pasiskirstė taip, kad pedagoginės kvalifikacijos tobulinimo renginiai yra susieti su ugdomuoju turiniu (rangų vidurkis svyruoja nuo 163 iki 175). Didelių skirtumų tarp rango vidurkių nėra, todėl galima daryti prielaidą, kad, nepriklausomai nuo pedagoginės kvalifikacijos kategorijos, pedagogai Vilniaus apskrities švietimo centrų organizuojamų pedagogų kvalifikacijos renginių turinį ir formas vertina panašiai.

Aiškinantis, ko pedagogams trūksta, kalbant apie pedagogų kvalifikacijos tobulinimo(si) renginių Vilniaus apskrities švietimo centruose organizavimą, nustatyta, kad 51–60 metų amžiaus grupei labiau trūksta aktualių pedagoginės kvalifikacijos tobulinimo renginių temų (rangų vidurkis 189,56, $p = 0,012 < 0,05$) ir patogesnio šių renginių laiko (rangų vidurkis 188,83, $p = 0,046 < 0,05$). Tai patvirtina Sabaliausko ir kt. (2018) atlikto tyrimo išvadą, kad mokytojams svarbu tinkamai parinktas kvalifikacijos tobulinimo renginių laikas. Ryškus nuomonių skirtumas nustatytas dėl grįžtamojo ryšio suteikimo po kvalifikacijos tobulinimo renginių ($p = 0,001 < 0,05$). Galima daryti išvadą, kad 20–30 metų amžiaus grupės (rangų vidurkis 129,32) pedagogams mažiau trūksta grįžtamojo ryšio po kvalifikacijos tobulinimo renginio, o 51–60 metų amžiaus grupės (rangų vidurkis 196,70) pedagogams jo trūksta labiau (rangų vidurkis 196,70) (žr. 4 pav.). Brandišauskienė ir kt. (2021) taip pat

pažymi, kad ne visi pedagogai po kvalifikacijos tobulinimo renginių gauna nuolatinį ir veiksmingą grįžtamąjį ryšį. Vertinant kompetentingų lektorių ir praktinių veiklų trūkumą kvalifikacijos tobulinimo renginiuose statistinio reikšmingumo nenustatyta ($p > 0,05$).

4 pav. Pedagogų nuomonių dėl PKT organizavimo poreikio pasiskirstymas tarp pedagogų amžiaus grupių (n = 343)

Fig. 4 Distribution of Teachers' Opinions Across Age Groups Regarding the Need for Professional Development (PD) Organization (n=343)

Diskusija

Pedagogo praktinėje pedagoginėje veikloje neapsiribojama vien pedagoginių studijų metu išsiugdytomis kompetencijomis. Tai nuolatinis procesas, veikiamas įvairiausių ekonominių, politinių, socialinių ir asmeninių veiksnių. Siekiant užtikrinti švietimo kokybę kuriama švietimo politika ir didelis dėmesys skiriamas pedagogų tobulėjimui.

Šio tyrimo rezultatai atskleidė, kad Vilniaus apskrities pradinė klasių pedagogai daugiausia renkasi tradicines kvalifikacijos tobulinimo formas – seminarus, kursus. Ši tendencija sutampa su 2018 m. TALIS tyrimo rezultatais, rodančiais, kad didžiajai daliai pedagogų vis dar patrauklios tradicinės trumpalaikės kvalifikacijos tobulinimo formos. Mokslininkų požiūris į pedagogų kvalifikacijos tobulinimo renginių formų naudą yra skirtingas. Dačiulytė ir kt. (2013) teigia, kad seminaruose ir kursuose perduodamos tik žinios, Brandišauskienė ir kt. (2021) mano, kad trumpalaikiai seminarai – daug pastangų nereikalaujanti kvalifikacijos tobulinimo forma. Žilinskaitė ir Lapėnienė (2024) yra kitokios nuomonės: jų atlikta kvalifikacijos tobulinimo programų veiksmingumo stebėsenos analizė parodė, kad ilgalaikės kvalifikacijos tobulinimo programos nelaikytinos veiksmingomis, nes mažai dėmesio skiriama įgūdžių formavimui ir jų pritaikymui praktinėje veikloje. Kitų mokslininkų nuomone (Jensen ir kt., 2016; Schereens, 2010 ir kt., cit. iš Švietimo, mokslo ir

sporto ministerija, 2022), kuo įvairesnėse kvalifikacijos tobulinimo veiklose ir renginiuose dalyvauja pedagogai, tuo labiau jie įgyja įvairių kompetencijų arba jas sustiprina. 2018 m. TALIS tyrimas parodė, kad pedagogai, kurie dalyvavo skirtingų tipų pedagoginės kvalifikacijos tobulinimo veikloje, pastebėjo didesnę naudą savo profesinei veiklai nei tie, kurie įvairaus tipo renginiuose dalyvavo mažiau (Melnikė ir kt., 2020).

Tyrimas atskleidė, kad tarptautinės programos yra labiau priimtinos didmiesčio ir rajonų ugdymo įstaigų pedagogams. Sabaliausko ir kt. (2018) tyrimas patvirtina, kad pedagogai mato naudą dalyvaudami stažuotėse.

Pastebėta, kad pedagogų amžius ir darbo patirtis gali turėti įtakos kvalifikacijos tobulinimo renginių pasirinkimui – jaunesni pedagogai labiau vertina inovatyvias ir mišrias formas, vyresni – tradicines. Tai atskleidžia poreikį švietimo centrams pritaikyti pedagogų kvalifikacijos tobulinimo renginių turinį ir metodus pagal individualius pedagogų poreikius.

Išvados

Švietimo centrai atlieka įvairias funkcijas pedagogų kvalifikacijos tobulinimo procese: organizuoja pedagogų kvalifikacijos tobulinimo renginius, rengia kvalifikacijos tobulinimo programas, teikia konsultacijas pedagogams, planuojantiems pedagoginę karjerą, padeda jiems identifikuoti tobulintinas kompetencijas. Tyrimu atskleista, kad Vilniaus apskrities pedagogų nuomonės dėl švietimo centrų darbuotojų teikiamų konsultacijų kokybės reikšmingai skiriasi. Aukščiausią pedagoginę kvalifikaciją turintys Vilniaus apskrities pedagogai ekspertai sutinka, kad švietimo centrai teikia kokybiškas konsultacijas jiems aktualiais klausimais, o mokytojo kvalifikacinę kategoriją turintys pedagogai dėl švietimo centrų darbuotojų teikiamų konsultacijų kokybės linkę sutikti mažiau.

Lietuvoje pedagogų kvalifikacijos tobulinimo sistema grindžiama norminiais teisės aktais, kuriuose numatyti įvairūs tobulinimosi būdai ir galimybės. Pedagogai prioritetą teikia trumpalaikėms mokymosi formoms, dažnai apsiribojančiomis žinių perdavimu, tačiau neskatinančiomis didesnio profesinio augimo. Tyrimu nustatytas reikšmingas nuomonių skirtumas tarp didmiestyje (mieste) ir rajono (kaimo) vietovėse dirbančių pedagogų dėl pedagogų kvalifikacijos tobulinimo renginių formų. Didmiesčio (miesto) ugdymo įstaigų pedagogai labiau negu rajono (kaimo) vietovėse dirbantys pedagogai norėtų tobulinti pedagoginę kvalifikaciją kontaktiniu būdu. Jaunesnio amžiaus (20–30 m.) pedagogams, kurie galbūt turi geresnių skaitmeninių įgūdžių, labiau nei vyresnio amžiaus pedagogams priimtinos nuotolinės, mišrios, kontaktinės kvalifikacijos tobulinimo renginių formos. Tačiau didmiesčio (miesto) ugdymo įstaigų pedagogai pedagoginei kvalifikacijai tobulinti rinktųsi trumpalaikes formas (seminarus, kursus), kurios, mokslininkų nuomone, nėra itin efektyvios. Vis dėlto tyrimu nustatyta, kad aukštesnės pedagoginės kvalifikacijos kategorijos pedagogams mišrūs seminarai ir (ar) kursai, nuotolinės konferencijos yra mažiau patrauklūs kvalifikacijos tobulinimo būdai.

Atliekant tyrimą nenustatyta statistinio skirtumo, tačiau galima daryti prielaidą, kad švietimo centrų organizuojamų renginių tematika, trukmė, formų pasiūla labiau tenkina mokytojų ekspertų poreikius negu mokytojų. Aiškinantis pedagogų poreikį išryškėjo statistinis skirtumas. Vyresnio amžiaus pedagogams labiau trūksta aktualių pedagoginės kvalifikacijos tobulinimo renginių temų, patogesnių renginių laiko ir grįžtamojo ryšio po kvalifikacijos tobulinimo renginio.

Rekomendacijos. Remiantis atlikto tyrimo duomenimis, Vilniaus apskrities švietimo centrams siūloma atsižvelgti į individualius pedagogų poreikius ir pritaikyti kvalifikacijos tobulinimo renginius, mokymo metodus, renginio formas ir tematiką konkrečioms auditorijoms.

Literatūra

- Batuchina, A. ir Melnikova, J. (2025). Unveiling digital creativity: enhancing teachers' capacities in the digital education landscape. *Creativity studies*, 14(1), 126–149. <https://doi.org/10.3846/cs.2025.20261>
- Brandišauskienė A., Mičiulienė, R. ir Petruškevičiūtė A. (2021). *Pedagogų profesinio tobulinimo(si) modelis*. VDU Švietimo akademija.
- Casian, M., Mugo, L. ir Claire, M. M. (2021). Impact of Teacher' Qualification on Students' Academic Performance in Public Secondary Schools in Rwanda. *Journal of Education*, 4(2), 75–88. Prieiga per internetą: <https://stratfordjournals.org/journals/index.php/journal-of-education/article/view/786/916>.
- Dačiulytė, R., Dromantienė, L., Indrašiienė, V., Merfildaitė, O., Nefas, S., Penkauskienė, D., Prakapas, R. ir Railienė, A. (2013). *Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo Lietuvoje būklė ir plėtros galimybės* (mokslo studija). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Dėl mokytojų ir pagalbos mokiniui specialistų kompetencijų aprašo patvirtinimo*. 2023/Nr. V-1499. TAR. Žiūrėta 2024 m. liepos 28 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/fadb32808d3011eea5a28c81c82193a8?fbclid=IwAR0niAu3B1hx8MKt-wLY-xI4nWuT9SpFSsyUtlDv4dACHWjCOjfbFijR2s>.
- Dėl pedagogų kvalifikacijos tobulinimo koncepcijos tvirtinimo*. 2012/Nr. V-899. TAR. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 11 d. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.425929>.
- Dėl Valstybinių ir savivaldybių švietimo įstaigų (išskyrus aukštąsias mokyklas) pedagoginių darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo nuostatų patvirtinimo*. 2023/V-7. TAR. Žiūrėta 2024 m. liepos 6 d. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.295263/asr>
- Gaižauskaitė, I. ir Mikėnė, S. (2014). *Socialinių tyrimų metodai: apklausa*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Yoon, K. S., Duncan, T., Lee, S. W.-Y., Scarloss, B. ir Shapley, K. (2007). Reviewing the evidence on how teacher professional development affects student achievement (Issues

- & Answers Report, REL 2007–No. 033). Washington, DC: U.S. Department of Education, Institute of Education Sciences, National Center for Education Evaluation and Regional Assistance, Regional Educational Laboratory Southwest. Prieiga per internetą <http://ies.ed.gov/ncee/edlabs>.
- Kardelis, K. (2017). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- Kholodniak, O. (2023). Didactic conditions for the implementation of andragogical support for students in the process of learning a foreign language. *Ad Alta : Journal of Interdisciplinary Research*, 13(2), 47–52. Prieiga per internetą: <https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130235/PDF/130235.pdf>.
- Liekis, A. ir Tolutienė, G. (2018). Andragogo lyderystės raiškos galimybės edukaciniu aspektu. *Tiltai*, 3, 127–148. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2018~1574319174221/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
- Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. 1991/Nr. I-1489. TAR. Žiūrėta 2024 m. liepos 24 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1480/gYCNglRJU?jfwid=-112c5be441>.
- Melnikė, E., Razmantienė, A. ir Litvinavičienė, I. (2020). *TALIS 2018 ataskaita: Tarptautinis mokymo ir mokymosi tyrimas*. Nacionalinė švietimo agentūra. Prieiga per internetą: https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/teisine_informacija/talis-2018-lietuvos-ataskaita.pdf.
- Mičiulienė, R. ir Brandišauskienė, A. (2021). Mokytojų profesinis tobulėjimas: sąvokų analizė. *Pedagogika*, 143(3), 23–44. <https://doi.org/10.15823/p.2021.143.2>
- Nacionalinė švietimo agentūra (2022b). *Mokytojų profesinis tobulėjimas: 2021 metų Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų pažangos duomenų analizė*. Projektas Nr. 09.4.1-ESFA-V 713-02-0001 „Profesinio mokymo ir mokymosi visą gyvenimą informacinių sistemų ir registrų plėtra“. Prieiga per internetą: <https://www.nsa.smm.lt/projektai/wp-content/uploads/2022/09/2022-09-21-Mokytoju-profesinis-tobulejimas-1.pdf>.
- Rupšienė, L. ir Rutkienė, A. (2016). *Edukacinis eksperimentas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Sabaliauskas, S., Poteliūnienė, S., Česnavičienė, J. ir Juškevičienė, A. (2018). *Dalykinių kompetencijų tobulinimo poreikio ir turinio analizė. Kokybinio tyrimo ataskaita*. Ugdymo plėtotės centras. Prieiga per internetą: <https://sodas.ugdome.lt/metodiniai-dokumentai/atsisiusti/9260/0f56ee50-d2bb-4e78-ad0b-e717e8289e52>.
- Skliuderienė, N. ir Tolutienė, G. (2019). Andragogo veikla įtraukiant švietimo sistemos dalyvius į pedagogų kvalifikacijos tobulinimo procesą. *Tiltai*, 2, 99–122. <http://dx.doi.org/10.15181/tbb.v83i2.2066>
- Skliuderienė, N. ir Tolutienė, G. (2018). Andragogo organizatoriaus vaidmuo tobulinant pedagogų kvalifikaciją. *Tiltai*, 3, 41–66. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2018~1574402601624/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.

- Švietimo, mokslo ir sporto ministerija (2022). Mokytojų rengimas ir kvalifikacijos tobulinimas: poreikis ir galimybės. Švietimo problemos analizė, 1(198). Prieiga per internetą: <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2022/04/Mokytoju-rengimas.pdf>.
- Vaitkienė, L. ir Tolutienė, G. (2020). Suaugusiųjų mokymosi motyvaciją skatinantys veiksniai ir priemonės pozityviosios tėvystės mokymuose. Iš *Studijos – verslas – visuomenė: dabartis ir ateities įžvalgos V. Konferencijos mokslinių straipsnių rinkinys* (p. 139–149). Klaipėda: Klaipėdos valstybinė kolegija. Žiūrėta 2024 m. liepos 30 d. Prieiga per internetą: https://www.kvk.lt/wp-content/uploads/2021/01/76698097_MAIN.pdf.
- Vaičekauskaitė, R. (2023). *Mokslinių tyrimų metodologijos diskursas*. Vadovėlis. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Žilinskaitė, L. ir Lapėnienė, A. (2024). Kvalifikacijos tobulinimo programos veiksmingumo stebėseną taikant mokymosi patirties perkėlimo į praktiką modelį. *Pedagogika*, 154(2), 152–173. <https://doi.org/10.15823/p.2024.154.9>
- Žydžiūnaitė, V. ir Arce A. (2021). Being an innovative and creative teacher: passion-driven professional duty. *Creativity studies*, 14(1), 125–144. <https://doi.org/10.3846/cs.2021.14087>.

PRIMARY SCHOOL TEACHERS' ATTITUDES TOWARDS PROFESSIONAL DEVELOPMENT ACTIVITIES ORGANIZED BY EDUCATIONAL CENTERS IN VILNIUS COUNTY

Assoc. Prof. Dr. Gintautė Žibėnienė
Mykolas Romeris University, Lithuania

Ilma Skokauskaitė
Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary

The quality of teachers' professional practice depends on multiple factors, one of which is effective professional development. This article raises the following research questions: what professional development opportunities are available to primary school teachers in Vilnius County, according to their own perspective? What do these teachers think about professional development activities organized by educational centers? The aim of the article is to reveal the attitudes of primary school teachers in Vilnius County towards professional development activities organized by educational centers.

Research object – the attitudes of primary school teachers in Vilnius County towards professional development activities organized by educational centers. The study was conducted between February and March 2025. A total of 350 primary school teachers from Vilnius County participated in the study. The sample size was determined using the Paniotto formula with a 5% margin of error (Kardelis, 2017). Of the respondents, 98.8% were women and 1.2% were men, which confirms the predominance of women in the primary teaching profession in Vilnius County. This trend is also supported by 2024–2025 ŠVIS data, showing that women constitute 96.7% ($n = 2558$) and men 3.3% ($n = 87$) of the primary school teaching workforce. The most active participants were those aged 51–60 years (42.3%), while the least active were teachers aged 20–30 years (4.1%).

An analysis of the data by work experience and professional qualification revealed that the majority of respondents were highly experienced teachers. More than half had 26 or more years of service (53.9%), while 13.4% had between 21–25 years of service. The proportions of teachers with 0–5, 6–10, and 11–15 years of service were relatively similar, ranging between 8% and 9.6%. The lowest proportion of respondents fell into the 16–20 years of service category (5.5%). By professional qualification, the majority held the rank of Senior Teacher (46.9%) or Methodologist (30.6%), while only 0.9% held the rank of Expert Teacher. In terms of geographical distribution, the largest proportion of participants worked in city schools (41.4%), whereas the lowest proportion worked in rural schools (6.1%). The survey was administered using a simple random sampling approach. An electronic questionnaire was distributed via

email to the administrative offices of general education schools employing primary school teachers in Vilnius County (Vilnius city, Vilnius district, Šalčininkai district, Širvintos district, Švenčionys district, Ukmergė district, Trakai district, Elektrėnai district). Additionally, the link was shared in targeted social media groups (e.g., Facebook groups “Lietuvos mokytojai,” “Pradinių klasių mokytojai,” etc.).

It employed analysis of scholarly literature and legal acts, as well as a quantitative research approach. The data collection method was a questionnaire survey, carried out electronically using the www.manoapklausa.lt platform. The quantitative study sought to identify the attitudes of primary school teachers in Vilnius County towards the professional development activities provided by educational centers.

A hypothesis was formulated that teachers in Vilnius County positively evaluate the activities organized by educational centers. However, the hypothesis was only partially confirmed. The research revealed statistically significant differences in teachers' opinions regarding the quality of consultations provided by educational center staff. Teachers with the highest qualification category – experts – agreed that educational centers provide high-quality consultations on relevant issues, while teachers holding the basic teacher qualification category were less inclined to agree with this statement.

To assess statistical significance, nonparametric Kruskal–Wallis tests were applied. Group mean ranks were compared. The validity of the research instrument was verified using Cronbach's alpha coefficient. Data analysis was conducted with IBM SPSS Statistics 29.0.2.0 and MS Excel 2016 software.

The findings revealed that teachers in Vilnius County do not hold a unified opinion regarding the activities organized by educational centers. Significant differences emerged across several aspects: expert-level teachers are more likely than basic-level teachers to agree that centers provide high-quality consultations on relevant issues; teachers in urban schools are more favorable towards in-person professional development events compared to those working in rural areas; younger teachers (aged 20–30) find various forms of professional development events more acceptable than older teachers (>61 years); teachers with higher qualification categories view blended seminars/courses and online conferences as less attractive; teachers aged 51–60 expressed a stronger desire for feedback following professional development events.

Although no statistically significant differences were identified, the findings suggest that the themes, duration, and formats of professional development activities organized by education centers may better address the needs of Expert Teachers compared to other groups. However, when analyzing teachers' specific needs, statistically significant differences emerged. Older teachers were found to be more likely to express a lack of relevant professional development themes, convenient scheduling, and structured feedback after professional development events.

In Lithuania, the teacher professional development system is regulated by legal frameworks that prescribe a variety of pathways and opportunities for continuous learning. Teachers tend to favor short-term learning formats, which are often limited to knowledge transfer and do not sufficiently foster deeper professional growth.

The results of this study showed that primary school teachers in Vilnius County predominantly choose traditional forms of professional development such as seminars and training courses. This trend corresponds with the findings of the 2018 TALIS survey, which demonstrated that traditional short-term professional development formats remain attractive to the majority of teachers.

Scholars present divergent perspectives on the effectiveness of such formats. Sabaliauskas et al. (2018) reported that many professional development activities fail to meet teachers' expectations, as they do not provide useful information, do not enable the acquisition of new knowledge and skills applicable to teaching practice, and often fall short in terms of content quality, delivery methods, and lecturer performance. Brandišauskienė and Mičiulienė (2021) argue that short-term seminars represent a form of professional development that requires little effort from teachers. In contrast, Žilinskaitė and Lapėnienė (2024) found that long-term professional development programs were not effective, as they devoted insufficient attention to skill development and practical application.

Other researchers (Jensen et al., 2016; Schereens, 2010, cited in Ministry of Education, Science and Sport, 2022) maintain that the greater the diversity of professional development activities in which teachers participate, the more likely they are to acquire and strengthen a wide range of competencies. Teachers' professionalism and professional growth are often directly linked to student achievement, which remains a central focus of education policy. Therefore, particular attention should be given to the quality and impact of professional development programs. Empirical studies (Casian et al., 2021; Yoon et al., 2007) confirm that teachers' qualifications significantly influence student learning outcomes. However, if teachers do not apply the acquired knowledge in the classroom, students are unlikely to benefit from their professional development.

Keywords: teachers, educational centers, teacher training.

BUDINČIO GLOBOTOJO PATIRIAMI IŠŠŪKIAI UŽTIKRINANT LAIKINAI PRIŽIŪRIMO VAIKO TEISES

Prof. dr. Brigita Kairienė

Mykolo Romerio universitetas

Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas

Edukologijos ir socialinio darbo institutas

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva

Telefonas (+370 5) 2714 716

Elektroninis paštas b.kairiene@mrni.eu

Larisa Valaitienė

Mykolo Romerio universitetas

Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas

Edukologijos ir socialinio darbo institutas

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva

Telefonas (+370 5) 2714 716

Elektroninis paštas valaitienel@gmail.com

DOI: 10.13165/SD-25-23-2-03

Anotacija

Vaiko laikinosios globos (rūpybos) institutas yra svarbi vaiko teisių apsaugos sistemos dalis, susijusi su trumpalaike vaiko priežiūra, kol teikiama pagalba tėvams, kad jie išspręstų problemas, kurios trukdė užtikrinti saugias ir tinkamas sąlygas vaiko vystymuisi, ir vaikas galėtų grįžti į šeimą. Vaiko laikinąją priežiūrą vykdančioms budintiesiems globotojams tenka sudėtinga užduotis – bet kuriuo paros metu į savo šeimą priimti nepažįstamą, traumuojančios patirties turintį vaiką ir suteikti jo poreikius ir interesus atitinkančią aplinką. Todėl svarbu analizuoti, kaip įgyvendinama laikinoji vaiko priežiūra ir koks yra poreikis tobulinti laikinosios vaiko globos (rūpybos) institutą, kurio svarbus dalyvis yra budintis globotojas. Tyrimo idėja grindžiama siekiu išsiaiškinti, su kokiais iššūkiais susiduria budintys globotojai užtikrindami laikinai priežiūrimam vaikui JT vaiko teisių konvencijoje numatytas vaiko teises, kurios dėl universalaus taikymo vadinamos bendraisiais principais. Šio straipsnio tikslas – atskleisti, su kokiais vaiko teisių įgyvendinimo iššūkiais susiduria budintys globotojai

prižiūrėdami tėvų globos netekusį vaiką.

Siekiant atliepti išsiskelbtą tikslą, pasirinktas kokybinis tyrimo tipas, taikant pusiau struktūruoto interviu duomenų rinkimo metodą. Tyrime dalyvavo 8 budintys globotojai, turintys ne mažiau nei dvejų metų patirtį prižiūrint vaikus, kuriems paskirta laikinoji globa (rūpyba), ir per tą laiką prižiūrėję mažiausiai du vaikus. Atliekant duomenų analizę naudotas kokybinės turinio analizės metodas – taikytas teorinis kodavimas, konstruotos kategorijos ir subkategorijos. Tyrimas atliktas laikantis pagrindinių tyrimo etikos principų.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad palankių vaiko vystymosi sąlygų užtikrinimą riboja informacijos apie vaiko situaciją ir sveikatos būklę trūkumas, taip pat vaiko poreikių specifškumas ir laikinosios globos terminų viršijimas. Vaiko bendravimą su tėvais apsunkina neigiama tėvų įtaka vaikui ir neadekvati tėvų reakcija į jo priežiūrą. Vaiko priežiūros įgyvendinimą ir jo poreikių nustatymą sunkina vaiko baimė ar negebėjimas išsakyti savo nuomonę, o didžiausias iššūkis budintiems globotojams yra vaiko elgesio nenusipėjamumas dėl jo traumuojančios patirties. Vaiko nediskriminavimo teisės užtikrinimą riboja neigiamos nuostatos apie globojamus vaikus ugdymo įstaigoje ir visuomenėje.

Reikšminiai žodžiai: laikinoji vaiko globa (rūpyba), vaiko teisės, vaiko interesai, budintis globotojas.

Įvadas

1989 m. JT vaiko teisių konvencijoje (1992) (toliau – Konvencija) numatyta, kad kiekvienas vaikas turi augti saugioje ir jo gerovę atitinkančioje aplinkoje. Konvencijos koncepcija grindžiama nuostata, kad geriausia aplinka vaikui augti ir vystytis yra šeimoje, todėl pirmiausia tėvai turi pareigą sudaryti vaiko raidai palankias sąlygas. Vis dėlto jei tėvai dėl tam tikrų priežasčių negali užtikrinti vaiko teisių ar veikia priešingai vaiko interesams, valstybės institucijos turi teisę vykdyti intervenciją į šeimą ir, esant pagrindui, paimti vaiką iš šeimos (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000).

Remiantis Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos (toliau – VVTAĮT) 2024 m. metinės ataskaitos duomenimis, iš viso 2024 m. gauti 55 554 pranešimai dėl galimai pažeidžiamų ar pažeistų vaiko teisių. 67,8 proc. atvejų nustatyti vaiko teisių pažeidimai, iš jų 1318 atvejų vaikai paimti iš atstovų pagal įstatymą, 1942 atvejais skirta laikinoji vaiko priežiūra, 21 488 atvejais nustatyta būtinybė vertinti pagalbos vaikui ir (ar) šeimai poreikį (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, 2025). Lietuvoje dažniausiai pasitaikančios netinkamo elgesio su vaikais formos pasireiškia tada, kai šeimos patiria skyrybas, vienas ar abu tėvai turi priklausomybių, smurtauja arba stokoja tėvystės įgūdžių (Meškauskienė ir Kiaunytė, 2023). 2024 m. 6968 atvejais (12,5 proc. nuo visų 55 554 gautų pranešimų) vaikams reikėjo užtikrinti saugią aplinką reagavimo į pranešimą dėl galimo vaiko teisių pažeidimo metu, 2023 m. – 7641 atveju, 2022 m. – 7494 atvejais (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, 2025).

Šeimos aplinka yra būtina vaiko visapusiškam vystymuisi, emocinei gerovei ir stabilumui, todėl dėmesys teikiamas ne tik pagalbos šeimai politikos įgyvendinimui, bet ir vaiko globai (rūpybai) šeimos aplinkoje (JT vaiko teisių konvencija, 1989; Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Siekiant atliepti šią nuostatą, 2018 m. pradėti kurti globos centrai ir įsteigtas budinčio globotojo institutas, kaip alternatyviausia vaiko globos šeimoje forma (Genienė ir Nedveckė, 2021).

VVTAIT duomenimis, 2022 m. laikinoji globa (rūpyba) globos centre, vaikus apgyvendinus budinčių globotojų šeimose, nustatyta 263 vaikams, 2023 m. – 279 vaikams, 2024 m. – 331 vaikui (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, 2025). Pateikti skaičiai rodo, kad budinčio globotojo instituto poreikis užtikrinant globojamam vaikui priežiūrą didėja, todėl aktualu analizuoti, kaip šis institutas atliepia vaikų, kuriems taikoma laikinoji globa (rūpyba), teisių ir interesų įgyvendinimą.

Vaiko globos (rūpybos) nustatymas ir įgyvendinimas yra prioritetinė sritis. Jai ypatingą dėmesį skiria valstybės ir savivaldybės institucijos, taip pat mokslininkai, analizavę institucinės globos įgyvendinimo sunkumus ir problemas, trukdančias užtikrinti globojamų vaikų gerovę (Kaijados ir kt., 2025; Vogelsang, 2025; Wanglar, 2025), vaiko globos šeimoje, palyginti su globa institucijoje, reikšmę vaiko vystymuisi (Winnette ir Abramson, 2025), institucinės vaiko globos pertvarkos (deinstitutionalizacijos) iššūkius ir poveikį vaiko gerovei (Gudžinskienė ir Navaitis, 2016; Gvaldaitė ir Šimkonytė, 2016; Kiaunytė ir Lygnugarienė, 2019; Ainsworth ir Huefner, 2025), su vaiko globa susijusias patirtis (Gvaldaitė, 2017; Budrienė ir Kiaunytė, 2021), veiksmingą vaiko apsaugos politikos įgyvendinimą lemiančius veiksnius (Tamutienė, 2018).

Nuo 2018 m., kai buvo įsteigta globos centrų, atlikta nemažai tyrimų apie budinčių globotojų pasiruošimą ir motyvaciją priimti vaikus į savo šeimas ir patiriamus iššūkius (Eidukevičiūtė ir Markuckienė, 2021; Genienė ir Nedveckė, 2021; Bujauskaitė, 2022). Vis dėlto nepavyko aptikti tyrimų, kuriuose budinčio globotojo, kaip vaiko teisių apsaugos sistemos dalyvio, veiklos iššūkiai būtų analizuojami iš vaiko teisių įgyvendinimo perspektyvos.

Mokslinė problema. Budintis globotojas yra vaiko teisių apsaugos sistemos dalyvis, kuriam patikėta vaiko, kuriam taikoma laikinoji globa (rūpyba) (toliau – globojamas vaikas), priežiūra užtikrinant jo teises. Šiuo metu stokojama mokslinių žinių, susijusių su budinčių globotojų priežiūrimo vaiko teisių užtikrinimu. Formuluojamas **tyrimo klausimas** – *su kokiais sunkumais susiduria budintys globotojai užtikrindami priežiūrimo vaiko teises?* Budinčio globotojo šeimoje apgyvendinami vaikai į jas patenka iš sudėtingos aplinkos ir tai reikalauja ypatingo dėmesio ir pastangų siekiant užtikrinti jų teisių ir interesų įgyvendinimą. Tyrimu siekiama gauti rezultatus, kurie atskleistų, su kokiais sunkumais susiduria budintys globotojai užtikrindami priežiūrimo vaiko teises, ir kuriuos būtų galima panaudoti tobulinant vaiko teisių apsaugos sistemos laikinosios vaiko globos (rūpybos) institutą (toliau – globos institutas), teikiant reikiamą pagalbą ir paramą budintiems globotojams prižiūrint vaikus ir tobulinant tarpinstitucinį bendradarbiavimą, kad vaiko, kuriam taikoma laikinoji globa, priežiūra atitiktų jo interesus.

Tyrimo objektas: budinčio globotojo patiriami iššūkiai užtikrinant priežiūrimo vaiko teises.

Tyrimo tikslas: remiantis budinčių globotojų patirtimis, atskleisti jų patiriamus iššūkius užtikrinant prižiūrimo vaiko teises.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti budinčių globotojų patiriamus iššūkius sudarant tinkamas sąlygas prižiūrimų vaikų vystymuisi
2. Atskleisti budinčių globotojų patiriamus iššūkius užtikrinant prižiūrimų vaikų teisę bendrauti su tėvais
3. Atskleisti budinčių globotojų patiriamus iššūkius sudarant galimybę prižiūrimiems vaikams išsakyti savo nuomonę
4. Atskleisti budinčių globotojų patiriamus iššūkius apsaugant prižiūrimus vaikus nuo diskriminacijos

Globojamo vaiko teisių užtikrinimo aspektai

Laikinosios globos steigimas ir jos įgyvendinimas pirmiausia turi atliepti geriausius vaiko interesus, kad vaikui ne tik būtų suteikta saugi aplinka, bet ir užtikrintas holistinis jo vystymasis (Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas, 2013). Nustatant vaiko globą, kuri atlieptų geriausius vaiko interesus, tikimasi, kad vaiką globojantis ar prižiūrintis asmuo gebės išsiaiškinti vaiko poreikius, kuriuos patenkinti būtina siekiant visapusiško jo vystymosi, ir pasirūpins jų patenkinimu. Dalis vaiko poreikių susiję su jo raida, tačiau nepakanka žinoti bendruosius vaiko raidos tarpsnio nulemtus ypatumus, nes kiekvienas vaikas yra asmenybė, turinti ypatingų poreikių. Be to, dalis vaiko poreikių yra nulemti jo patirčių, jas taip pat būtina išsiaiškinti. Budinčio globotojo užduotį lemia pati vaiko atsiradimo jo šeimoje situacija – nepažįstamas vaikas atvyksta į tą šeimą ištiktas streso, paimtas iš savo šeimos ir turintis traumuojančios patirties, kuri galbūt jau paveikė raidą, emocijas, elgesį.

Bet kuriame vaiko raidos etape patirtas smurtas turi įvairių ilgalaikių pasekmių, dar vadinamų poliviktimizacijos pasekmėmis (Soler, Segura, Kirchner ir Forns, 2013; Hansen ir Olf, 2018; Haahr-Pedersen ir kt., 2020). Vaikystėje patirtas smurtas yra vienas iš svarbiausių rizikos veiksnių, lemiančių įvairius psichikos sutrikimus (Samson, Newkirk ir Teicher, 2024), be to, šeimoje patirtas netinkamas elgesys turi įtakos ne tik vaikystėje, bet ir suaugus (Langevin, Marshall ir Kingsland, 2021; Lippard ir Nemeroff, 2023; Ali-Saleh Darawshy ir Haj-Yahia, 2025). Vaiko teisių pažeidimai sukelia ilgalaikių pasekmių jo fizinei ir emocinei gerovei (Salokangas ir kt., 2020), o kiekvieno į globą patekusio vaiko raida, poreikiai, patirtys yra specifiniai, juos būtina išsiaiškinti ir įvertinti.

Atkreiptinas dėmesys, kad daliai vaikų laikinoji globa skiriama pakartotinai. Valstybės kontrolės ataskaitoje (2022) teigiama, kad 2011–2021 m. 15 proc. vaikų laikinoji globa kartojosi po 2 ir daugiau kartų. Pakartotinė laikinoji vaiko globa rodo lėtinį netinkamą tėvų elgesį su vaiku, susijusį su giliomis problemomis šeimoje ir ilgalaikėmis pasekmėmis ir vaikui, ir šeimai (Ethier, Lemelin ir Lacharite, 2004; Tanaka, Mariko ir Kazue, 2025). Vaikai, nuolat patyrę netinkamą elgesį šeimoje, palyginti su laikino netinkamo elgesio

aukomis, turėjo gerokai daugiau emocinių problemų, tokių kaip nerimas, depresija, pasižymėjo agresyviu elgesiu, buvo labiau linkę į socialinę izoliaciją, jiems pasireiškė klinikinio lygio elgesio problemų (Ethier, Lemelin ir Lacharite, 2004). Pakartotinės globos skyrimas rodo vaiko situacijos sudėtingumą, kurį atspindi ne tik vaiko poreikių specifiškumas, bet ir daugkartinės traumos, reikalaujančios iš budinčio globotojo ypatingo dėmesio, o iš visos vaiko teisių apsaugos sistemos – sutelktumo teikiant pagalbą vaiką prižiūrinčiam asmeniui ir specializuotas paslaugas vaikui.

Tyrimo metodologija

Siekiant atskleisti budinčių globotojų patiriamus iššūkius užtikrinant laikinai prižiūrimo vaiko teises, buvo atliktas kokybinis tyrimas, taikant pusiau struktūruoto interviu duomenų rinkimo metodą. Tyrimo duomenų gavimas buvo grindžiamas tyrimo dalyvių patirtimis, todėl pasirinktas duomenų rinkimo metodas sudarė lanksčias galimybes gauti konkrečiais įrodymais grįstus duomenis, leidžiančius detaliau suprasti nagrinėjamą temą, pagal poreikį pasitiksinti atsakymus ir užduoti papildomų klausimų (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016). Duomenys rinkti 2024 metų gruodžio ir 2025 metų sausio mėnesiais.

Tyrimo idėja grindžiama siekiu išsiaiškinti, su kokiais iššūkiais susiduria budintys globotojai užtikrindami laikinai prižiūrimiems vaikams Konvencijoje numatytas vaiko teises, kurios dėl universalios taikymo vadinamos bendraisiais principais. Tyrimo dalyvių buvo prašoma atsakyti, su kokiais iššūkiais jie susiduria siekdami užtikrinti prižiūrimo vaiko teisę gyventi ir vystytis sveikai (Konvencijos 6 straipsnis), išsakyti savo nuomonę (12 straipsnis), nebūti diskriminuojamam (2 straipsnis). Geriausių vaiko interesų įgyvendinimo principas (3 straipsnis) atspindi vaiko individualumą, kuris vertinamas kiekvienu atveju, todėl buvo pasirinkta analizuoti globojamo vaiko bendravimo su tėvais užtikrinimą, garantuojamą Konvencijos 9 straipsnyje (JT vaiko teisių konvencija, 1989), kaip atspindintį geriausius vaiko interesus siekiant išlaikyti vaiko ryšį su tėvais (Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas, 2013).

Tyrimo dalyviai buvo atrinkti taikant tikslinį tyrimo dalyvių atrankos tipą. Tyrime dalyvavo 8 budintys globotojai, turintys su globos centru pasirašytą bendradarbiavimo sutartį, teikiantys paslaugas ne mažiau nei 2 metus ir per paslaugų teikimo laikotarpį prižiūrėję bent 2 vaikus. Tyrimo dalyvių darbo patirtis prižiūrint vaikus buvo nuo 2 iki 6 metų. Imties dydį lėmė taikytas gautų duomenų prisotrinimo principas.

Duomenys analizuoti kokybinės turinio analizės metodu, taikant teorinį kodavimą ir formuojant kategorijas ir subkategorijas (Neuendorf, 2017). Laikytasi pagrindinių tyrimo etikos principų (Žydziiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017) – tyrimo dalyviams buvo paaiškintas tyrimo tikslas, laikomasi geranoriškumo, užtikrintas dalyvavimo tyrime laisvanoriškumas, konfidencialumas ir anonimiškumas, tyrimo duomenys pateikiami neatskleidžiant tyrimo dalyvių tapatybės.

Tyrimo rezultatai

Budintis globotojas, prižiūrėdamas globojamą vaiką, turi užtikrinti jo vystymuisi ir gerovei palankias sąlygas (Konvencijos 6 straipsnis), tačiau šios funkcijos vykdymą apsunkina **informacijos, susijusios su globojamo vaiko situacija, stoka**. Vaiko vystymasis yra holistinė sąvoka, todėl, siekiant atliepti vaiko vystymosi poreikius, būtina jį pažinti, t. y. gauti kaip įmanoma daugiau visapusiškos informacijos apie jo gyvenimo aplinkybes praeityje, jo patirtis, bazinius ir specifinius poreikius, nustatyti interesus, taip pat numatomus institucijų veiksmus, susijusius su globojamo vaiko statuso pokyčiais. Tyrimo dalyviai akcentavo su vaiku susijusios informacijos trūkumą: *Norėtusi daugiau informacijos, kas su tuo vaiku vyksta <...> Laikinos globos ar įvaikinimo procesuose tas konfidencialumas kelia stresą <...> paveikia psichologinę būseną, visą tą laikotarpį buvau įtampoje, nes nežinau, kaip greitai tai išsispręs* (BG1); *Yra buvę, kai aš jaučiuosi nepakankamai informuota, bet ir koordinatorė nežino tos informacijos* (BG8). Budinčiam globotojui svarbu žinoti, kokia yra vaiko praeitis, ypač jei joje būta skausmingų išgyvenimų, traumų, pasireiškiančių vaiko elgesiu: *Mergaitė 3 kartus buvo krizių centre, vieną kartą laikinoje globoje ir aš negavau informacijos* (BG7). Siekiant nustatyti vaiko poreikius, priemones, kaip juos tenkinti, ir įvertinti, ar tai veiksminga, pabrėžiama vaiko gyvenimo patirties suvokimo ir konsultavimosi su juo svarba (Tamutienė, 2018). Žinojimas apie vaiko praeitį padėtų budinčiam globotojui suprasti vaiko emocijas, elgesį, tinkamai juos atliepti ir palengvintų adaptaciją budinčio globotojo šeimoje. Budinčių globotojų teiginiai rodo ypatingą jų atidumą vaikui, teikiant pagalbą dėl būsimų pokyčių, kuriems būtina vaiką paruošti, atsakyti į jo keliamus klausimus: *Nežinomybė. Kur, kada tie pasimatymai prasidės? Ar tėvai norės susitikti? <...> Paskui po 3 mėnesių <...> kada tie pasimatymai prasidės su įtėviais. Kodėl dar neprasideda, kada įvaikins? Ir niekas negali atsakyti* (BG3).

Tyrimo duomenys rodo, kad nepažįstamo vaiko, atskirto nuo jam įprastos aplinkos ir artimųjų, galimai patyrusio emociškai ir fiziškai traumuojančių išgyvenimų, priežiūra neturint informacijos apie vaiko gyvenimą, šeimą, patirtis negali atliepti jo interesus. Vaiko interesų nustatymas susijęs su objektyvios informacijos gavimu, taip pat su vaiko subjektyvia nuomone. Mažai tikėtina, kad vaikas, patekęs į nepažįstamą aplinką, atsivers nepažįstamiems žmonėms, kol nėra užsimezgęs ryšys, todėl priežiūros pradžioje budintis globotojas gali pasikliauti tik objektyvia informacija apie vaiką, jo statusą, paėmimo iš šeimos aplinkybes, kad galėtų patenkinti jo poreikius. Ši informacija taip pat būtina norint užmegzti ryšį su vaiku, suprasti jo elgesį, atliepti jo emocijas, padėti išgyventi sunkumus ir adaptuotis naujoje aplinkoje, pajusti emocinį saugumą, pasiruošti pokyčiams – grįžimui į šeimą, įvaikinimui ir pan.

Vaiko priežiūra apima ir su jo sveikata susijusių poreikių tenkinimą. Visi tyrimo dalyviai vaiko sveikatos sritį akcentavo kaip reikalaujančią itin daug dėmesio, tačiau su sveikata susijusių poreikių tenkinimą sunkina **informacijos apie vaiko sveikatos būklę stoka**. Budintys globotojai neturi galimybės prisijungti prie e. sveikatos sistemos ir susipažinti su vaiko sveikatos būkle. Jiems tampa dideliu iššūkiu ir atsakomybe tenkinti su vaiko

sveikata susijusius poreikius: *Kai vaikas duso, neturėjau dokumentų, bet ir negavau. Vis tiek tai mano atsakomybė* (BG2); *Gydytojai ne visada viską papasakoja, tik rašo ligos istoriją į e. sveikatą, o aš pažiūrėti negaliu* (BG3). Gydytojai nelinkę atskleisti vaiką prižiūrintiems asmenims informaciją apie vaiko sveikatą: *<...> mėnesį laiko pas mane vaikai, o dar nėra jokio ryšio su gydytojais. Gydytojus priverčiu, kad ateitų ir pakalbėtų <...> sakau – kai pas jus mama, tai mamai viską išaiškinat, o kai aš paimu vaiką, nieko nežinau. Sakau, klokite viską apie tą vaiką, tuo labiau žinau, kad vaikas po abstinencijos iš narkomanės mamos* (BG6). Nežinojimas apie vaiko sveikatos būklę kelia grėsmę ir paties budinčio globotojo, jo šeimos narių ir kitų prižiūrimų vaikų sveikatai: *Mergaitė buvo gydyta nuo niežų, buvo parašyta, kad pasveiko, pasirodo, nepasveiko ir tada visa šeima niežais užsikrėtė* (BG5). Budinčio globotojo veiksmai neapsiriboja tik reagavimu į ūmias būkles, jis turi tenkinti visus vaiko sveikatos poreikius, o jų išsiaiškinimas užtrunka ar net būna pavėluotas: *Mergaitė viena ausimi visiškai negirdėjo. Kol mes išsiaiškinom. Tai pasirodo, kad visi žinojo, bet nieko nedaryta <...> Buvo vėlu operuoti ir gyvens jau dabar taip. Na vat ir atrandi. Reikia ieškoti, aiškintis, nėra taip, kad visa informacija dėl sveikatos būtų pateikta* (BG7).

Tyrimo duomenys rodo, kad vaiko paėmimas iš šeimos siekiant suteikti saugią aplinką, vystymuisi būtinų sąlygų užtikrinimą ir perdavimas budinčiam globotojui negarantuoja tinkamo su vaiko sveikata susijusių poreikių tenkinimo, o tai kelia grėsmę vaiko sveikatai ar net gyvybei. Išsami informacija apie vaiko sveikatos būklę – galimas ligas, alergijas, vartojamus vaistus, kitus su vaiko sveikata susijusius priežiūros aspektus – yra būtini duomenys, kad būtų išvengta grėsmės vaiko sveikatos pablogėjimui ar net gyvybei, taip pat rizikos užsikrėsti budinčio globotojo šeimos nariams ir kitiems prižiūrimiems vaikams. Budintis globotojas, neturėdamas šios informacijos, negali atlikti jam numatytų su vaiko priežiūra susijusių funkcijų, todėl reikia įvertinti būtinos informacijos apie vaiką perdavimo galimybes numatant vaiko teisių apsaugos institucijų veiksmus.

Kitas iššūkis prižiūrint globojamą vaiką yra užsitiesusi ir įstatymuose nustatytus **terminus viršijanti laikinoji globa ir ilgą paliktą naujagimių globos arba įvakinimo procedūrų trukmė**, dėl kurios vaikas prisiriša prie budinčio globotojo ir jo šeimos narių: *Pas mus buvo vaikas ilgiausiai metai ir 10 mėnesių ir visi kiti virš metų. Šita mergytė jau perkopė metus ir duok Dieve, kad pusantrų nepasiektų. Buvo aišku, kad pas mamą nebegrįš <...> nesinorėtų, kad vaikas pusantrų ar du metus būtų laikinoje globoje. Dar vasarą ji puikiai ėjo pas visus, o dabar priprato* (BG5); *<...> ypač kūdikiams. Mama atsisakė jau ligoninėje. Pagal įstatymą 3 mėnesius pralauki ir turėtų per mėnesį antrą viską sutvarkyti, o dabar beveik pusantrų metų vaikas laikinoje globoje, jam bus trauma išsiskirti su mumis* (BG6).

Tyrimo duomenys rodo, kad vaiko laikinoji globa trunka nepagrįstai ilgai, kai nėra galimybės įgyvendinti jos tikslą – grąžinti vaiką į šeimą. Laikinoji vaiko globa yra būtina trumpalaikė priemonė, sudaranti galimybę tėvams išspręsti problemas, dėl kurių vaikas buvo paimtas ar paliktas. Ilgas vaiko gyvenimas budinčio globotojo šeimoje kelia tam tikrų rizikų – kuomet vaikas mažesnis, tuo labiau prisiriša prie jį supančių žmonių, šiuo atveju – budinčio globotojo šeimos narių, ir tuo labiau didėja išsiskyrimo su jais, kuris yra neišvengiamas, trauma. Vaikas turi augti stabilioje aplinkoje, todėl, jei nėra galimybių grįžti į

šeimą, kuo greičiau turi būti sprendžiamas nuolatinės globos ar įvaikinimo klausimas. Visi su vaiku susiję sprendimai turi atitikti vaiko interesus, todėl nepagrįstai ilgai trunkanti laikinoji vaiko globa turėtų būti vertinama kaip vaiko teisių apsaugos sistemos (ne)veikimas, prieštaraujantis vaiko interesams.

Kaip minėta, laikinosios globos tikslas – grąžinti vaiką į šeimą, todėl viena iš geriausių vaiko interesus (Konvencijos 3 straipsnis) užtikrinančių prielaidų yra sudaryti sąlygas vaikui palaikyti ryšį su tėvais. Nors vaiko susitikimų su tėvais organizavimu paprastai rūpinasi globos centro darbuotojai, svarbus vaidmuo tenka ir budinčiam globotojui – jis paruošia vaiką susitikimams su tėvais, taip pat bendrauja su vaiku po šių susitikimų. Tyrimo dalyvių teigimu, dideliu iššūkiu jiems tampa **neigiama tėvų įtaka vaikams**, kai tėvai sukelia vaikams nepagrįstų vilčių: *Pažada, bet neištesė, o vaikai gyvena tais pažadais. Vaikas manęs nuolat klausia – kada mama pasiims, o ką tam vaikui atsakyti?* (BG4); nekontroliuoja savo emocijų: *Mama bendravo su vaiku kaltindama, supykusi pasakydavo, kad daugiau su juo niekada nekalbės ir nutraukdavo pokalbį. Keturių metų vaikas verkia, kad mama dinga, kad niekada neskambins* (BG5), ar net skatina nusikalsti: Tėvai mergaitę vertė vogti iš mūsų. Pusę metų vogdavo pinigus, daiktus, vyro barzdaskutę, aukso žiedus (BG2). Per tyrimą išryškėjo dar vienas iššūkis budinčiam globotojui – **vaiko nenoras bendrauti su tėvais ar grįžti į šeimą**. Šis aspektas buvo kategorizuotas kaip vaiko teisės išsakyti savo nuomonę užtikrinimo iššūkis ir turi išplėtinį poveikį ir vaiko teisės bendrauti su tėvais, ir vaiko intereso užtikrinimui. Tyrimo dalyviai teigė, kad kai kurie vaikai nenori bendrauti su tėvais, grįžti į namus: *Po pasimatymo su tėvais vyresni vaikai nenori grįžti į šeimą* (BG1); *Mergaitė nenori visiškai su mama bendrauti, nei girdėti, nei žinoti, nei matyti* (BG7).

Tėvų elgesys su vaikais daro poveikį ne tik vaikui, bet ir vaiką prižiūrinčiam asmeniui. Budintiems globotojams įtampą kelia **tėvų reakcija į vaiko priežiūrą**, išreiškiama jiems teikiamomis pretenzijomis ar neadekvačiais reikalavimais: *Vienas trejų metų vaikas nukrito nuo paspirtuko ir truputį apsibrozdino. Tėvai mane į teismą padavė* (BG2); *Mama tik prieš teismą sugalvojo, kad reikia beveik metų vaiką pamatyti. Vaikas jos seniai nebuvo matęs ir pradėjo verkėti, tai mama – su pretenzijomis man, kad jis verkia. Aš mamai bandžiau sakyti, kad jis jos nepažįsta* (BG6); *Mama parašė skundą, kad aš apnuodijau vaiką* (BG8).

Igyvendinant vaiko laikinąją globą, vaiko bendravimas su tėvais laikomas vaiko, taip pat tėvų interesų įgyvendinimo priemone siekiant, kad vaikas neprarastų ryšio su jais. Vis dėlto tyrimo duomenys rodo, kad ne visuomet vaiko ryšio su tėvais palaikymas atliepia geriausių vaiko interesus dėl tėvų ilgalaikio neigiamo poveikio budinčiam globotojui ir (ar) vaikui, pvz., *Tėvai mergaitę vertė vogti iš mūsų. Pusę metų vogdavo pinigus, daiktus <...>*. Galima daryti prielaidą, kad vaiko teisių apsaugos sistema ne visada laiku ar apskritai reaguoja į susidariusią situaciją, t. y. nevertina situacijos geriausių vaiko interesų aspektu, juolab kad ir vaikai išreiškia nenorą bendrauti su tėvais ar grįžti į šeimą. Nors Konvencijoje įtvirtinta vaiko teisė į šeimos ryšius, tačiau naudojimasis šia teise gali būti apribotas, jei jis prieštarauja geriausiems vaiko interesams, kuriuos nustatant svarbios ne tik konkretaus vaiko situacijos objektyvios aplinkybės – tėvų bendravimo su vaiku pobūdis, daroma įtaka vaikui, bet ir vaiko nuomonė. Vykstant su vaiko laikinąją globą susijusiam procesui, vaiko

nuomonei turi būti skiriamas išskirtinis dėmesys. Vaiko nenoras bendrauti su tėvais ir (ar) grįžti į šeimą rodo neišspręstus tėvų ir vaiko santykių sunkumus, todėl reikia išklausti ir apsvarstyti vaiko nuomonę, kai priimamas sprendimas dėl jo grąžinimo į šeimą.

Vaiko teisė išsakyti savo nuomonę arba būti išklausytam (Konvencijos 12 straipsnis) yra vienas iš bendrųjų Konvencijos principų. Tyrimo dalyviai akcentavo, kad vaiko išklausymas ir įsiklausymas į tai, ką vaikas sako tiesiogiai ar kitais būdais, yra ryšio su vaiku kūrimo ir jo supratimo pagrindas užtikrinant geriausius jo interesus atitinkančias gyvenimo ir vystymosi sąlygas. Vis dėlto budintys globotojai patiria sunkumų, kai **vaikai negeba išsakyti savo nuomonės ar bijo atsiverti ir pasitikėti budinčiu globotoju**: *Tie vaikai dažniausiai net nemoka – nepriklausomai, 10 ar 16 metų, negeba įvardinti savo pojūčių, ką jaučia ir kas tai per emocija. Bijodavo atsiverti <...> bausmėse ir drausmėse ilgai buvęs, nes įtampa iš karto* (BG1); *Jie pradeda pasakoti po kokių keturių mėnesių, jau pradeda atvirai kalbėti* (BG2). Naujo santykio kūrimui su nepažįstamu žmogumi visuomet reikia laiko, o laikinai globojamam vaikui šis procesas yra sudėtingas dėl neigiamų patirčių, jei jo nuomonė niekam nerūpėjo ar dėl išsakytos nuomonės būdavo baudžiamas.

Tyrimo duomenys rodo, kad, vertinant vaiko priežiūrą budinčio globotojo šeimoje, būtina ypatingą dėmesį skirti vaiko adaptaciniam laikotarpiui. Šio laikotarpio trukmė ir sėkmė priklauso ne tik nuo budinčio globotojo gebėjimų užmegzti ryšį su vaiku, bet ir nuo vaiko patirčių, galinčių trikdyti šį procesą, todėl gali užtrukti, kol vaikas pradės pasitikėti budinčiu globotoju. Globojamo vaiko teisė išsakyti savo nuomonę, dar vadinama dalyvavimo teise, yra itin svarbi vaikui aktyviai prisidedant prie jo teisių užtikrinimo, kuomet jis suteikia reikšmingą, su savo poreikiais ir patirtimi susijusią informaciją budinčiam globotojui, kad šis galėtų sudaryti geriausias sąlygas jo vystymuisi.

Konvencijos nuostata dėl vaiko teisės išsakyti savo nuomonę aiškinama vaiko galimybės išreikšti nuomonę įvairiais būdais. Vaiko laikysena, elgesys vertinami kaip neverbalinis nuomonės reiškimo būdas. Dažnai vaikų, apgyvendintų budinčių globotojų šeimose, psichologinių traumų pasekmės atsispindi elgesyje (Kiaunytė ir Lygnugarienė, 2019). Per tyrimą budintys globotojai kalbėjo apie sunkumus dėl **globojamų vaikų nenuspėjamo elgesio**, kuris pasireiškia kaip sudėtingų vaikų patirčių ir traumų išraiška: *Su didesniais vaikais daug sunkiau, nes jie emociškai labiau pažeisti ir jau susiformavę* (BG1); Išleisdavau į mokyklą ir jeigu tik pamatydavau, kad skambina iš mokyklos <...> skambučių buvau pradėjęs bijot. Autobusą kaip lytiniais organais išpaisė (BG4); Jų elgesys yra visiškai destruktivus. *Mergaitė sugebėdavo pakelti koją ir su kulnu tiesiai į akį arba paimti pieštuką ir smeigti* (BG5); *Jie ateina sužeisti, sužaloti, tai visko būna. Vienas verkia naktį, kai niekas negirdi, ir kad jis visą naktį verkė, tik ryte atsikėlęs pasako. Kitam pykčio priepuoliai – mokykloje kitus vaikus smaugdavo* (BG8). Visi vaikai, patekę į laikiną ar nuolatinę globą, yra patyrę traumas – atskyrimo nuo šeimos, savo artimosios aplinkos, artimųjų netekties, galbūt išgyvenę smurtą ir pan., todėl didžiausias dėmesys vertinant vaiko poreikius turi būti skiriamas vaiko patirtims, trikdančioms vystymąsi ir keliančioms grėsmę ir pačiam vaikui, ir aplinkiniams.

Tyrimo duomenys rodo, kad prižiūrimo vaiko elgesiui, susijusiam su trauminių patirčių raiška, turi būti teikiamas ypač didelis dėmesys vertinant vaiko pažeidžiamumą ir

galimai reikalingą specializuotos pagalbos poreikį. Šiuo atveju itin reikšmingas visų vaiko teisių apsaugos sistemos dalyvių, dirbančių su vaiku, bendradarbiavimas siekiant, kad kuo greičiau būtų suteikta veiksmingiausia pagalba ir vaikui, ir budinčiam globotojui. Vaiko elgesys gali kelti grėsmę ir jam pačiam, ir kitiems žmonėms, todėl pagalba dėl trauminių išgyvenimų turi būti prioritetinės svarbos klausimas. Be to, itin svarbu, kad apie vaiko globos statusą žinotų ir švietimo sistemos dalyviai – visų pirma pedagogai, kad, vertindami vaiko elgesį, atsižvelgtų į jo situaciją, patirtis ir reaguotų tinkamai.

Budinčių globotojų buvo klausiama, kaip jiems, prižiūrint globojamus vaikus, pavyksta užtikrinti vaiko teisę nebūti diskriminuojamam (Konvencijos 2 straipsnis). Visi tyrimo dalyviai paminėjo, kad didžiausias iššūkis yra apsaugoti vaiką nuo diskriminacijos mokykloje. Vaikai, prižiūrimi budinčių globotojų, dažnai turi mokymosi sunkumų dėl apleistumo, dažno pamokų praleidimo ir įvairių raidos sutrikimų (Dirgėlienė ir kt., 2023). Budintys globotojai per interviu taip pat akcentavo vaikų mokymosi sunkumus ir pažymėjo, kad vaikai, turintys raidos ar emocinių sunkumų, neretai sulaukia nuvertinimo ar netiesioginio atstūmimo. Budintys globotojai susidūrė su **neigiamomis mokytojų nuostatomis dėl globojamų vaikų**: *Mokytoja po 3 val. jos neišleisdavo iš mokyklos, nes jai nesisėkdavo su pamokom, ji nespėdavo, spec. programos nebuvo <...> vaikas labai stresavo (BG2); Mokytojų požiūris į tuos vaikus, kad jei iš tėvų paimti, pijokų vaikai, tai kaip ir normalu, jeigu mokosi blogai. Jūs nurašo kaip netinkamus (BG4); Mokytojos kartas nuo karto pasako, kad jei globojamas, tai jam neįmanoma padėti (BG8). Prižiūrimi vaikai susiduria su bendraamžių patyčiomis: <...> jie išėjo į mišką ir stovėjo policija, visa klasė pradėjo iš jos šaipytis ir sakyti, kad čia tavo mamos atvažiavo policija <...> kad ji vagilė (BG2); Turėjau vaiką, kuris kakojo į kelnes <...> niekas nenorėjo nei draugauti, nei sėdėti. Kita mergaitė antrus metus liko septintoje klasėje. Ji sakė, kad neis į mokyklą <...> vis tiek ją ten žnaibė. Reikėjo pervesti į kitą mokyklą (BG7).* Tyrimo dalyvių liudijimai rodo švietimo sistemos problemas ir galbūt nepakankamą bendradarbiavimą tarp institucijų.

Budintiems globotojams sunku apsaugoti globojamus vaikus nuo **neigiamų visuomenės nuostatų**: *Diskriminacija dėl tėvų gyvenimo būdo, dėl globos, net, kartais atrodo, neįtikėtinų dalykų (GK 4); <...> ne vieną kartą esu išgirdusi, kai sako – kaip keista, aš niekad negalvojau, kad taip gražiai ir taip gerai atrodantis vaikas gali būti globojamas. Kažkoks bendras nusistatymas, kad tie vaikai turi būti kažkokie baisūs ar suluošinti, kad globoj, tai turi būt kažkokie antrarūšiai (BG6).*

Tyrimo duomenys rodo, kad su vaiko apsauga susijęs globos statusas yra prielaida patirti diskriminaciją ir švietimo institucijoje, ir visuomenėje. Tai, kad vaikas patiria diskriminaciją mokykloje, rodo, jog švietimo institucija, kaip vaiko teisių įgyvendinimo ir apsaugos sistemos dalyvė, nepasirengusi sudaryti ugdymosi sąlygų, kurios atlieptų vaiko interesus, taigi užtikrinti, kad vaikas galėtų visiškai ir veiksmingai pasinaudoti Konvencijoje pripažintomis teisėmis, taip pat ir apsauga nuo diskriminacijos (Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas, 2013).

Diskusija

Tyrimas atskleidė, kad budintis globotojas yra labai svarbus vaiko teisių apsaugos sistemos dalyvis vaiko laikinosios globos laikotarpiu. Daugiausiai nerimo ir iššūkių kelianti sritis yra vaiko sveikatos priežiūros užtikrinimas – dėl nepakankamos informacijos apie vaiko sveikatos būklę kyla vaiko sveikatos pablogėjimo rizika ar net rizika gyvybei, o jei vaikas serga infekcinėmis ligomis, nuo jo gali užsikrėsti budinčio globotojo šeimos nariai ir kiti prižiūrimi vaikai. Taip pat paaiškėjo, kad budintys globotojai stokoja informacijos apie vaiko situaciją, jo praeitį, sprendimus, susijusius su globa. Vaiko priežiūra budinčio globotojo šeimoje apima daug funkcijų, numatytų Globos centro veiklos aprašo (2025) IV skyriuje. Tam, kad jos būtų įgyvendinamos, būtina sudaryti tinkamas sąlygas ir pirmiausia suteikti informaciją, kuri yra žinoma, tačiau budinčiam globotojui kartais sunkiai prieinama. Galima daryti prielaidą, kad informacijos gavimą apsunkina budinčio globotojo statusas – jam nėra numatyta atstovavimo vaikui teisė, todėl jis ir neturi prieigos prie e. sveikatos sistemos, o gydytojai ne visada linkę pateikti informaciją. Budintis globotojas taip pat negauna informacijos apie vaiko situacijos vertinimą, kurį atlieka vaiko teisių specialistai, ir kitus vaiko ir šeimos praeities įvykius, kurie yra svarbūs sėkmingam vaiko priežiūros įgyvendinimui.

Tyrimas atskleidė budinčio globotojo veiklos sudėtingumą, kurį lemia ne tik informacijos apie vaiką gavimo trukdžiai, bet ir kiti su vaiko situacija, patirtimis ir traumuojančiais įvykiais susiję iššūkiai, kaip antai vaiko poreikių specifiskumas, jo elgesio nuspėjamumas. Patirtys ir išgyvenimai paveikia vaiko emocijas, elgesį, sveikatą, todėl budintis globotojas, kaip asmuo, esantis arčiausiai vaiko, yra itin svarbus pagalbininkas globos koordinatoriui identifikuojant vaiko ypatingus poreikius, kurie išaiškėja prižiūrint vaiką.

Dar viena išryškėjusi problema – užsitęsusi ar net įstatyme numatytus terminus viršijanti laikinoji globa, taip pat palikto naujagimio įvaikinimo procedūrų užsitęsimas. Ilgai trunkanti laikinoji globa neretai sukuria vaikui iliuzinį pastovumo jausmą naujoje aplinkoje, o perkėlimas atgal į biologinę šeimą gali būti suvokiamas kaip dar viena netektis (Trivedi, 2019). Abu šie klausimai įstatymuose reglamentuoti, tačiau kyla jų įgyvendinimo problema. Valstybės kontrolės (2022) atlikto valstybinio audito duomenimis, 27 proc. (222 iš 937 atvejų) vaikų laikinoji globa truko ilgiau kaip 12 mėnesių, dažniausiai dėl užsitęsusių teisminių procesų (Valstybės kontrolė, 2022). Valstybės institucijoms vykdant intervenciją į šeimą ir priimant sprendimus, visos vaiko teisių apsaugos sistemos veiksmai turėtų būti sutelkti į atstovavimą vaiko interesams.

Tam, kad vaikas galėtų augti ir vystytis, būtinos ne tik tinkamos, jo poreikius atitinkančios sąlygos, bet ir stabilumas. Laikinoji vaiko globa yra trumpalaikė priemonė tėvams, kad jie, padedami vaiko teisių apsaugos sistemos institucijų, išspręstų kilusias problemas. Jei vaiko grįžimas į šeimą kelia pagrįstų abejonių – tėvai nerodo noro ir pastangų spręsti problemas ir susigrąžinti vaiką, užsitęsusi laikinoji vaiko globa nėra pateisinama, nes sukuria prielaidas vaikui prisirišti prie budinčio globotojo ir jo šeimos narių, o neišvengiamas išsiskyrimas su jais vaikui tampa skausminga patirtimi. Kuo vaikas mažesnis, tuo greičiau

jis prisiriša prie kitų asmenų, todėl itin svarbu nuodugniai įvertinti tėvų ketinimus ir pastangas spręsti šeimos problemas ir, jei tėvai nededa pastangų, atsisako spręsti problemas, valstybės institucijos turėtų vadovautis geriausių vaiko interesų principu, kad būtų sudarytos sąlygos visapusiškam vaiko vystymuisi stabilioje aplinkoje.

Geriausių vaiko interesų principas turėtų būti taikomas ir tais atvejais, kai vaiko atsisakoma jam gimus. Įvaikinti leidžiama ne jaunesnius kaip trijų mėnesių nepilnamečius vaikus (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Trys mėnesiai – tai laikas, numatytas, kad tėvai galėtų pakeisti sprendimą ir apsispręsti patys auginti savo vaiką. Vis dėlto tai, kad tėvai atsisako vaiko, vaiko teisių apsaugos sistema turėtų vertinti kaip rimtą aplinkybę, kuri lemtų, kad nuo vaiko atsisakymo momento būtų pradėtos su įvaikinimu susijusios procedūros ir, tėvams nepakeitus nuomonės, sulaukęs trijų mėnesių vaikas būtų įvaikintas. Vaiko interesai turėtų būti svarbiausia aplinkybė, jos neturėtų nusverti jokios kitos aplinkybės, todėl įvaikinimo proceso vilkinimas turėtų būti traktuojamas kaip valstybės institucijų neveikimas ar veiksmų nesiėmimas, prieštaraujantis vaiko interesams.

Moksliniai tyrimai patvirtina, kad ryšių su biologine šeima palaikymas yra svarbus vaiko identitetui (Neil, 2012; Mattson, 2019). Sistemingi vaiko susitikimai su tėvais turi įtakos greitesniam vaiko susigrąžinimui į biologinę šeimą (McWey ir Cui, 2021). Globos centras, kaip vaiko atstovas pagal įstatymą, rūpinasi, kad vaikai susitiktų ir bendrautų su savo tėvais. Tyrimas atskleidė, kad siekiant užtikrinti vaikų bendravimą su tėvais kyla iššūkių ir vaikui, ir jį prižiūrinčiam budinčiam globotojui, nes kai kurie tėvai daro neigiamą įtaką vaikams. Mažesni vaikai po susitikimų su tėvais dažnai patiria elgesio pokyčių – tampa neramūs, suirzė, išsibalansavę (Ainsworth ir Hansen, 2017). Destruktyvus tėvų elgesys, pavyzdžiui, pažadų netesėjimas, kaltinimai ar net vaikų skatinimas netinkamai elgtis, sukelia vaikams papildomą emocinę žalą (Neil, 2012; McWey ir Cui, 2021). Vaikas yra pagrindinis informacijos šaltinis, kuriuo remiantis turėtų būti priimami su juo susiję sprendimai. Tokiu atveju būtina įvertinti tėvų bendravimą su vaiku, o šiuo aspektu labai svarbus budinčio globotojo vaidmuo. Per susitikimus tėvų daromą įtaką vaikams rodo vaiko reakcijos – jas pirmiausia ir pamato budintis globotojas, kai vaikas grįžta iš susitikimo su tėvais. Kai kurie vaikai nenori bendrauti su tėvais, atsisako grįžti į šeimą. Ši informacija svarbi vertinant, ar tėvų susitikimai su vaiku nekenkia vaiko interesams, ir priimant sprendimą dėl vaiko grįžimo į šeimą. Siekiant priimti sprendimą dėl vaiko grįžimo į šeimą būtina įvertinti skirtingus interesus: tėvų – susigrąžinti vaiką, vaiko – augti ir vystytis geriausius jo interesus atitinkančioje aplinkoje, todėl į vaiko nuomonės dėl (ne)noro grįžti į šeimą pagrįstumą svarbu įsiklausyti ir atsižvelgti.

Bendraavimas su vaiku yra viena iš sąlygų užtikrinti vaiko poreikius ir geriausius interesus, todėl vaiko teisės išsakyti savo nuomonę įgyvendinimas itin aktualizuojasi, kai vaikui yra paskirta globa. Tyrimas atskleidė, kad vaikai, kuriems taikoma globa, bijo arba ne visada geba išsakyti savo nuomonę. Adaptacijos laikotarpiu budinčiam globotojui svarbiausia – sukurti ryšį su vaiku, kad vaikas galėtų juo pasitikėti ir būtų galima nustatyti jo poreikius ir teikti reikiamą pagalbą. Visgi vaikai, patekę į globą, dažnai neturi patirties, kad yra mylimi ir vertinami, veikiau atvirkščiai – mano, kad yra niekam nereikalingi (Gvaldaitė,

2017), todėl jiems sunku patikėti, kad jie gali rūpėti svetimam žmogui.

Vienas didžiausių budintiems globotojams tenkančių iššūkių yra vaiko elgesio nenusipajamumas, kuris paprastai yra jo patirčių ir išgyvenimų pasekmė. Tai iš budinčių globotojų reikalauja didelių emocinių ir psichologinių išteklių. Vaiko elgesys rodo jo pažeidžiamumą ir poreikius, todėl budintys globotojai yra itin svarbus informacijos šaltinis nustatant pagalbos poreikį ir kuriant bei plėtojant globojamiems vaikams būtiną pagalbą ir paslaugas.

Tyrimas atskleidė, kad globojami vaikai patiria diskriminaciją dėl neigiamo pedagogų, bendraamžių ir visuomenės narių požiūrio. Ankstesni tyrimai (Dirgėlienė ir kt., 2023) taip pat atskleidė, kad dėl įvairių sveikatos bei raidos sutrikimų ir nenuoseklaus mokyklos lankymo šiems vaikams sunku pritapti mokykloje ir siekti rezultatų. Globojami vaikai mokykloje dažniau susiduria su nepriėmimu ir stigmatizacija, o pedagogai dėl savo išankstinių nuostatų jiems kelia žemesnius lūkesčius (Kenny, 2023). Vaiko teisė į nediskriminavimą reiškia aktyvius valstybės veiksmus siekiant užtikrinti visiems vaikams vienodas galimybes naudotis savo teisėmis, todėl švietimo sistema turi imtis priemonių, kurios iš esmės neleis-
tų pažeisti žmoniškąjį orumą ir patirti nelygybę.

Išvados

Bandydamas užtikrinti laikinai prižiūrimo vaiko teises, budintis globotojas patiria iššūkių. Siekiant sudaryti palankias sąlygas vaiko vystymuisi, susiduriama su informacijos apie vaiko situaciją ir sveikatos būklę stoka. Laikinai prižiūrimo vaiko poreikių specifiskumas apsunkina vaiko vystymuisi palankių sąlygų sudarymą, o laikinosios globos terminų viršijimas didina vaiko prisirišimą prie budinčio globotojo ir jo šeimos, be to, didina neišvengiamo išsiskyrimo traumą.

Siekiant įgyvendinti laikinosios globos tikslą – grąžinti vaiką į šeimą, kad vaikas neprarastų ryšio su artimaisiais, vaikui sudaromos sąlygos bendrauti su tėvais, tačiau ir vaikas, ir budintis globotojas susiduria su neigiamą tėvų įtaką vaikams ir neadekvačią tėvų reakciją į vaiko priežiūrą. Vaikai išreiškia nenorą bendrauti su tėvais, o tai apsunkina susitikimų su tėvais organizavimą ir kelia sunkumų grąžinti vaiką į šeimą.

Budinčio globotojo bendravimas su vaiku yra viena iš galimybių nustatyti jo poreikius, tačiau ne visi vaikai linkę atsiverti dėl baimės ar gebėjimų stokos. Vienas didžiausių iššūkių budintiems globotojams prižiūrint vaiką yra jo elgesio nenusipajamumas, atsirandantis dėl traumuojančios patirties ir darantis žalą jam pačiam ir aplinkiniams.

Budintiems globotojams kyla sunkumų apsaugoti vaikus nuo diskriminacijos, kurią jie patiria ugdymo įstaigose dėl neigiamų pedagogų ir bendraamžių nuostatų apie globojamus vaikus. Paaiškėjo, kad apie globojamus vaikus nepalankiai atsiliepia ir visuomenės nariai.

Tyrimas atskleidė budinčio globotojo patiriamus iššūkius prižiūrint globojamus vaikus. Paaiškėjo, kad budintis globotojas neturi reikiamų išteklių tinkamai prižiūrėti vaikus, o jam būtina gauti visą įmanomą informaciją nustatant ir tenkinant vaiko poreikius, todėl rekomenduojama įvertinti vaiko teisių apsaugos sistemos dalyvių bendradarbiavimą

perduodant informaciją, kad budintis globotojas galėtų įgyvendinti jam priskirtas funkcijas, o vaiko priežiūra ir jos trukmė atitiktų vaiko poreikius ir interesus. Priimami sprendimai, susiję su laikinai globojamu vaiku, taip pat sprendimai dėl grįžimo į šeimą turi atitikti vaiko interesus, o juos reikia tinkamai įvertinti atsižvelgiant į konkrečią situaciją. Rekomenduojama įvertinti budinčio globotojo vaidmenį dėl jo artimo ryšio su vaiku, jo aktyvaus dalyvavimo vertinant vaiko situaciją ir priimant sprendimą, atitinkantį geriausius vaiko interesus, galimybę.

Literatūra

- Ali-Saleh Darawshy, N. ir M. M. Haj-Yahia (2025). The Relationship Between Experiencing Childhood Abuse and Mental Health Consequences During Adulthood: Do Gender, Self-Efficacy, and Collective Efficacy Matter? *Journal of Social Service Research*, 51(4), 969–983. <https://doi.org/10.1080/01488376.2025.2468982>.
- Ainsworth, F. ir P. Hansen (2017). Understanding Understanding the Behaviour of Children in Care before and after Parental Contact. *Children Australia*, 42(1), 5–8. <http://doi.org/10.1017/cha.2016.50>.
- Ainsworth, F. ir J. C. Huefner (2025). Deinstitutionalization: a fraudulent concept and the resulting harm to child and family welfare services. *Residential Treatment for Children & Youth*, 42(1), 3–22. <https://doi.org/10.1080/0886571X.2024.2424836>.
- Bujauskaitė, Ž. (2022). Budinčių globotojų fenomenas: tarp galimybių ir visuomenės lūkesčių. *Socialinio darbo patirtis ir metodai*, 30(2), 59–83. DOI: 10.7220/2029-5820.30.2.3.
- Budrienė, J. ir A. Kiaunytė (2021). Pagalba šeimai, kuriant saugią aplinką vaikui laikinosios globos metu. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 28(2), 39–61. <https://doi.org/10.7220/2029-5820.28.2.2>.
- Dirgėlienė, I., A. Rimkevičiūtė ir Š. A. Ramūnė (2023). Globėjų įsigalinimo) raiška savitarpio pagalbos grupėje. *Tiltai*, 90(1), 66–87. <https://doi.org/10.15181/tbb.v90i1.2519>.
- Eidukevičiūtė, J. ir V. Markuckienė (2021). Experiences of emergency foster carers in creating a child-safe environment. *Social Work: Experience & Methods / Socialinis darbas: patirtis ir metodai*, 27(1), 73–92. <https://doi.org/10.7220/2029-5820.27.1.4>.
- Ethier, L., J. Lemelin ir C. Lacharite (2004). A Longitudinal Study of the Effects of Chronic Maltreatment on Children's Behavioral and Emotional Problems. *Child Abuse and Neglect: The International Journal*, 28(12), 1265–1278. <https://doi.org/10.1016/j.chia-bu.2004.07.006>.
- Gaižauskaitė, I. ir N. Valavičienė (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Registrų centras.
- Genienė, R. ir J. Nedveckā. (2021). Globos centrai ir budintys globotojai: nuo projekto iki tvarios socialinės vaiko globos politikos. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 23, 68–83. <https://doi.org/10.15388/STEP.2021.38>.
- Globos centro veiklos aprašas (2018). *Teisės aktų registras*, 2018-01-19, Nr. 877, aktuali

- redakcija nuo 2025-01-01.
- Gvaldaitė, L. (2017). Priėmimas globojant vaiką: patirtis, kurianti naują kultūrą. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 14, 48–63. <https://doi.org/10.15388/STEPP.2017.14.10415>.
- Gvaldaitė, L. ir S. Šimkonytė (2016). Vaikų globos namų deinstitutionalizacija Lietuvoje: ar „vežimas“ judės į priekį? *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 12, 55–73. <https://doi.org/10.15388/STEPP.2016.12.9817>.
- Gudžinskienė, V. ir G. Navaitis. (2016). Įvaikinimas: deinstitutionalizacija – palankių sąlygų vaikui augti šeimoje prielaidų sudarymas. *Socialinis darbas*, 14(2), 134–147. <https://doi.org/10.13165/Sd-16-14-2-01>.
- Haahr-Pedersen, I., A. E. Ershadi, P. Hyland, M. Hansen, C. Perera, G. Sheaf, R. H. Bramsen, P. Spitz ir F. Vallières (2020). Polyvictimization and psychopathology among children and adolescents: A systematic review of studies using the Juvenile Victimization Questionnaire. *Child Abuse & Neglect*, 107, Article 104589. 10.1016/j.chiabu.2020.104589.
- Hansen, M. ir M. Olff (2018). Child maltreatment across the lifespan. *European Journal of Psychotraumatology*, 8(7), Article 1483165. 10.1080/20008198.2018.1483165.
- Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas (2013). Bendrasis komentaras Nr. 14 „Dėl vaiko teisės pirmiausia atsižvelgti į jo (jos) interesus“ (3 straipsnio 1 dalis). http://vta-ki.lt/lt/media/force_download/?url=/uploads/documents/docs/867_a49630eadb-97de6ff592f687817f1df.pdf.
- JT vaiko teisių konvencija (1989). *Valstybės žinios*, 1995-07-21, Nr. 60-1501. <https://www.unicef.org/lt/documents/jt-vaiko-teisiu-konvencija>.
- Kaijadoo, S. P. T., K. S. Nijhof, H. Klip, A. de Weerd, A. Popma ir R. H. J. Scholte (2025). The impact of adolescent suicide on professionals in secure residential youth care. *Residential Treatment for Children & Youth*, 42(1), 23–50. <https://doi.org/10.1080/0886571X.2023.2253724>.
- Kenny, K. (2023). The educational experiences of children in care across five decades: A new perspective on the education of looked after children in the UK. *Adoption ir Fostering*, 47(1), 22–39. <https://doi.org/10.1177/03085759231157415>.
- Kiaunytė, A. ir V. Lygnugarienė (2019). Vaiko globos sisteminė pertvarka kaip iššūkis socialinių darbuotojų profesionalumui: kas parodo supervizijos ir intervizijos poreikį? *Socialinis darbas ir metodai*, 23(1), 69–94. <https://doi.org/10.7220/2029-5820.23.1.3>.
- Langevin, R., C. Marshall ir E. Kingsland (2021). Intergenerational cycles of maltreatment: A scoping review of psychosocial risk and protective factors. *Trauma, Violence & Abuse*, 22(4), 672–688. 10.1177/1524838019870917.
- Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262, aktuali redakcija nuo 2025-09-01 iki 2026-03-31.
- Lippard, E. T. C. ir C. B. Nemeroff (2023). The Devastating Clinical Consequences of Child Abuse and Neglect: Increased Disease Vulnerability and Poor Treatment Response in Mood Disorders. *The American Journal of Psychiatry*, 180(8), 548–564. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2019.19010020>.

- McWey, L. M. ir M. Cui (2021). More contact with biological parents predicts shorter length of time in out of home care and mental health of youth in the child welfare system. *Children and Youth Services Review*, 128, 106164. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2021.106164>.
- Mattsson, T. (2019). Constitutional Rights for Children in Sweden. Iš T. Haugli, A. Nylund, R. Sigurdson ir L. R. L. Bendiksen (Eds.). *Children's Constitutional Rights in the Nordic Countries* (p. 103–119). Brill | Nijhoff. https://doi.org/10.1163/9789004382817_007.
- Neil, E. (2012). Making sense of adoption: Integration and differentiation from the perspective of adopted children in middle childhood. *Children and Youth Services Review*, 34(2), 409–416. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2011.11.011>.
- Neuendorf, K. A. (2017). *The content analysis guidebook*. London: SAGE publications.
- Salokangas, R. K. R., F. Schultze-Lutter, S. J. Schmidt, H. Pesonen, S. Luutonen, P. Patterson, H. Graf Von Reventlow, M. Heinimaa, T. From ir J. Hietala (2020). Childhood physical abuse and emotional neglect are specifically associated with adult mental disorders. *Journal of Mental Health*, 29(4), 376–384. <https://doi.org/10.1080/09638237.2018.1521940>.
- Samson, J. A., T. R. Newkirk ir M. H. Teicher (2024). Practitioner Review: Neurobiological consequences of childhood maltreatment - clinical and therapeutic implications for practitioners. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, and Allied Disciplines*, 65(3), 369–380. <https://doi.org/10.1111/jcpp.13883>.
- Soler, L., A. Segura, T. Kirchner ir M. Forns (2013). Polyvictimization and risk for suicidal phenomena in a community sample of Spanish adolescents. *Violence and Victims*, 28(5), 899–912. DOI: 10.1891/0886-6708.VV-D-12-00103.
- Tamutienė, I. (2018). Vaiko apsaugos veiksmingumo problemas Lietuvoje. *Viešojo politika ir administravimas*, 17(1), 24–37.
- Tanaka, S., I. Mariko ir Y. Kazue (2025). Development of a Temporary Custody Re-Entry Risk Prediction Model using Longitudinal Cohort Data in Japan. *The Tohoku Journal of Experimental Medicine*, 266(3), 295–303. <https://doi.org/10.1620/tjem.2024.J144>.
- Trivedi, S. (2019). The Harm of Child Removal (2019). 43 *New York University Review of Law & Social Change*, 523. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3341033>.
- Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba (2025). 2024 m. veiklos ataskaita. <https://vaikoteises.lrv.lt/public/canonical/1741207566/2220/2024%20m.%20veiklos%20ataskaita.pdf>.
- Valstybės kontrolė (2022). Valstybinio audito ataskaita. Vaiko teisių ir interesų užtikrinimas globojant ir įvaikinant vaikus. <https://www.valstybeskontrolė.lt/LT/Product/Download/4319>.
- Wanglar, E. (2025). Assessment of Child Care Institutions in India: Perspectives from Children Who Have Transitioned From Institutions. *Child & Family Social Work*, 1. <https://doi.org/10.1111/cfs.13264>.
- Winnette, P. ir L. Abramson (2025). Behavioral problems, dissociative symptoms, and empathic behaviors in children adopted in infancy from institutional and foster care in the

- Czech Republic. *Attachment & Human Development*, 27(5), 736–760. <https://doi.org/10.1080/14616734.2024.2444722>.
- Vogelsang, A. M., C. M. McGill, S. J. Caraway, C. M. Dorn-Medeiros ir R. C. Vinzant (2025). Narrative Inquiry Describing Young Adult Perspectives About Leaving Residential Treatment as a Child. *Residential Treatment for Children & Youth*, 42(1), 80–98. <https://doi.org/10.1080/0886571X.2024.2315993>.
- Žydzžiūnaitė, V. ir S. Sabliauskas (2017). *Kokybiniai tyrimai. Principai ir metodai*. Vilnius: Vaga.

CHALLENGES FACED BY GUARDIAN ON DUTY IN ENSURING THE RIGHTS OF A CHILD UNDER GUARDIANSHIP (CARE)

Prof. dr. Brigita Kairienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Larisa Valaitienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary

The family is considered the best environment for a child to grow and develop, so parents have the primary right to raise and educate their children and the duty to ensure safe and favorable conditions for the child's development. Parental authority is not absolute, and in cases where parents are unable to ensure the rights of the child or are acting against the child's interests, state institutions have the right to intervene in the family and, where justified, to remove the child from the family. The family environment is essential for the child's comprehensive development, therefore the state gives priority to the guardianship (care) of the child in the family environment. One form of temporary child guardianship (care) is care in a Foster Care Center, where the child is placed in the family of a professionally trained guardian on duty.

The Institute of Temporary Guardianship (care) for Children is an important part of the child protection system, providing short-term care for children while assistance is provided to parents to help them resolve the problems that prevented them from ensuring safe and appropriate conditions for the child's development and to enable the child to return to the family. The guardian on duty who provide temporary care for children have a difficult task – at any time of the day or night, they must take in a stranger, a child who has had a traumatic experience, and ensure an environment that meets their needs and interests. It is important to analyze how temporary child guardianship (care) is implemented and what is needed to improve the temporary guardianship (care) for children system, of which guardian on duty are an important part. The idea behind the study is based on the desire to find out what challenges guardian on duty face in ensuring principles of the rights of children as set out in the UN Convention on the Rights of the Child. The aim of this article is to reveal the challenges faced by guardian on duty in implementing children's rights when caring for children who have lost parental care.

In order to achieve the set goal, a qualitative research type was chosen, using a semi-structured interview data collection method. Eight guardians on duty with at least two years of experience in caring for children in temporary care and who have cared for at least two children participated in the study. Qualitative content analysis was used for data analysis, applying theoretical coding and constructing categories and subcategories. The study was conducted in

accordance with the basic principles of research ethics.

The study revealed that the area that causes the most anxiety and challenges for guardian on duty is ensuring the child's health care due to insufficient information about the child's health condition, which poses a risk to the child's health or even life. The lack of information exposes the guardian's on duty family members and other children in their care to the risk of infection. It was found that guardian on duty also lack information about the child's situation, their past, and decisions related to the child's guardianship (care). This information is necessary in order to establish a relationship with the child, understand their behavior, respond to their emotions, help them overcome difficulties, help them adapt more quickly to their new environment, ensure their emotional security, and prepare them for changes such as returning to their family or being adopted, etc.

The specific needs of children make it difficult to create conditions conducive to their development. The study revealed the complexity of the work of a guardian on duty, which is determined not only by obstacles to obtaining information about the child, but also by other challenges related to the child's situation, experiences, and traumatic events, such as the complexity of identifying the child's needs, the specificity of the child's needs, and the unpredictability of the child's behavior. Another problem that has come to light is the prolonged or even excessive duration of temporary guardianship (care), as well as the continuity of adoption procedures for abandoned newborns. For a child to grow and develop, not only are appropriate conditions that meet their needs necessary, but also stability. Temporary guardianship (care) of a child is a means and an opportunity for parents to resolve emerging problems with the help of child protection authorities, but its duration must be decided in the best interests of the child and must not exceed the duration specified by law.

The principle of the best interests of the child should also apply in cases where the child is abandoned after birth. Only children who are at least three months old may be adopted. The three-month period is intended to allow parents to change their decision and take back their child. However, the fact that the parents have abandoned the child is a serious signal to the child protection system to take immediate action to ensure the best interests of the child and to initiate adoption procedures so that, if the parents do not change their minds, the child will be adopted after three months.

In order to achieve the goal of temporary guardianship (care) – to return the child to the family so that the child does not lose contact with relatives – children are given the opportunity to communicate with their parents, but both the child and the guardian on duty are faced with the negative influence of the parents on the children and the parents' inadequate response to the care of the child. Children express their unwillingness to communicate with their parents, which makes it difficult to organize meetings with parents and raises difficulties in returning the child to the family.

Communication between the guardian on duty and the child is one way to determine the child's needs, but not all children are willing to open up due to fear or lack of ability. One of the biggest challenges for foster parents when caring for a child is the unpredictability of their behavior, which arises from the child's traumatic experiences and causes harm to themselves

and those around them.

Duty guardians face difficulties in protecting children from discrimination experienced in educational institutions due to the negative attitudes of teachers towards foster children and their peers. It has become apparent that members of society also speak unfavorably about foster children.

Keywords: *temporary child guardianship (care), children's rights, child's interests, guardian on duty.*

GRUPINIO GYVENIMO NAMŲ STEIGIMO POREIKIS SUAUGUSIEMS ŽMONĖMS SU NEGALIA, GYVENANTIEMS ŠEIMOJE

Doc. dr. Jautrė Ramutė Šinkūnienė

Mykolas Romeris universitetas

Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas

Edukologijos ir socialinio darbo institutas

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva

Telefonas (05) 271 4716

El. paštas: jautre@mruni.eu

DOI: 10.13165/SD-25-23-2-04

Anotacija

Nuo 2014 metų Lietuvoje vykdomos institucinės globos pertvarkos strateginis tikslas – kurti kompleksiskai teikiamų paslaugų sistemą, kuri sudarytų galimybes kiekvienam žmogui su negalia ar jo šeimai (tėvams, globėjams) gauti individualias, poreikius atitinkančias paslaugas ir reikiamą pagalbą bendruomenėje. Nors nuo deinstitutionalizacijos pradžios praėjo daugiau nei 10 metų, bendruomenėse steigiamuose grupinio gyvenimo namuose per šį laikotarpį apsigyveno tik 5 proc. žmonių su lengva negalia. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (SADM) duomenimis (2024), nuo 2017 metų Lietuvoje įkurti 53 grupinio gyvenimo namai suaugusiems negalią turintiems asmenims, juose šiuo metu gyvena apie 500 lengvą negalią turinčių asmenų, perkeltų iš didelių globos institucijų. Vykdam pertvarką apsiribojama tik žmonių perkėlimu iš socialinės globos įstaigų, o šeimose gyvenantys asmenys lieka paraštėse. Straipsnyje mėginama atkreipti dėmesį ir panagrinėti priežastis, dėl kurių į grupinio gyvenimo namus perkeliama tik žmonės iš socialinės globos įstaigų, pamirštant asmenis su negalia, gyvenančius šeimoje. Straipsnio tikslas – atskleisti grupinio gyvenimo namų steigimo poreikį suaugusiems žmonėms su negalia, gyvenantiems šeimoje. Tyrimui pasirinktas pusiau struktūruotas interviu, gautų duomenų analizei naudojamas turinio analizės metodas. Imties sudarymo būdas – kriterinė atranka, tyrime dalyvavo X miesto šešių socialines paslaugas intelekto ir psichosocialinę negalią turinčių suaugusių asmenų šeimoms teikiančių įstaigų vadovės. Tyrimo rezultatai atskleidė ir patvirtino šiuos faktus: Lietuvoje

nėra statistinių duomenų, kiek suaugusių asmenų su negalia gyvena šeimoje, šeimoms stinga būtinos socialinės pagalbos ir bendruomeninių paslaugų, tėvai patiria lėtinį nuovargį ir distresą, baimę dėl suaugusių vaikų ateities. Atsiskleidė neigiamas tėvų požiūris į ilgalaikės globos įstaigas, abejonės dėl grupinio gyvenimo namų atitikties vaiko poreikiams, psichologinis nepasiruošimas paleisti savo vaiką. Įvertinant visas aplinkybes, paaiškėjo paradoksali situacija ir klaidinga nuomonė, kad Lietuvoje žmonėms su negalia, gyvenantiems šeimoje, nereikia steigti grupinio gyvenimo namų, nes nėra išreikšto poreikio. Šiandien problemas bandoma spręsti asmeninėmis tėvų iniciatyvomis – vaikus su negalia auginančios mamos skaito teisės aktus, rengia dokumentus, kreipiasi į atsakingas institucijas, remiasi užsienio gerąja praktika, įrodinėdamos grupinio gyvenimo namų steigimo poreikį.

Reikšminiai žodžiai: institucinės globos pertvarka; grupinio gyvenimo namai; socialinės globos sistema; suaugusių vaiką su negalia prižiūrinti šeima.

Įvadas

Grupinio gyvenimo namai (toliau – GGN) žmonėms su intelekto ar psichosocialine negalia turėtų atverti naujo, kokybiško gyvenimo galimybes – gyventi oriai, vadovaujantis Europos šalyse vyraujančiu globos modeliu. Šių įstaigų veikla turėtų būti nukreipta į kasdienio gyvenimo, svarankiškumo igūdžių ugdymą, individualių jose gyvenančių žmonių poreikių ir jų tėvų lūkesčių atliepimą. Vis dėlto, kaip teigia ekspertai Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos stebėsenos ataskaitoje (Žmonių su negalia teisių stebėsenos komisija prie Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos, 2023), grupinio gyvenimo namų kūrimas Lietuvoje – tai didesnių institucijų pakeitimas mažesnėmis, neužtikrinant lygių galimybių ir pasirinkimo teisės visiems asmenims su negalia ir jų šeimoms. Anot Ruškaus (2020), užuot steigus naujas mažas institucijas, kad lengvesnę negalią turinčius asmenis būtų galima perkelti iš didelių globos institucijų, reikėtų įgyvendinti dar 2010 metų įsipareigojimą dėl visų neįgalių žmonių socialinės įtraukties.

Institucinei globai alternatyvių bendruomeninių paslaugų plėtra sulaukia vis daugiau mokslininkų, politikų ir nevyriausybinių organizacijų dėmesio ir kritikos. Matyti, kad šių procesų analizei ir situacijos pokyčiams reikia kompleksinių, skirtingus sistemos elementus jungiančių tyrimų ir naratyvų (Genienė, Šumskienė, Gevorgianienė ir Mataitytė-Diržienė, 2021). Socialinės globos sistemos pertvarką Lietuvoje buvo numatyta pabaigti iki 2030 metų, tačiau vis daugiau žmogaus teisių aktyvistų ir tyrėjų abejoja, kad globos institucijų pertvarkos reforma bus įgyvendinta laiku (Pūras, 2019). Lietuvoje ilgą laiką stacionarios globos paslaugų monopolininkė buvo valstybė (Genienė ir Šumskienė, 2016), vis dar veikia 32 stacionarios socialinės globos įstaigos, skirtos asmenims, turintiems proto ar psichosocialinę negalią, jose gyvena virš 5 tūkst. suaugusių asmenų. Kaip deinstitutionalizacijos trukdžiai buvo įvardijami politinės valios stygius, ekonominiai veiksniai, neigiamos visuomenės nuostatos, bendruomenių pasipriešinimas GGN kūrimuisi (Nuo globos link

galimybių: bendruomeninių paslaugų plėtra, 2023). 2023 metais vykusioje konferencijoje „Bendruomeninių paslaugų link: dešimt metų“ kalbėję globos pertvarkos ekspertai pažymėjo, kad bendruomeninių paslaugų kūrimo procesas stringa. Artimieji ir globėjai konferencijoje išreiškė susirūpinimą, kad GGN vietų jų vaikams poreikis tik auga, o globos pertvarkos procesas vyksta per lėtai. GGN apraše nėra užsiminta apie šių įstaigų pritaikymą kompleksinę negalią turinčių asmenų specialioms poreikiams, tarp numatomų gyventojų nėra žmonių su negalia iš šeimų, šandien gyvenančių namuose su tėvais. Vis dėlto šiame straipsnyje nesiekama atskleisti socialinės globos pertvarkos trukdžių, ieškant atsakymų, kodėl taip vangiai vyksta GGN steigimas.

Straipsnyje keliamas probleminis klausimas, ar yra poreikis steigti grupinio gyvenimo namus suaugusiems asmenims su negalia, gyvenantiems šeimoje. Straipsnio *objektas* – grupinio gyvenimo namų steigimas suaugusiems žmonėms, turintiems skirtingas negalias ir *gyvenantiems šeimoje*. *Tikslas* – atskleisti grupinio gyvenimo namų steigimo poreikį suaugusiems žmonėms su negalia, gyvenantiems šeimoje. *Uždaviniai*: 1) panagrinėti šeimų, suaugusių vaikus su negalia prižiūrinčių namuose, asmeninio ir socialinio gyvenimo realijas; 2) atskleisti specialistų požiūrį į tėvų nuostatas apgyvendinti savo neįgalius vaikus grupinio gyvenimo namuose. Tyrimui pasirinktas pusiau struktūruotas interviu, gautų duomenų analizei naudojamas *turinio analizės* metodas. Dėl temos atskleidimo informatyvumo pasirinktas tikslinės imties sudarymo būdas – *kriterinė atranka*. Tyrime dalyvavo intelekto negalią turintiems suaugusiems asmenims socialines paslaugas teikiančių šešių X miesto įstaigų darbuotojos, einančios vadovaujamas pareigas.

Atlikta daug tyrimų apie šeimų situaciją ir išgyvenimus, auginant intelekto ar kompleksinę negalią turintį vaiką. Jais nustatyta, jog toks ilgalaikis procesas kelia kasdienių iššūkių: nuolatinė vaiko priežiūra, stresas, išsekimas, finansiniai iššūkiai, socialinė izoliacija ir t. t. (Allred, 2015; Broberg, 2011; Hewitt, 2020). SADM inicijuotas tyrimas atskleidė Lietuvoje gyvenančių šeimų, auginančių negalią turinčius vaikus, nusivylimą socialinės paramos ir globos sistema (Lietuvos negalios organizacijų forumas, 2020). Reaguojant į atlikto tyrimo rezultatus, 2020 metų pabaigoje buvo apklausti 7 socialinių paslaugų teikimo ekspertai, turintys didelę institucinę ir (ar) mokslo patirtį. Ekspertų išvalgų ir pasiūlymų santraukoje nurodytas tokių sisteminių pokyčių poreikis: išskirti ir suteikti prioritetinę pagalbą šeimoms, kuriose prižiūrimi žmonės su sunkia negalia; sukurti tarpusavyje derančią, žmogaus su negalia poreikius atliepiančią sistemą; užtikrinti lengvai suprantamos aktualios ir išsamios informacijos teikimą siekiant, kad teisinė informacija taptų pasiekiamą ir suprantama žmogų su negalia prižiūrinčioms šeimoms. Ataskaitoje taip pat patvirtinta, jog „nežinoma, kiek iš viso yra žmonių su negalia ar kiek jų gyvena šeimose“. Atskirų tarnybų duomenys nėra lyginami, nerenkami aktualūs statistiniai duomenys. Nemažai savivaldybių nežino, nemoka ir dažnai nenori matuoti asmens poreikių: nėra planavimo metodikos; nėra socialinio darbo kompetencijų reikalavimo atsakingiems darbuotojams; socialinės plėtros planas yra „oportunistinio pobūdžio“ – reaguojama tik į kreipimąsi ar skundus (Lietuvos negalios organizacijų forumas, 2020).

1. Šeimų, namuose prižiūrinių suaugusių vaikų su negalia, gyvenimo kokybė ir užburto rato situacija

Lietuvoje nėra atlikta tyrimų ir bandymų išsiaiškinti šeimų, namuose prižiūrinių suaugusių vaikų su negalia, ilgalaikės globos paslaugų poreikį. Socialinių paslaugų poreikis savivaldybių socialinių paslaugų planuose neretai grindžiamas gautų prašymų skaičiumi, tačiau tai gali neatitikti realios situacijos: kai kurie asmenys, ypač iš socialiai jautrių grupių, nepateikia prašymo dėl įvairių priežasčių, pavyzdžiui, informacijos stokos – nežinojimo, kur kreiptis, ar išankstinių nuostatų, kad kreiptis nėra prasmės, nes pagalbos vis tiek nesusilauksi. Taip pat egzistuoja rizika neteisingai įvertinti asmens socialinių paslaugų poreikį, pavyzdžiui, kai iš tikrųjų reikalinga specializuota socialinė priežiūra, tačiau įvertinus paslaugų poreikį nustatoma, jog užtenka bendrųjų paslaugų (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2021).

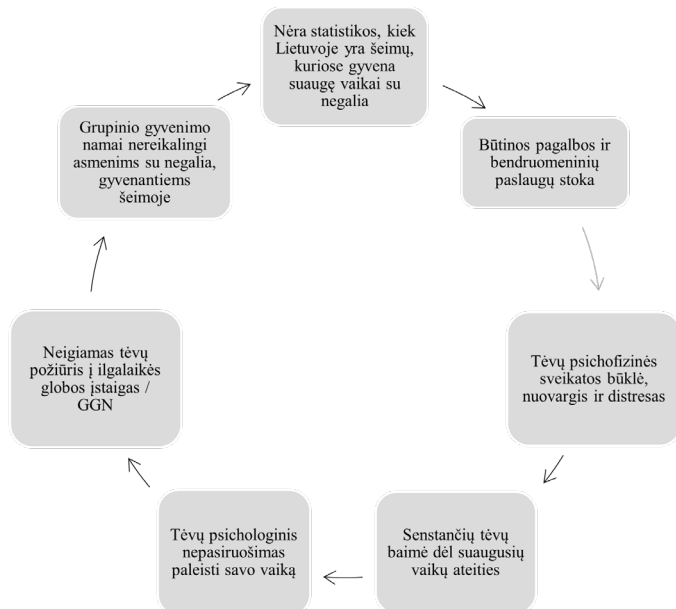
Tėvų, auginančių ar (ir) slaugančių vaikus, kurie turi raidos, intelekto ar kompleksinę negalią, gyvenimo kokybė apima asmens fizinę ir psichosocialinę sveikatą, savarankiškumo lygį, socialinius santykius, materialinę gerovę, vertybes ir lūkesčius. 2020 m. atlikto tyrimo „Teikiamos pagalbos dėl šeimos narių su ilgalaikės negalia masto šeimoms ir šeimose kokybinis ir kiekybinis vertinimas“ (projektą finansavo Socialinės apsaugos ir darbo ministerija) rezultatų analizei panaudoti duomenys iš 375 anketų, kurias užpildė šeimos nariai, teikiantys kasdienę pagalbą savo artimajam ir prižiūrintys sunkios negalios žmogų (iš visų tik trims procentams nėra nustatyti specialieji poreikiai). Tarp kitų temų buvo analizuojama informacija apie neformalios pagalbos teikimo krūvį ir padarinius; atliktas šeimos narių streso vertinimas (Lietuvos negalios organizacijų forumas, 2020). Tyrimo duomenimis, bendras teikiamos neformalios pagalbos krūvis yra labai didelis – beveik 8 val./d. (vidurkis 13,5 val./d.) (N321). Net visą darbo dieną dirbantys asmenys (N128) priežiūrai skyrė panašiai laiko. Jeigu iš paros laiko atimtume 6 val., t. y. tiek, kiek mažiausiai prireikia pagrindiniams poreikiams patenkinti (skirti laiko miegui, valgymui ir pan.), matytume, kad dirbantiems šeimos nariams nelieka laiko jokiai kitai veiklai, pomėgiams ar laisvalaikiui. Jeigu šeimos narys neatsisako mokamo darbo ir derina jį su vaiko priežiūra namuose, jam nelieka laiko ne tik atokvėpiui, laisvalaikiui, bet net ir pilnavertiškam miegui. Tokiomis aplinkybėmis rūpindamasis šeimoje gyvenančiu negalią turinčiu žmogumi jį prižiūrintis šeimos narys patiria ilgalaikių pasekmių – išgyvena didelį stresą, patiria nuovargį, jaučia nuolatinį nerimą. Tyrimas atskleidė, kad patiriamo streso lygio vidurkis siekia 45,15 balo (iš galimų 88 balų): 15 proc. asmenų patiria sunkų stresą, o 47 proc. žmogų su negalia prižiūrinių šeimos narių nuovargis vertinamas kaip vidutinis arba sunkus. Pagrindiniai distreso šaltiniai – baimė dėl žmogaus su negalia ateities, per didelė jo priklausomybė nuo pagalbą teikiančio šeimos nario, taip pat bandymas suderinti priežiūrą su kitomis nuolatinėmis pareigomis namuose ir darbe. Tyrimo išvadose nurodoma, kad reikia „mažinti sunkiai pakeliamą psichologinę ir ekonominę naštą šeimose, kuriose prižiūrimas žmogus su negalia“.

Laikino atokvėpio paslaugų teikėjai, kurių tikslas – suteikti galimybę tėvams nors

laikinais pailsėti ir atgauti jėgas, taip pat sulaukė ekspertų kritikos. Pažymima, kad jie „tapo stacionarinės globos įstaigų papildomų pajamų šaltiniu. Nors jose kartais gali būti užtikrintas intensyvios priežiūros lygis, dėl didelių skirtumų su šeimos aplinka tokios permaitinamos gali būti mažai tinkamos konkrečiam žmogui su negalia ir šeimai“ (Teikiamos pagalbos dėl šeimos narių su ilgalaikė negalia masto šeimoms ir šeimose kokybinis ir kiekybinis vertinimas, 2020). Rekomenduojama teikti laikino atokvėpio paslaugas įvertinant kitas pagalbos standartus atitinkančias galimybes, užtikrinančias žmogaus su negalia privatumą ir orumą. Laikino atokvėpio paslaugų akivaizdžiai trūksta, tačiau svarbu nepamiršti, kad šių paslaugų poreikis yra antrinis, t. y. prioritetine kryptimi išlieka būtinybė sumažinti žmogų su negalia prižiūrincio asmens kasdienės priežiūros našta.

Tėvams senstant, jų pačių sveikatos problemos lemia sumažėjusias galimybes rūpintis savo suaugusiais vaikais – tiek ekonominės, tiek asmeninės ir socialinių santykių problemos tik didėja. Tėvų stresas ir nerimas dėl suaugusių vaikų gyvenimo po jų mirties, nesant galimybės jais rūpintis, vadinami antruoju šoku, prilygstančiu išgyvenimams, patiriamiesiems sužinojus apie vaiko su negalia gimimą (Hewitt, 2020; Hatton, Glover, Emerson ir Brown, 2016). Vis dėlto visą vaiko su negalia gyvenimą juo rūpinusis šeima, investavusi į jį didžiulę dalį savo laiko, meilės, emocijų ir sveikatos, tiesiog neįstengia savarankiškai priimti sprendimo ir jį atiduoti svetimų žmonių globai. Tai patvirtina Oksfordo klinikinės psichologijos mokslininkų Jon Codd ir Olivia Hewitt (2020) atlikto tyrimo rezultatai, atskleidžiantys, kad šeimoms, ruošiantis savo suaugusių vaikų su negalia išsikėlimui iš šeimos namų, reikalinga psichologinė pagalba. Pereinamuoju laikotarpiu rekomenduojama kurti tėvų paramos tinklus, mokyti tėvus pradėti rūpintis savimi, įgyti streso įveikos įgūdžių, atkurti jų profesinius gebėjimus, teikti laikino atokvėpio paslaugas, kad jie galėtų palaipsniui pasitraukti iš savo atsakomybės ir kopriklausomybės nuo vaiko. Taip pat šiuo laikotarpiu rekomenduojama daugiau dėmesio skirti negalią turinčių jaunuolių socialinei įtraukčiai į bendruomenę, teikiant savarankiško gyvenimo įgūdžių, užimtumo ir kitas socialines paslaugas (Codd ir Hewitt, 2020). Reikia pažymėti, kad ne tik globos įstaigas, bet ir grupinio gyvenimo namus tiek tėvai, tiek specialistai vertina nevienareikšmiškai: dažnai jie suvokiami kaip uždaros, asmeninę laisvę ribojančios ir su socialine izoliacija siejamos sistemos (Gudžinskienė ir Gečienė, 2018; Ioanna, 2020). Tyrimuose, kuriuose buvo vertinama šių įstaigų socialinių paslaugų kokybė, teigiama, kad nors globos įstaigų gyventojai jomis patenkinti, atotrūkis tarp lūkesčių ir realiai patirtos kokybės pagal kiekvieną dimensiją yra gana ženklus (Bigby ir Bould, 2017; Bjorne, 2020; Čiapiaitė ir Vaitkevičienė, 2020).

Įvertinant šeimas, kuriose gyvena suaugęs asmuo su negalia, situaciją ir aplinkybes, susikuria paradoksaliai klaidingas požiūris, kad Lietuvoje žmonėms, turintiems negalią ir gyvenantiems šeimoje, bendruomeninės paslaugos ir grupinio gyvenimo namai nereikalingi. Susidaro užburto rato situacija (1 pav.):

1 pav. Tėvų, prižiūrinčių suaugusius vaikus su negalia šeimoje, užburto rato situacija (sudaryta autorės)

Apibendrinant šeimų, prižiūrinčių suaugusius vaikus su negalia namuose, situaciją, išskiriami šie aspektai: nėra statistikos, kiek Lietuvoje yra šeimų, kuriose gyvena suaugę asmenys su negalia; šeimos stokoja būtinų pagalbos ir bendruomeninių paslaugų; sensantys tėvai dėl vaikų priežiūros patiria lėtinį nuovargį ir distresą, baimę dėl suaugusių vaikų ateities, tačiau psichologiškai yra nepasiruošę paleisti ir atiduoti savo vaiką; atsiskleidžia neigiamas tėvų požiūris į ilgalaikės globos įstaigas, abejojama dėl grupinio gyvenimo namų atitikties vaiko poreikiams. Kiek šeimų Lietuvoje gyvena šioje situacijoje, deja, nėra žinoma.

2. Socialinių darbuotojų požiūris į grupinio gyvenimo namų suaugusiems žmonėms su negalia, gyvenantiems šeimoje, steigimo poreikį X mieste: tyrimo duomenys

2.1 Tyrimo metodai ir imtis

Siekiant išsiaiškinti grupinio gyvenimo namų steigimo situaciją ir poreikį suaugusiems žmonėms su intelekto negalia, gyvenantiems šeimoje, išskirtos tokios temos: 1) kokia yra šeimų situacija X mieste, namuose prižiūrint intelekto negalią turinčius suaugusius vaikus

(teikiamų socialinių paslaugų atitiktis šeimų poreikiams; kas tėvams padeda rūpintis suaugusiu vaiku su negalia; kokios senstančių tėvų baimės ir iššūkiai, susiję su jų vaikų ateitimi); 2) ar yra grupinio gyvenimo namų suaugusiems žmonėms su intelekto negalia steigimo poreikis X mieste ir kokie galimi jų steigimo iššūkiai (sąlygos, kurios tenkintų šeimą, kad jos norėtų apgyvendinti suaugusius vaikus su intelekto negalia grupinio gyvenimo namuose; su kokiomis kliūtimis susidurtų X rajono savivaldybė, steigdama grupinio gyvenimo namus). Tyrimui pasirinktas pusiau struktūruotas interviu, gautų duomenų analizei naudojamas turinio analizės metodas.

Dėl temos atskleidimo informatyvumo pasirinktas tikslinės imties sudarymo būdas – *kriterinė atranka*. Tyrime dalyvavo X mieste negalią turintiems suaugusiems asmenims ir jų šeimoms socialines paslaugas teikiančių šešių įstaigų vadovės (Žmonių su negalia veiklos centro, Socialinių paslaugų centro, NVO sutrikusio intelekto žmonių globos bendrijos „X miesto „Viltis“, rajono savivaldybės administracijos socialinės paramos skyriaus). Visos vadovės palaiko artimą ryšį su tėvais, o kai kurios pačios namuose prižiūri suaugusius vaikus su negalia, todėl nagrinėjamos problemos joms pažįstamos ir artimos.

Interviu dalyvių demografiniai duomenys: *amžius, išsilavinimas, darbas socialinėje srityje ir vadovavimo atstovaujamai organizacijai laikas* (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Tyrimo dalyvių charakteristika

Kodas	Amžius	Išsilavinimas	Darbo soc. srityje stažas	Vadovavimo įstaigai stažas
I 1	62	Socialinės srities aukštasis neuniversitetinis	15	4
I 2	65	Socialinės srities aukštasis universitetinis	12	12
I 3	45	Socialinės srities aukštasis universitetinis	13	8
I 4	48	Socialinės srities aukštasis universitetinis	8	8
I 5	42	Socialinės srities aukštasis universitetinis. Socialinių mokslų daktaro laipsnis	23	15
I 6	58	Socialinės srities aukštasis universitetinis	8	8

Informančių amžiaus vidurkis – 53 metai, visos turi socialinės srities (socialinis darbas, socialinė pedagogika ir psichologija) aukštąjį išsilavinimą; viena tyrimo dalyvė turi socialinių mokslų daktarės laipsnį. Darbo patirties socialinių paslaugų srityje vidurkis – 13 metų, vadovaujamo darbo patirties vidurkis – 9 metai.

Etikos principų laikymasis užtikrino tyrimo rezultatų patikimumą – buvo gautas dalyvių sutikimas dalyvauti, užtikrintas konfidencialumas, duomenų apsauga ir tyrėjo objektyvumas.

2.2 Socialinė parama tėvams, namuose prižiūrintiems intelekto negalią turinčius suaugusius vaikus

Tyrimu išsiaiškinta šeimų situacija, namuose prižiūrint intelekto negalią turinčius suaugusius vaikus: teikiamų socialinių paslaugų atitiktis šeimų poreikiams, padedant tėvams rūpintis suaugusiu vaiku su intelekto negalia, senstančių tėvų baimės ir iššūkiai, susiję su jų vaikų ateitimi.

Tėvai noriai naudojami dienos socialinės globos institucijose teikiamomis socialinėmis paslaugomis, viena interviu dalyvė naudoja asmeninio asistento paslauga. Šios paslaugos įvardijamos kaip pagrindinė pagalba tėvams, rūpinantis suaugusiu vaiku su intelekto negalia: *Į pirmą vietą... dienos socialinės globos centrus <...> aš net bijau pagalvoti, kas būtų buvę, jeigu ji visus tuos metus būtų namuose <...> gal aš jau pati būčiau, kur nors globos įstaigoje <...> tiesiog tos įtampos 24 val. per parą neįmanoma pakelti (I 2), ...įstaigos <...> kur yra dienos užimtumas (I 3), ...asmeninio asistento pagalbos teikimas labai populiarus mūsų rajone, paslaugos į namus (I 5), Pas mus yra du stiprūs dienos centrai (I 6).*

Vis dėlto dalis interviu dalyvių teigė, kad tėvai nelinkę kreiptis pagalbos ir problemas dažniau sprendžia savarankiškai. Jų teigimu, šeimos vangiai naudoja teikiama laikino atokvėpio paslauga, ieškoma pagalbos ir išečių savo artimųjų rate: *... ieško, pirmiausia, šeimoj savo, o po to jau, aišku, kreipiasi (I 1), ...kol gali tėvai, rūpinasi savo vaikais patys (I 4). Laikinos globos socialinėmis paslaugomis tėvai naudoja tik esant krizinėms situacijoms: Visgi dažniausiai vyksta kažkokios krizinės situacijos, kai tų artimųjų rato nepakanka ir tada žmonės kreipiasi (I 5); ...tėvai tik kraštutiniu atveju palieka savo vaikus būtent visai parai (I 6).*

Kyla klausimas, kodėl šeimos nenori pasinaudoti laikinos globos paslaugomis, nors institucijomis pasitiki, be to, jos yra arčiausiai. Kaip esminis paslaugos trūkumas buvo įvardytas ilgas dokumentų rengimo procesas. Šis aspektas nesudaro šeimoms problemų, jeigu yra planuojamos atostogos: *...planavau atostogas <...> spėjom laiku <...> O jeigu tai yra liga?.. (I 2). Susidūrusios su tėvų ligos atveju, kurio neįmanoma suplanuoti, šeimos negali operatyviai gauti laikino atokvėpio paslaugos: ...labai ilgas tas paruošimas. Tas atbaido, nes, tarkim, ligos atveju... niekas neplanuoja... (I 1).*

Taip pat stokojama informacijos apie paslaugų prieinamumą: *Gal labiausiai trūksta informacijos <...> aš manau, kad ... tikrai pasinaudotų daugiau, todėl, kad <...> praeina kažkiek laiko, jau tuose rūpesčiuose paskęsta ir vėl pamiršta (I 2). Šias problemas galima būtų spręsti pakeičiant paslaugų teikimo aprašus ar aiškiau pateikiant informaciją. Vis dėlto šeimos, kurios kreipėsi dėl laikinos globos paslaugos, teigė: ...šiais metais pirmą kartą teko pasinaudoti <...> aš likau labai patenkinta. Labai simbolinis apmokėjimas <...> sąlygos tiesiog nuostabios (I 2); ...didelio poreikio nėra. Kiek šeimų, artimųjų kreipiasi, tiek tos paslaugos buvo suteiktos (I 4). Tie, kas pasinaudojo laikino atokvėpio paslaugomis, išskyrė **šiuos privalumus**: nedidelę paslaugos kainą, tinkamai personalo atliktas funkcijas ir aplinkos pritaikymą.*

Kita įvardyta nesinaudojimo laikino atokvėpio paslauga priežastis – daug gilesnė. Tai

tėvų (artimųjų) nuostatos, dėl kurių sunku palikti savo vaiką nors ir trumpam nepažįstamoje aplinkoje, baimė, kad juo nebus tinkamai pasirūpinta, kad jis bus atstumtas: *Mes tokie gal dar iš senų laikų, konservatyvūs* (I 2); *...mažai naudojasi <...> baimė palikti kažkur <...> smerkimas bus iš aplinkos...* (I 3); *Dažniausiai tėveliai stengiasi rūpintis patys savo vaikais, bet kuomet kyla kažkokios ekstrinės situacijos, tuomet kreipiasi* (I 4); *...asmeniui taipogi sukelia stresinę situaciją* (I 5). Vis dar jaučiamos neigiamos aplinkos nuostatos ar netgi smerkimas, kad vaikas paliekamas *<...> kaip nereikalingas daiktas...* (I 3).

Šio tyrimo duomenys patvirtino tyrimo „Teikiamos pagalbos dėl šeimos narių su ilgalaikėmis negalia masto šeimoms ir šeimose kokybinis ir kiekybinis vertinimas“ (Lietuvos negalios organizacijų forumas, 2020) išvadas, kad laikino atokvėpio paslaugų akivaizdžiai trūksta, ir rekomendacijas teikti laikino atokvėpio paslaugas įvertinant kitas pagalbos standartus atitinkančias galimybes, užtikrinančias žmogaus su negalia privatumą ir orumą.

Dienos centro paslaugomis naudojasi dauguma šeimų, tėvai patenkinti organizuojamu užimtumu, veiklų įvairove, organizuojama pavėžėjimo paslauga. Laikinos globos paslaugos nepopuliarumą galima paaiškinti tuo, kad per daugybę metų tėvai įgijo neigiamos patirties bendraudami su socialinėmis įstaigomis, nes jose reikia nuolankiai prašyti paslaugos, įrodinėti savo vaiko neįgalumą, vėl ir vėl aiškinti jo poreikius ar pan. Kita problemos dalis – nepasitikėjimas trumpalaikės globos slaugytojais, kurie dažnu atveju neturi tinkamos kvalifikacijos, nežino skirtingas negalias turinčių žmonių bendravimo ar elgesio ypatumų. Tėvai nerizikuoja ir visaip stengiasi išsisukti, sprenddami savo problemas patys.

2.3 Senstančių tėvų baimės ir iššūkiai, susiję su jų vaikų ateitimi

Kita jautri interviu tema – senstančių tėvų baimės ir iššūkiai, susiję su jų vaikų ateitimi. Šią problemą įvardijo visos vadovės, nes jos palaiko gan artimą ryšį su tėvais (kai kurios pačios namuose prižiūri suaugusius vaikus su negalia). Kaip skaudžią problemą interviu dalyvės nurodė suaugusio vaiko priežiūros netekus tėvų klausimą, keliantį ne tik bejėgiškumo jausmą, bet ir didelį emocinį krūvį: *... bijo, kas po mūsų išėjimo, kas mūsų vaikus žiūrės? Kaip jie bus?* (I 1); *...kur ji gyvens po to, kai mūsų nebus arba <...> būsim nepajėgūs savo vaiką globoti* (I 2); *...kas juo rūpinsis ateityje?* (I 4); *...kai manęs nebebus, ir tai yra visiškai suprantamas nerimas <...> kas prižiūrėtų* (I 5); *...kiekvienas tėvas, kuris pagpalvoja, kad jisai nėra amžinas, ir ateina toksai laikas, kai jisai nebeturi sveikatos pasirūpinti savo vaiku* (I 6). Bejėgiškumą dėl vaiko ateities tėvams sukelia nerimas ir rūpestis, kad jie išeis iš gyvenimo anksčiau už vaiką. Dalis jų galvoja, kad išeitis galėtų būti vaiko mirtis anksčiau už jų pačių išėjimą iš šio pasaulio: *...neslėpsiu, kelios mamytės pabrėžia taip kaip aš... Tai yra gal ir žiauru, bet kaip aš norėčiau, kad pirmas mano vaikas iškeliautų, o po to jau man* (I 1); *Dažniausiai išreiškiama, kad jie nori, kad jų vaikai numirtų greičiau, anksčiau negu jie patys* (I 3); *...dėl to, kad dažnai liga ir progresuoja. Ir aišku, su skaudančia širdimi, bet tiesiog jau pradeda galvoti...* (I 6).

Dalis tėvų, įvertindami savo amžių ir sveikatos galimybes, ruošiasi apgyvendinti savo vaiką globos namuose, pateikdami prašymą ilgalaikės socialinės globos įstaigoms, ir šių

paslaugų laukia eilėje: ...mamytė <...> virš 65 turbūt, ir ji tikrai šitą padarė <...> ir labai tvirta šeima, labai gera (I 1); ...eiti su tuo tikslu pas psichologą, kad tave ruošų <...> atidavimui (I 2); ...žmonės tiesiog stojasi į eilę dėl šitų paslaugų. Šiuo metu jiems jų nereikia, bet <...> turėti tą tokį užtikrintumą ateities atžvilgiu (I 5); ...kokia įstaiga teiktų paslaugas, geriausiai atitinkančius poreikius jo vaiko, ir dažnai pateikia prašymus iš anksto, kad tai būtų pareikšta valia (I 6). Pavyzdžiui, viena mama minėtų paslaugų laukė ketverius metus: ...mama užrašė savo dukrą į globos įstaigą, kurioje būtent norėtų gauti paslaugas, ir praėjus 4 metams <...> atsižvelgiant į savo jau amžių, sveikatos būklę <...> priėmė tą sprendimą <...> apgyvendinti (I 4). Tačiau vis dar vyrauja neigiamos nuostatos dėl globos namų, ten apgyvendinti savo vaikus tėvai apsisprendžia tik kraštutiniu atveju, skaudančia širdimi, kuomet nelieta kitos išeities: ...matau gerą jiems variantą. Ir juos jau reiktų dabar pradėti ruošti tam <...> kodėl jie laukia? (I 1); ...stereotipinis mąstymas, kad niekas geriau už juos nepasirūpins (I 3); ...tu sensti, turi pasirūpinti savo vaiko ateitimi, bet jauti ypatingai didelę psichologinę naštą ir kaltę jį atiduodamas į įstaigą (I 4).

Šie teiginiai atitinka Hewitt (2020), Hatton ir kt. (2016) atliktų tyrimų rezultatus, pagal kuriuos tėvų stresas ir nerimas dėl suaugusių vaikų gyvenimo po jų mirties, nesant galimybės jais rūpintis, vadinami antruoju šoku, prilygstančiu išgyvenimams, patiriamams sužinojus apie vaiko su negalia gimimą. Taip pat jais patvirtinami Oksfordo klinikinės psichologijos mokslininkų Codd ir Hewitt (2020) atlikto tyrimo rezultatai, atskleidę, kad šeimoms, ruošiantis savo suaugusių vaikų su negalia išsikėlimui iš šeimos namų, reikalinga psichologinė pagalba.

Pasitvirtino ir 2020 m. atlikto tyrimo „Teikiamos pagalbos dėl šeimos narių su ilgalaikė negalia masto šeimoms ir šeimose kokybinis ir kiekybinis vertinimas“ išvados, kad pagrindiniai tėvų distreso šaltiniai – baimė dėl žmogaus su negalia ateities, per didelė jo priklausomybė nuo pagalbą teikiančio šeimos nario, taip pat bandymas suderinti priežiūrą su kitomis nuolatinėmis pareigomis namuose ir darbe. Tyrimo išvadose nurodoma, jog reikia „mažinti sunkiai pakeliamą psichologinę ir ekonominę naštą šeimose, kuriose prižiūrimas žmogus su negalia“.

Iš tyrimo rezultatų paaiškėjo, kad reiktų užsirašyti į eilę, tačiau kokią ir kur? Pagal egzistuojantį ilgalaikės globos įstaigų sąrašą – į socialinės globos namus, senelių globos namus, slaugos ligonines, kurie kada nors galbūt bus reorganizuoti į naujai kuriamus grupinio gyvenimo namus? Dabar staigios tėvų ligos ar mirties atveju suaugę vaikai su negalia priverstinai apgyvendinami laikinos globos įstaigose, kol jiems ieškoma laisvos vietos pagal socialinės globos įstaigų galimybes.

2.4 Grupinio gyvenimo namų poreikis ir steigimo galimybės X mieste

Siekiant išsiaiškinti grupinio gyvenimo namų poreikį ir galimus jų steigimo iššūkius, respondentams buvo pateikti šie klausimai: *Kokia Jūsų asmeninė nuomonė apie grupinio gyvenimo namus? Ar verta juos steigti jūsų mieste? Kodėl? Kaip grupinio gyvenimo namai pakeistų jau veikiančių socialinių paslaugų įstaigų veiklą ir teikiamas paslaugas? Kokios*

sąlygos tenkintų suaugusiųsias asmenis su intelekto negalia ir jų šeimas, kad jie norėtų gyventi grupinio gyvenimo namuose? Kaip manote, su kokiomis kliūtimis susidurtų X rajono savivaldybė, steigdama grupinio gyvenimo namus?

Visos vadovės nurodė, kad minėtame mieste **yra** poreikis steigti grupinio gyvenimo namus, pasirenkant visame pasaulyje taikomą globos modelį ir suteikiant ilgalaikės socialinės globos paslaugas: *Yra poreikis tų paslaugų... tikrai verta* (I 1); *...tėveliai sensta, tų paslaugų tikrai <...> reikės ateityje* (I 4); *...mes turim grupinio gyvenimo namus <...> tai yra labai populiariu* (I 5); *...labai svarbu tai numatyti ir numatant žiūrėti į priekį* (I 6). Vienos socialinės įstaigos vadovės teigimu, šių namų steigimas turėtų būti prioritetas, net jeigu reikėtų rinktis tarp jų ir savo įstaigos plėtros, nes tai – prasmingesnė investicija: *Jeigu dabar būtų klausimas, ar statyti naują dienos centrą arba <...> grupinius gyvenimo namus <...> aš vis dėlto pasirinkčiau tuos grupinio gyvenimo namus, todėl, kad <...> prasmingesnė investicija* (I 2); *...tikrai verta, nes tokių mes neturime* (I 3).

Tyrimo dalyvės nurodė, kad grupinio gyvenimo namų steigėjos turėtų būti X rajono savivaldybės biudžetinės įstaigos, nes jos turi darbo patirties, užtikrina teikiamų paslaugų kokybę ir nesivadovauja verslo modeliu: *Kad tai būtų biudžetinė įstaiga, joks UABas, jokie ten privatūs namai* (I 2); *...viena įstaiga <...> tikrai turėtų būti savivaldybės* (I 3); *...biudžetinė įstaiga <...> paslaugas kokybiškai teiktų* (I 4); *...dažniausiai tos sunkios sritys tenka savivaldybei ir <...> turi susitvarkyti su visais iššūkiais* (I 6). Viena tyrimo dalyvė pažymėjo, kad jeigu būtų biudžetiniai, t. y. savivaldybei priklausantys, grupinio gyvenimo namai, tuomet galėtų atsirasti ir privačių, pelno siekiančių įstaigų. Visgi informantės akcentavo, kad X mieste šiuo metu nėra nevyriausybinių organizacijų, kuri galėtų imtis iniciatyvos steigti grupinio gyvenimo namus: *...kad neateitų į šitą sritį žmonės, kur nori užsidirbti – čia neturi būti verslas* (I 2); *...būtų gerai, jeigu būtų kažkokia nevyriausybine organizacija* (I 4); *...jeigu atsirastų dar, dar nevyriausybinių viena organizacija ar kelios, kurios <...> teiktų profesionalias paslaugas <...> mes būtumėm tikrai už* (I 5); *...mes tai visą laiką džiaugiamės ir visą laiką padedame nevyriausybiniam sektoriui, jeigu jie imasi iniciatyvos* (I 6).

Kita vertus, analizuojant galimus finansavimo šaltinius, dauguma vadovių teigė, kad steigiant grupinio gyvenimo namus lėšomis turėtų prisidėti visi – valstybė, savivaldybė ir įvairūs projektai: *Turėtų* (I 1); *...jeigu tikrai valstybė skirtų tinkamą finansavimą <...> palaikymas tikrai būtų iš savivaldybės* (I 2); *...kompromisinis variantas, kai dalis yra finansuojama valstybės lėšomis, dalis finansuojama savivaldybės ir kita dalis galbūt net Europos Sąjungos* (I 5); *...tikėkimės, kad ir mes gausime finansavimą, o savivaldybė, kiek reikės, prisidės* (I 6). Manoma, kad grupinio gyvenimo namų atsiradimas X mieste padidintų paslaugų plėtrą – pagerintų jau esamas ir teikiamas paslaugas, padidėtų paslaugų prieinamumas: *Ir nežinau, tikrai turbūt pagerintų* (I 1); *...situacija turėtų pagerėti <...> vieną kitą vietą atlaisvintų dienos centruose* (I 2); *...mes galėtumėme <...> praplėsti savo dienos užimtumo veiklas, dar orientuotis netgi į kitas veiklas* (I 3); *...praplėstų teikiamų paslaugų krepšelį* (I 4); *...įvairialypių paslaugų teikimas ir paslaugų teikėjų sąrašas taipogi* (I 5); *...tikrai papildytų* (I 6). Konkurencija nebuvo įvardyta kaip grėsmė: vadovės teigė, kad neatlieptas paslaugų poreikis yra labai didelis ir jos tik džiaugtųsi, jei atsirastų naujų paslaugų ir naujas jų teikėjas:

Visiems užtektų tos veiklos <...> pas mus trūksta vietų (I 1); ...socialinėj srity nėra tos sąvokos „konkurencija“, nes mes turime tiek nepatenkinto poreikio (I 5); ...dar viena paslauga, kuria mes tikrai labai džiaugtumėmės (I 6). Vienas svarbiausių teigiamų grupinio gyvenimo namų paslaugų teikimo aspektų – galimybė sumažinti tiek paties asmens, tiek tėvų nerimą dėl iššūkių, susijusių su vaikų ateitimi: ...mamytės <...> su nerimu galvoja <...> kur bus tas vaikas? <...> įtampa sumažėtų (I 2); ...sumažintų tas dideles įstaigas (I 3); ...daugiau pasirinkimo galimybių (I 4); ...daugiau galimybių tenkinti individualius poreikius ir atsižvelgti į juos (I 5).

Aiškinantis, kokios grupinio gyvenimo namų sąlygos tenkintų suaugusius asmenis su intelekto negalia ir jų šeimas, paaiškėjo, jog viena iš svarbiausių sąlygų – GGN vieta arti šeimos gyvenamosios vietos: *...atsirastų daugiau norinčių ir pagaltų ypatingai, kai čia šalia, <...> nenuvežtų į kitą Lietuvos kraštą (I 1); ...mamytėms ir man <...> labai norėtųsi, kad tokia įstaiga būtų X rajone (I 2); Labai svarbu <...> kad būtų šalia namų <...> kad lengviau būtų <...> nuvažiuoti (I 3); ...turbūt gerai va čia būtų, kad vietoj (I 4); ...mūsų rajonas yra nedidelis ir tikrai yra prieinamas. Na, nėra, žinot, kažkur išvežiau ir negaliu aplankyti (I 5).*

Svarbi ir paslaugų kokybė, galimybė tėvams rūpintis vaiko poreikiais: *Svarbu, kad ji būtų kokybiška – kokybiška paslauga (I 1); ...tikiuosi, kad <...> nebus panašūs į dabartinės globos įstaigas, apie kurias man, kaip mamai, baisu pagalvoti (I 2); ...milžiniški centrai <...> paslaugų kokybė prastėja... kada jų yra mažai – kiekvieną matai (I 3); ...kad nedaug tų žmonių (I 4); ...geriau galbūt patenkinam tam tikrus poreikius, kurie yra, na, labai aktualūs ir kuriuos sudėtinga patenkinti gyvenant asmens namuose (I 5). Šių sąlygų grupinio gyvenimo namuose sukūrimas suteiktų tėvams galimybę išlaikyti artimus santykius su savo vaiku, aktyviai dalyvauti jo gyvenime, rūpintis jo poreikiais, dalyvauti sprendimų priėmimo procese: ...galėtų kiekvieną dieną nueiti, išeiti į lauką <...> galėtų aplankyti, kad galėtų susitikti (I 1); Kad būtų prie jų, kad jie matytų, kaip yra rūpinamasi jų vaikais (I 3); ...mes vis tiek esam kartu procese, tai žmogus gyvena gyvenimo namuose, jis yra gyventojas, tačiau tai nereikia, kad artimieji, na, visiškai nusišalina ir dingsta iš to žmogaus gyvenimo (I 5). Nedidelis gyventojų skaičius leistų efektyviau pasirūpinti kiekvieno gyventojų individualiais poreikiais, individualizuoti teikiamas paslaugas, užtikrinti kokybę, o kartu – orų žmogaus su negalia gyvenimą. Esminė sąlyga, kurią įvardijo penkios iš šešių tyrimo dalyvių, yra asmeninių nuostatų keitimas. Šeimos turi atsikratyti slegiančio kaltės jausmo ir nebijoti kreiptis dėl ilgalaikės socialinės globos paslaugų: ...kur mūsų vaikai galėtų gyventi, kada jau nebus tėvelių (I 2); Lauktų tos vietos tol, kol kažkas tai atsitiks jiems patiems, kad jie galėtų apgyvendinti (I 3); ...svarbiausia yra keisti tėvų nuostatas, kad jie nejaustų kaltės (I 4); ...nuostatų klausimas <...> vien suvokimas, kad tai nėra tavo vaiko ar artimo žmogaus nustūmimas kažkur, kur ten jam bus labai blogai (I 5); ...jeigu tėveliai dar gali rūpintis, tai niekur nebus geriau, negu kad vaikui savo aplinkoj (I 6).*

Kitu klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, su kokiomis kliūtimis susidurtų X rajono savivaldybė, steigdama grupinio gyvenimo namus. Per interviu buvo aptarti galimi grupinio gyvenimo namų steigimo iššūkiai, kuriuos būtų galima apibendrinti kaip žmoniškuosius – visuomenės priešiskumą, ir ekonominius – finansavimo problemas. Visuomenės

priešiškus ir nepagrįstos baimės yra sunkiai įveikiami iššūkiai: *...visuomenė, su tuo požiūriu, bet jau turbūt keičiasi po truputį <...> Susidurtų su nemažom problemėm (I 1); Visuomenė nėra subrendusi, nepasirengusi priimti... mūsų žmones... (I 2); ...labai priklausytų nuo vietos, kurioj vietoj gali būti, taip kad... galėtų ir kilti tam tikrų problemų visuomenės (I 3); ...manyciau, kad gali, aišku, kilti tam tikros, žinot... nebrandžių, neišprususių žmonių jausmai (I 5).* Visgi dalis interviu dalyvių pažymėjo, kad X mieste visuomenė turėtų priimti žmones su negalia gyventi kaimynystėje, nes įstaigos, teikiančios paslaugas suaugusiems asmenims su intelekto negalia, yra pačiame mieste, šie žmonės aktyviai dalyvauja bendruomenės gyvenime, lankosi įvairiuose renginiuose ir miesto šventėse, dažnai sutinkami bendroje erdvėje. Kita vertus, Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų instituto (2020) duomenys rodo visuomenėje vyraujančias neigiamas nuostatas dėl žmonių su intelekto negalia – 45 proc. apklaustųjų nenorėtų gyventi šių asmenų kaimynystėje.

Kitas GGN steigimo problemos aspektas – finansavimas: *...aš nežinau, kiek tai yra realu, todėl, kad, kaip visada, visas remiasi į finansavimą (I 1); ...kaip dabar valstybės yra tokia praktika, kad viską <...> iš savivaldybės biudžeto <...> Biudžetas ne guminis (I 2); Su finansinėmis, aišku, pagrinde su finansinėmis (I 3); ...jeigu yra tinkamas finansavimas, tai tos bėdos ir išsisprendžia (I 4); ...pagrindinė kliūtis yra finansavimas ir tai yra visiškai natūrali kliūtis (I 5).*

Lietuvos negalios organizacijų forumo (2020) atlikto tyrimo „Teikiamos pagalbos dėl šeimos narių su ilgalaikė negalia masto šeimoms ir šeimose vertinimas“ rezultatai atskleidė, kad dažnu atveju savivaldybės nenori kurti naujų paslaugų, net esant finansavimui iš Europos Sąjungos ar valstybės biudžeto lėšų. Tai patvirtina Gardzielevičienės (2021, p. 13) teiginys, kad „Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, savivaldybės kiekvienais metais neišnaudoja socialinei paramai skiriamų lėšų, pavyzdžiui, 2020 m. liko 6,9 mln. eurų nepanaudotų lėšų“. Teigiama, jog steigti GGN apskritai „nėra poreikio“.

3. Diskusija

Tyrimas patvirtino, jog šeimos, kuriose gyvena suaugę negalią turintys vaikai, patenka į užburtą ratą (žr. 1 pav.). Ką daryti, jeigu mūsų valstybė šiandien nepajėgi padėti šeimoms, auginančioms suaugusius vaikus su negalia? Sunkią kompleksinę negalią turintys suaugusieji Lietuvoje dažniausiai gyvena arba su tėvais, arba globos įstaigose, o jų perkelti į grupinio gyvenimo namus nenumatoma. Šiuo metu maždaug 1200 negalią turinčių asmenų laukia eilėje, norėdami gauti socialines paslaugas savo namuose, ir maždaug 1600 laukia apgyvendinimo socialinės globos namuose („Negalios reforma: kas svarbiau – padėti žmogui ar optimizuoti sistemą?“, 2024). Reformos apraše nepavyko rasti duomenų, kur šeimos gali užsirašyti į eilę laukti apgyvendinimo grupinio gyvenimo namuose savo suaugusiems vaikams. Socialinių paslaugų trūkumą įrodo asmeninės tėvų iniciatyvos – vaikus su negalia auginančios mamos buriasi į grupes, skaito teisės aktus, įpareigojančius savivaldybes

suteikti pagalbą, kreipiasi į atsakingas institucijas, remiasi užsienio gerąja praktika, rengia dokumentus, įrodančius naujų paslaugų, įskaitant grupinio gyvenimo namus, kurių atsižvelgiant į individualius žmonių su negalia poreikius, svarbą („Mamos paraštėse: vaikus su negalia auginančios šeimos stumiamos į visišką atskirtį“, 2021).

Kaip reforma vyko Skandinavijos šalyse? Norvegijoje ir Švedijoje visos didelės globos įstaigos buvo uždarytos 1990 metais – vietoj jų įsteigti grupinio gyvenimo namai, kuriuose teikiamos bendruomeninės paslaugos. Tuo laikotarpiu stiprėjo tėvų, auginančių neįgalius vaikus, organizacijos. Jos siekė socialinio teisingumo, socialinių paslaugų plėtros, mažesnių globos namų, individualios priežiūros, tinkamo laisvalaikio ir ugdymo paslaugų užtikrinimo (Derksen, 2021). Skandinavijoje visi negalią turintys asmenys, sulaukę pilnametystės, turi galimybę rinktis ir apsigyventi grupinio gyvenimo namuose. Alternatyvi apgyvendinimo forma – nuosavas būstas ar atskiri būstų kompleksai, kurie yra vienas šalia kito, tačiau kiekvienas gyventojas turi nuosavą butą juose. Norvegijoje GGN paprastai gyvena nuo 4 iki 8 žmonių, o turintys daugiau nei 6 gyventojus GGN vadinami dideliais (Husbanken, 2019). Tøssebro (2016) savo tyrimu atskleidė žmonių su negalia tėvų ir globėjų nuomonę – daugiau nei 50 proc. tėvų, auginančių vaikus su negalia, renkasi vaikus apgyvendinti GGN, kuriuose yra 5–7 gyventojai, kuo arčiau savo gyvenamosios vietos, kad galėtų juos lankyti, kartu dalyvauti bendruomeninėje kultūrinėje veikloje. Už socialinių paslaugų organizavimą atsakingos savivaldybės. Atsižvelgiant į GGN gyvenančių asmenų negalios kompleksiskumą ir sunkumą, šie asmenys gauna skirtingas socialines paslaugas, organizuojamas 7 dienas per savaitę 24 valandas per parą, atliepiančias kiekvieno gyventojų individualius poreikius. Šeima ne atiduoda savo suaugusį vaiką globai, o gauna bendruomenines paslaugas ir dalyvauja jo gyvenime.

Vilniaus rajone 2025 m. balandžio mėn. buvo atidaryti pirmieji grupinio gyvenimo namai, kuriuose 4 suaugę žmonės galės gyventi savarankiškai, visą parą gaudami reikiamą pagalbą. Pastatyti pirmuosius Lietuvoje bendro gyvenimo namus kompleksinę negalią turintiems žmonėms ėmėsi labdaros ir paramos fondas „Nepatogūs“. Fondą įkūrė Negalios organizacijų forumo administracijos direktorė Henrika Varnienė – moteris, auginanti dukrą su sunkia negalia, jau daug metų ginanti žmonių su negalia teises ir daranti viską, kad šeimos gautų reikiamą valstybės pagalbą. Imtis šio projekto mamos paskatino dešimtmėčius nesikeičianti Lietuvos globos sistema, visiškai nepritaikyta vaikų su negalia poreikiams. Mamos siekia įrodyti, kad brandi pilietinė visuomenė, o ne valdžios institucijos gali išspręsti įsisenėjusias problemas ir įveikti didžiausius iššūkius. „Nepatogūs“ nėra tiesiog fondas. Tai balsas šeimų, kasdien kovojančių už orų ir patogų gyvenimą savo vaikams, turintiems sunkią kompleksinę negalią. Fondas siekia sukurti aplinką, kurioje visi – nepriklausomai nuo savo fizinių ar intelektualinių galimybių – galėtų gyventi oriai ir savarankiškai („Jaunuolių su sunkia negalia mamos imasi unikalaus projekto“, 2024).

Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrija „Viltis“ – asociacija, vienijanti daugiau nei 11 000 narių: sutrikusios raidos vaikų, jaunuolių ir suaugusiųjų, jų šeimos narių bei globėjų ir specialistų. „Viltį“ sudaro 55 asocijuotieji nariai iš įvairių šalies rajonų ir miestų, asociacija jau daugiau kaip 30 metų gina šeimų, auginančių vaikus su negalia,

teises. Kaip rašoma bendrijos interneto svetainėje, vaikų su negalia mamos teigia: *...noredami pakeisti savo ir savo vaikų gyvenimą turime veikti patys, nes niekas kitas to už mus nepadarys. Turime kovoti už savo vaikų teisę būti savo šalies piliečiais, gyventi kokybišką gyvenimą kiekvienu amžiaus tarpsniu...; ...Tačiau net praėjus ... metų nuo bendrijos „Viltis“ įsikūrimo nesu rami dėl dukros ateities (kai jau nebegalėsiu ja pasirūpinti ir prižiūrėti). Jaučiuosi nusivylusi, kad savarankiško gyvenimo namai pritaikyti tik lengvesnę proto negalią turintiems žmonėms. O tiems, kurie net negali pasakyti, kas jiems yra ir kas juos skriaudžia, geriausiu atveju tenka gyventi dideliuose valstybiniuose pensionatuose...; ...Labai dažnai nusvyra rankos, kai savivaldybės, aukščiausio lygio valstybinės struktūros, rengia programas ir stato įstaigas, net nepasiklaususios konkrečių paslaugų vartotojų, kokie iš tikrųjų yra jų poreikiai, kaip jie norėtų gyventi... Europoje ir pasaulyje jau seniai vadovaujamosi požiūriu – „Nieko neįgaliesiems be neįgaliųjų“.* Deja, Lietuvoje šio požiūrio teisingumo vis dar nenorima pripažinti. Mamos – geriausios negalios ekspertės, jų kompetencijos įgytos ne iš vadovėlių, o iš realios asmeninės, neretai skaudžios, patirties. Yra tėvų, kurie turi idėjų ir mąsto apie galimybę asmeniniuose namuose įkurti grupinio gyvenimo namus trimis ar keturiems žmonėms su negalia, tačiau neišku, kur kreiptis, su kuo galima būtų aptarti tokias galimybes.

Iš respublikinės „Vilties“ bendrijos pirmininkės gauti šie duomenys: visuose „Vilties“ skyriuose žinoma, kad apie 2200 suaugusių asmenų su intelekto negalia gyvena šeimoje; sąrašuose yra apie 230 vaikų iki 18 metų, dienos centrus lanko virš 100 suaugusių su sunkia kompleksine negalia. Tačiau tai tik bendrijos nariai. Nėra žinoma, kiek šeimų miestuose ir atokiuose rajonuose palikti vieni spręsti savo problemas. Manoma, kad didelėse socialinės globos įstaigose (tokiose kaip Adakave, Prūdiškėse) šiandien gyvena virš 4000 sutrikusio intelekto suaugusių žmonių, vis dar izoliuotų nuo visuomenės.

IŠVADOS

Įvertinus šeimų, prižiūrinčių suaugusius vaikus su negalia, situaciją ir grupinio gyvenimo namų poreikį, išskirtini šie aspektai: nėra statistikos, kiek suaugusių asmenų su negalia gyvena šeimoje, šeimoms stinga būtinos pagalbos ir bendruomeninių paslaugų, tėvai patiria lėtinį nuovargį ir distresą, baimę dėl suaugusių vaikų ateities, tačiau nėra pasirošę paleisti savo vaiką. Atsiskleidė neigiamas tėvų požiūris į ilgalaikės globos įstaigas, abejonės dėl grupinio gyvenimo namų atitikties vaiko poreikiams. Įvertinant visas aplinkybes, galima teigti, jog formuojasi ydingas požiūris, kad Lietuvoje žmonėms su negalia, gyvenantiems šeimoje, nėra poreikio steigti grupinio gyvenimo namus.

Iš tyrimo paaiškėjo, jog tėvai noriai naudojami dienos socialinės globos institucijose teikiamomis socialinėmis paslaugomis kaip pagrindine pagalba rūpinantis suaugusiu vaiku su negalia. Kadangi trūksta informacijos apie paslaugų prieinamumą, tėvai problemas yra linkę spręsti savarankiškai. Šeimos vangiai naudojami laikino atokvėpio paslauga, ieškoma pagalbos ir išeičių savo artimųjų rate dėl pagrįstos tėvų (artimųjų) baimės palikti savo vaiką

nepažįstamoje aplinkoje, abejonų, kad juo nebus tinkamai pasirūpinta. Tėvai nenori turėti reikalų su socialinėmis įstaigomis, nes jose reikia nuolankiai prašyti paslaugos, įrodinėti savo vaiko negalios sunkumą, aiškinti jo poreikius ar pan. Kitas problemos aspektas – nepasitikėjimas trumpalaikės globos įstaigų slaugytojais, kurie dažnu atveju neturi tinkamų kompetencijų, nežino žmonių su skirtingomis negalėmis bendravimo ar elgesio ypatumų.

Tyrimu atskleistas tėvų bėgėjiškumas dėl vaiko ateities, kurį sukelia nerimas ir rūpestis, kad jie išeis iš gyvenimo anksčiau nei vaikas. Paaiškėjo artimųjų lūkesčiai dėl grupinio gyvenimo namų sąlygų, kad jie išdrįstų juose apgyvendinti savo vaikus: nedidelis gyventojų skaičius, kuris leistų efektyviau užtikrinti individualizuotų paslaugų kokybę; buvimas arti šeimos gyvenamosios vietos, kad tėvai turėtų galimybę išlaikyti artimus santykius su savo vaiku ir aktyviai dalyvauti jo gyvenime, rūpintis jo poreikiais, dalyvauti sprendimų priėmimo procese. Esminė pokyčių sąlyga, kurią įvardijo penkios iš šešių tyrimo dalyvių, – keisti tėvų požiūrį į grupinio gyvenimo namus, padėti šeimoms apsispręsti dėl vaiko savarankiško gyvenimo, informuoti, kur galima kreiptis dėl ilgalaikės socialinės globos paslaugų. Vis dėlto tam reikia iš esmės peržiūrėti ir reorganizuoti grupinio gyvenimo namų steigimo sistemą.

Tyrimu pasitvirtino užburto rato situacija (1 pav.), kurioje yra atsidūrusios šeimos, prižiūrinčios suaugusius vaikus su negalia. Tėvai, kurie, gimus neįgaliam vaikui, pasirinko jį išsaugoti, su meile auginti, globoti ir slaugyti namuose, šiandien neturi galimybės pasirinkti vietą, kurioje vaikams būtų sukurta namų aplinka, saugus ir orus gyvenimas. Kol kas problemas bandoma spręsti asmeninėmis tėvų iniciatyvomis – vaikus su negalia auginančios mamos buriasi į grupes, skaito teisės aktus, įpareigojančius savivaldybes suteikti pagalbą, kreipiasi į atsakingas institucijas, remiasi užsienio gerąja praktika, rengia dokumentus, įrodančius grupinio gyvenimo namų poreikį ir svarbą.

Literatūra

-
- Allred, K. W. (2015). Engaging parents of students with disabilities: moving beyond the grief model. *Improving Schools*, 18(1), 46–55.
- Bigby, C. ir Bould, E. (2017). *Guide to Good Group Homes, Evidence about what makes the most difference to the quality of group homes*. Melbourne, Centre for Applied Disability Research. https://www.researchgate.net/publication/321781725_Guide_to_Good_Group_Homes_Evidence_about_what_makes_the_most_difference_to_the_quality_of_group_homes.
- Bjorne, P. (2020). As if living like others: An idealisation of life in group homes for people with intellectual disability. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 45(4), 337–343.
- Broberg, M. (2011). Expectations and reactions to disability and normality experienced by parents of children with intellectual disability in Sweden. *Child Care Health*, 37, 410–417.

- Codd, J. ir Hewitt, O. (2020). Having a son or daughter with an intellectual disability transition to adulthood: A parental perspective. *British Journal of Learning Disabilities*, 49(1).
- Čiapaitė, L. ir Vaitkevičienė, A. (2020). Kaip negalią turintys asmenys vertina socialinių paslaugų kokybę. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 21, 37–65.
- Derksen, A. (2021). *Disability policies and movements in the Nordic countries since 1945*. Prieiga per internetą: <https://nordics.info/show/artikel/disability-policies-and-movements-in-the-nordic-countries-since-1945>.
- European Disability Forum, the European Network on Independent Living, Inclusion Europe and Mental Health Europe (2017). *Draft General Comment on Article 19 (Living independently and being included in the community)*. Prieiga per internetą: <https://inclusion-europe.eu/wp-content/uploads/2017/07/Joint-submission-to-the-Draft-General-Comment-No-5-on-Article-19.pdf>.
- Gardziulevičienė, L. (2021). Institucinė pagalba šeimoms, auginančioms vaikus su negalia, socialinės įtraukties kontekste: vaikų dienos centrų analizė. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 51(2), 8–18.
- Gauthier-Boudreault, C., Gallagher, F. ir Couture, M. (2017). Specific needs of families of young adults with profound intellectual disability during and after transition to adulthood: What are we missing? *Research In Developmental Disabilities*, 66, 16–26.
- Genienė, R. ir Šumskienė, E. (2016). Stacionarios globos pertvarka Lietuvoje institucionalizmo teorijos požiūriu. *Socialinė teorija, empirika, politika ir praktika*, 12, 74–89.
- Genienė, R., Šumskienė, E., Gevorgianienė, V. ir Mataitytė-Diržienė, J. (2021). Psichosocialinę negalią turinčių asmenų deinstytucionalizacija iš ekologinės sistemų teorijos perspektyvos. *Socialinė teorija, empirika, politika ir praktika*, 22, 28–43.
- Gudžinskienė, V. ir Gečienė, J. (2018). Socialinės globos paslaugas teikiančių įstaigų vadovų požiūris į teikiamų paslaugų kokybę. *Socialinis darbas*, 16(2), 165–189.
- Hatton, C., Glover, G., Emerson, E. ir Brown, I. (2016). *Learning Disabilities Observatory - people with learning disabilities in England 2015: Main report*. London: Public Health England.
- Hewitt, O. (2020). Having a son or daughter with an intellectual disability transition to adulthood: A parental perspective. *British Journal of Learning Disabilities*, 49(1), 39–51.
- Husbanken (2019). Alle skal bo godt og trygt. Prieiga per internetą: [Husbankens aarsrapport 2019.pdf](https://husbanken.no/rapport-2019.pdf)
- Ioanna, D. (2020). Independent living of individuals with intellectual disability: a combined study of the opinions of parents, educational staff, and individuals with intellectual disability in Greece. *International Journal of Development Disabilities*, 66(2), 153–159.
- Jaunuolių su sunkia negalia mamos imasi unikalaus projekto* (2024). Nepatogūs. <https://nepatogus.lt/nepatogus-zmones-nepatogiame-pasaulyje-jaunuoliu-su-sunkia-negalia-mamos-imasi-unikalaus-projekto>.
- JT Neigaliųjų teisių komitetas (2017). Bendroji pastaba dėl 19 straipsnio: gyvenimas savarankiškai ir įtrauktis į bendruomenę. Prieiga per internetą: https://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Article-19_Independent-Living_vert_final.pdf.

- Lietuvos negalios organizacijų forumas (2020). *Kokybinio tyrimo „Teikiamos pagalbos šeimai, kurios vienas iš narių turi ilgalaikę negalią, masto ir problemų vertinimas“*. Kiekybinio tyrimo „Teikiamos pagalbos dėl šeimos narių su ilgalaikę negalia masto šeimoms ir šeimose vertinimas“: ataskaita. Prieiga per internetą: <https://www.lnf.lt/wp-content/uploads/2021/07/Tyrimas.pdf>.
- Lietuvos neįgaliųjų forumas (2016). *Alternatyvi ataskaita dėl Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje*. Vilnius: Europos Komisija.
- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2023). *Mažėja žmonių su negalia, gyvenančių dideliuose globos namuose, daugėja paslaugų, keičiasi visuomenės nuostatos*. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/mazeja-zmoniu-su-negalia-gyvenanciu-dideliuose-globos-namuose-daugeja-paslaugu-keiciasi-visuomenes-nuostatos?fbclid=IwAR-2tcYLLyLx568TWpNzii7ZibvpVYTka605INiV2TjU7rR1oar6gXYeRDJo>.
- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2023). *Negalių turinčių žmonių globos institucijų reformai jau dešimtmetis – kas nuveikta?* Prieiga per internetą: <https://sc.bns.lt/view/item/474311>.
- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2021). Tyrimo „Socialinių paslaugų teikimas ir jų atitiktis gyventojų poreikiams savivaldybėse“ ataskaita. Prieiga per internetą: https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/SP%20TYRIMO%20ATASKAITA_2021.pdf.
- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2021). *Grupinio gyvenimo namai žmonėms su negalia atveria duris į naują gyvenimą*. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/grupinio-gyvenimo-namai-zmonems-su-negalia-atveria-duris-i-nauja-gyvenima?lang=lt>.
- Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų institutas (2020). *Visuomenės nuostatų apklausos 2020 m. rezultatai*. Prieiga per internetą: <http://www.ces.lt/wp-content/uploads/2010/02/Visuomen%C4%97s-nuostatos-apklauso-rezultatai-20201.pdf>.
- Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrija „Viltis“. *Apie mus*. <https://viltis.lt/lt/apie-mus/>.
- Mamos parašėse: vaikus su negalia auginančios šeimos stumiamos į visišką atskirtį (2021). Media4Change. <https://www.media4change.co/lt/future-story/mamos-parastese-vai-kus-su-negalia-auginancios-seimos-stumiamos-i-visiska-atskirti/>.
- Negalios reforma: kas svarbiau – padėti žmogui ar optimizuoti sistemą? (2024). Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/negalios-reforma>.
- Neįgaliųjų reikalų departamentas prie SADM (2019). *Neįgalaus vaiko teisių užtikrinimo ir pagalbos šeimai tyrimas, įvertinant Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo efektyvumą Lietuvoje: apklausos rezultatų ataskaita*. Prieiga per internetą: <https://www.ndt.lt/wp-content/uploads/2019.12.20-Galutin%C4%97-ataskaita-Pateikta-NRD.pdf>.
- Nuo globos link galimybių – bendruomeninių paslaugų plėtra (2023). Prieiga per internetą:

- https://pertvarka.lt/wp-content/uploads/2022/03/Nuo-globos-link-galimybiu-bendruomeniniu-paslaugu-pletra_2022-01-01.pdf.
- Nuo globos link galimybių: bendruomeninių paslaugų plėtra* (2014). Prieiga per internetą: https://2014.esinvesticijos.lt/lt/finansavimas/paraiskos_ir_projektai/nuo-globos-link-galimybiu-bendruomeniniu-paslaugu-pletra.
- Pūras, D. (2019). Deinstitutionalizacija ir su ja susiję iššūkiai Lietuvoje ir platesniame regione. Mano teisės. *Žmogaus teisių portalas*. Prieiga per internetą: <https://manoteises.lt/straipsnis/deinstitutionalizacija-ir-su-ja-susije-issukiai-lietuvoje-ir-platesniame-re-gione/>.
- Ruškus, J. (2017). Lygybės ir nediskriminavimo neįgaliesiems gali tekti laukti dar šimtą metų, jei... *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 20(2), 117–122.
- Ruškus, J. (2020). Grupinio gyvenimo namuose daugiau žmogaus teisių neatsiranda. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 25(1), 113–119.
- Services to people with disabilities* (2024). Nordic Health & Welfare Statistics. <https://nhwstat.org/welfare/disability/services-people-disabilities>.
- Tøssebro, J. (2016). Scandinavian disability policy: from deinstitutionalisation to non-discrimination and beyond. *European Journal of Disability Research*, 10, 111–123.
- Žmonių su negalia forumas (2023). Žmogaus orumo išbandymai: nuo institucinės globos prie gyvenimo bendruomenėje. Diskusija. Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=rzW_ifp-aKg.
- Žmonių su negalia teisių stebėsenos komisija prie Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos (2023). Jungtinių Tautų neįgalųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo stebėsenos ataskaita. Prieiga per internetą: <https://lygybe.lt/wp-content/uploads/2023/08/Zmoniu-su-negalia-teisiu-stebesenos-komisijos-stebesenos-ataskaita-2023-m.pdf>.

Įstatymai ir reglamentai

- Dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. vasario 20 d. įsakymo Nr. A1-46 „Dėl socialinės globos normų aprašo patvirtinimo“ pakeitimo* (2023). Prieiga per internetą: <https://e-eimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/8b2912d0a1b811e9aab6d-8dd69c6da66>.
- Grupinio gyvenimo namų paslaugų suaugusiems asmenims su (psichikos ir/ ar proto) negalia teikimo metodikos aprašas* (2022). Prieiga per internetą: https://pertvarka.lt/wp-content/uploads/2022/02/GGN_aprasas.pdf.

THE NEED FOR ESTABLISHMENT OF GROUP LIVING HOMES FOR ADULTS WITH DISABILITY LIVING WITHIN THE FAMILY

Doc. dr. Jautrė Ramutė Šinkūnienė
Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary

Reorganization of care institutions in Lithuania started in 2017 with the establishment of group living homes, which are one of the community accommodation services. Group living homes (hereinafter referred to as GGN) should open up new, high-quality life opportunities for people with intellectual or psychosocial disabilities – learning independence, living with dignity, following the care model prevailing in European countries. The activities of these institutions should be aimed at developing daily life and independence skills, responding to the individual needs of people living there and the expectations of their parents. However, according to experts, the creation of group living homes in Lithuania means replacing larger institutions with smaller ones, without ensuring equal opportunities and the right to choose for all persons with disabilities and their families (United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities Monitoring Report, 2023). According to Ruškus (2020), it is not necessary to build new small institutions aimed at transferring persons with mild disabilities from large care institutions, but to implement our commitment from 2010 to the social inclusion of all persons with disabilities.

From 2017, 53 such homes for adults with disabilities have been established in Lithuania, housing about 500 people transferred from care institutions. Although almost 10 years have passed since the start of deinstitutionalization, only 5 percent of people with disabilities have settled in community-based GGNs during this period. The transformation of the social care system in Lithuania is scheduled to be completed by 2030. However, more and more human rights activists and researchers have serious doubts that the implementation of the reform of care institutions will be achieved on time (Pūras, 2019). Relatives and guardians of people with disabilities expressed concern that the need for GGN places for their children is only growing, the GGN description does not mention the adaptation of these institutions to the special needs of people with complex disabilities, and the expected population does not include disabled people from families who currently live at home with their parents, who fear old age and ask: who will take care of their children when they themselves are unable to do so? The following are identified as obstacles to deinstitutionalization: lack of political will, economic factors, negative public attitudes, and community resistance to the creation of GGN (“Towards Community Services: Ten Years”, 2023).

Many studies have been conducted on the situation and experiences of families raising a child with intellectual or complex disabilities, which have found that such a long-term process

poses many challenges: constant childcare, financial challenges, stress, exhaustion, social isolation, etc. (Allred, 2015; Broberg, 2011; Hewitt, 2020; Hatton, Glover et al., 2016). In 2020, a study initiated by the Social Welfare Department revealed the fears and frustrations of families raising children with disabilities living in Lithuania with regard to the social support and care system ("Qualitative and quantitative assessment of the extent of assistance provided to families and families with long-term disabilities", 2020).

However, this article does not aim to reveal and analyze the disruptions in the social care reform, to find responsible authorities and to find those responsible, answering the question - why is the establishment of the GGN so slow? The problematic question that will be tried to answer is - why was it decided to limit itself only to the transfer of people from care institutions, leaving disabled persons living in families on the margins? It is relevant to examine why this reform does not provide for the prospect of long-term care for everyone, without discriminating against people based on the nature of their disability?

The subject of the article is the need to establish residential homes for adults with different disabilities living in a family. **Purpose** – to reveal the rights of adults with disabilities living in families to long-term social care by placing them in group living homes adapted to their needs. **Objectives:** 1) to reveal the views of specialists on parents' preferences for placing their disabled children in a group living home; 2) to analyze the need for group living homes for adults with intellectual disabilities in city X and the possibilities of establishing them.

The article raises the following **problematic questions:** Is there a need in Lithuania to create group living homes for disabled adults living in families? Are the diversity of disabilities and differences in needs taken into account when creating GGN and ensuring equal opportunities for all? What are the reasons for the objections of parents and social specialists to the creation of GGN?

After assessing the situation of families raising adult children and the need for group living homes, the following aspects were highlighted: there are no statistics on how many adult disabled people live in the family, there is a lack of necessary assistance and community services, parents experience chronic fatigue and distress, fear for the future of adult children, but are psychologically not ready to "let go" of their child. The negative attitude of parents towards long-term care institutions was revealed, as well as doubts about the compliance of group living homes with the needs of the child. Assessing all the circumstances, the illusion of a "vicious circle" is created, that in Lithuania there is no need to establish group living homes for disabled people living in families.

The study showed that parents willingly use social services provided by day social care institutions, which are identified as the main assistance to parents caring for an adult child with a disability. Families are slow to use the temporary respite services provided, seeking help and solutions among their relatives, citing the reluctance of parents (relatives) to leave their child in an unfamiliar environment, fear that they will not be properly cared for, that they will be rejected. Parents do not want to deal with social institutions where they have to humbly ask for a service, prove their child's disability, explain their needs, etc. Another part of the problem is distrust of short-term care nurses, who often do not have the appropriate

qualifications and do not know the peculiarities of communication or behavior of people with different disabilities.

The study confirmed and particularly painfully revealed the helplessness of parents regarding their child's future, caused by anxiety and concern that they will die before their children. What are the expectations of relatives for the conditions of group living homes that would satisfy adults with intellectual disabilities and their families so that they would want to live in them: a small number of residents would allow for more effective quality of services, and at the same time a dignified life for a person with a disability; close to the family's place of residence, ensuring the quality of individualized services, parents would have the opportunity to maintain close relationships with their child and actively participate in their child's life, take care of their needs, and participate in the decision-making process. The essential condition, which was named by five out of six study participants, is changing the parents' personal attitudes. Families must get rid of the oppressive feeling of guilt and not be afraid to apply for long-term social care services.

Parents who, after the birth of a disabled child, chose to keep him, raise him with love, and take care of him at home, today do not have the opportunity to choose a home where the children would be ensured a home environment, a safe and dignified life. Today, personal initiatives of parents are trying to solve the problems – mothers raising children with disabilities are forming groups, reading legal acts that oblige municipalities to provide assistance, contacting responsible institutions, relying on good practices abroad, and preparing documents proving the importance of group living homes, created taking into account the individual needs of people with disabilities.

Keywords: family raising an adult child with a disability; social care system; institutional care reform; group living homes.

SOCIALINIO DARBUOTOJO PROFESINĖS VEIKLOS PRADŽIA: VEIKSNIAI SĄLYGOJANTYS VEIKSMINGĄ PROFESINĘ ADAPTACIJĄ

Prof. dr. Rita Raudeliūnaitė

Mykolas Romeris universitetas
Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas
Edukologijos ir socialinio darbo institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas +370 5 2714716
Elektroninis paštas ritara@mruni.eu

Nerijus Laurynas Valiukas

Mykolas Romeris universitetas
Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas
Edukologijos ir socialinio darbo institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas +370 5 2714716
Elektroninis paštas nvaliukas@gmail.com

DOI: 10.13165/SD-25-23-2-05

Anotacija

Straipsnio tikslas – atskleisti veiksnius, sąlygojančius veiksmingą pradedančiųjų profesinę veiklą socialinių darbuotojų adaptaciją joje, remiantis jų patirtimi. Pasirinktas kokybinis tyrimo tipas. Tyrimo duomenys rinkti taikant pusiau struktūruotą interviu metodą. Gauti tyrimo duomenys analizuoti taikant kokybinę turinio analizę. Tyrime dalyvavo 11 pradedančiųjų profesinę veiklą socialinių darbuotojų, dirbančių socialinių paslaugų centruose įvairiose Lietuvos savivaldybėse. Tyrimu atskleista, kad veiksniai, sąlygojantys sėkmingą pradedančiųjų profesinę veiklą socialinių darbuotojų adaptaciją joje yra jų profesinis pasirengimas, organizacinė parama, vidinė motyvacija įsitraukti į profesinę veiklą. Tyrimo rezultatai rodo, kad socialinio darbuotojo teorinis ir praktinis pasirengimas, profesinių kompetencijų tobulinimas yra svarbūs profesinio pasirengimo veiksniai, sustiprinantys darbuotojo pasitikėjimą

savo jėgomis, padidinantys darbinės veiklos vertę ir veiksmingumą, sukuriantys platesnes perspektyvas karjerai. Išryškėjo, kad pradedantiems profesinę veiklą socialiniams darbuotojams stinga praktinių žinių, todėl jiems svarbu, kad organizacijoje būtų skiriamas dėmesys jų mokymams, grįžtamojo ryšio teikimui, refleksijoms, kurios padėtų dalintis praktine patirtimi, būtų kompetencijų tobulinimo ir prevencine priemone profesiniam perdegimui.

Bendradarbių bei vadovo palaikymas, aiškiai apibrėžtos funkcijos ir atsakomybės, reikiamos darbui priemonės ir tinkamai įrengta darbo vieta, sudarytos galimybės profesinei savi-realizacijai taip pat sąlygoja veiksmingą pradedančiojo profesinę veiklą socialinio darbuotojo adaptaciją joje. Svarbią rolę, pradedančiajam profesinę veiklą turi mentorius palydėjimas. Mentorius padeda geriau suprasti praktinius darbo aspektus, padeda spręsti sudėtingas situacijas, reflektuoti patirtį, lengviau įsitraukti į profesinę veiklą. Tyrimo rezultatai rodo, kad paties darbuotojo noras dirbti, polinkis ieškoti naujovių, imtis naujų iššūkių ir polinkis mokytis, tobulėti yra svarbūs vidinės motyvacijos komponentai, turintys įtakos pradedančiojo specialisto profesinei adaptacijai. Vidinė motyvacija teigiamai veikia pradedančiojo profesinę veiklą darbuotojo adaptaciją, nes jie yra motyvuoti iš vidaus, greitai įsitraukia į veiklą, linkę ieškoti naujovių, nebijo iššūkių, nori mokytis, tobulėti.

Reikšminiai žodžiai: adaptacija, profesinės veiklos pradžia, socialiniai darbuotojai.

Įvadas

Profesinės veiklos pradžia socialinio darbo srityje yra sudėtingas etapas, reikalaujantis tiek teorinių žinių taikymo praktikoje, tiek profesinių, asmeninių ir bendrųjų kompetencijų ugdymo. Į darbo rinką įsiliejantys socialiniai darbuotojai dažnai susiduria su įvairiais iššūkiais, susijusiais su kliento poreikių įvairove, emociniu krūviu, etinėmis dilemomis bei organizacinės kultūros ypatumais, nuolat kintančiu socialinės politikos kontekstu. Kaip teigia Dominelli (2017), socialinis darbas neapsiriboja tik pagalbos teikimu – jis siekia socialinių pokyčių, mažina nelygybę, skatina socialinę sanglaudą. Todėl adaptacijos procesas darbuotojui, pradedančiam profesinę veiklą, tampa kertiniu veiksmu, užtikrinančiu profesinės veiklos tęstinumą, veiksmingumą ir jo profesinį augimą.

Darbuotojų adaptacija organizacijoje yra daugiadimensinis procesas, kurio metu darbuotojas susipažįsta su nauja darbovieta, kolektyvu, organizacijos tikslais, uždaviniais, su savo pareigomis ir funkcijomis, taip pat įgyja ir papildo savo darbui atlikti reikalingas žinias ir įgūdžius, prisitaiko prie darbo sąlygų bei organizacijos kolektyvo (Jundt ir Shoss, 2023). Pulakos ir kt. (2000) darbuotojo adaptaciją darbe sieja ir su susidorojimu su neapibrėžtomis ar nenuspėjamomis situacijomis, ekstremalių situacijų ar krizių sprendimu, kūrybišku problemų sprendimu, streso valdymu darbe, naujų užduočių, technologijų ir procedūrų mokymusi, tarpasmeninio ir kultūrinio prisitaikymo darbe demonstravimu (cit. iš Sony ir Mekoth 2022, p. 25).

Adaptacijos procesas yra svarbus ne tik pradedančiajam specialistui, bet ir organizacijai,

kurioje jis pradeda dirbti (Gajda, 2015). Tinkamas pradedančiųjų profesinę veiklą socialinių darbuotojų įvedimas, pagalbos ir mentorystės teikimas bei palanki darbo aplinka lemia profesinės veiklos efektyvumą, mažina darbuotojų kaitą ir perdegimo riziką. Tyrimai rodo, kad profesinės adaptacijos metu itin svarbus vadovų ir kolegų palaikymas, praktinių įgūdžių ugdymas bei profesinės refleksijos galimybės (Beddoe, 2010; Hussein, 2018).

Profesinė adaptacija pirmą kartą įsidarbinusiems gali skatinti priimti esminius pasirinkimus, susijusius su profesijos pasirinkimu ir profesiniu keliu, turi įtakos jo motyvacijai ir darbo kokybei (Nejad, Nejad ir Farahani, 2021). Nepakankamai sėkminga pradedančiojo profesinę veiklą darbuotojo adaptacija joje gali sąlygoti jo nepasitenkinimą darbu, emocijų išsekimą ir netgi ankstyvą pasitraukimą iš profesijos (Tham, 2007; Collingwood ir kt., 2018). Nenusisėkęs naujų darbuotojų adaptacijos procesas yra vienas pagrindinių veiksnių, skatinančių darbuotojų kaitą organizacijoje (Leberman ir kt. (2009).

Tyrimai rodo, kad tinkamas socialinių darbuotojų įvedimas į profesinę veiklą, pagalbos mechanizmų prieinamumas bei profesinės bendruomenės palaikymas mažina profesinio perdegimo riziką ir didina pasitenkinimą darbu (Beddoe, 2010). Todėl naujų darbuotojų adaptacija organizacijoje yra laikoma viena iš svarbiausių personalo valdymo praktikos sričių šiuolaikinėje organizacijoje, nes tai yra ne tik darbuotojų sąveikos su organizacijos aplinka mechanizmas, bet ir vienas iš organizacijos žmogiškųjų išteklių potencialo plėtros būdų.

Farla ir kt. (2024) akcentuoja, kad svarbiausia adaptacijoje yra darbuotojo supažindinimas su darbu ir kolektyvu, darbdavio ir darbuotojų lūkesčių aptarimas ir suderinimas, bei darbuotojo motyvavimas, o sėkminga adaptacija tiesiogiai susijusi su darbuotojo įsipareigojimu organizacijai, kuri pasireiškia nuostata dirbti, siekti rezultatų, pasitenkinimu darbu bei lojalumu organizacijai.

Taigi mokslininkai akcentuoja pradedančiųjų profesinę veiklą darbuotojų adaptacijos joje svarbą, jos įtaką darbuotojui, organizacijai. Mokslinių šaltinių analizė atskleidė, kad Lietuvoje stokojama tyrimų, atskleidžiančių pradedančiųjų profesinę veiklą socialinių darbuotojų adaptaciją joje. Dalis tyrimų (Gvaldaitė ir kt., 2014, Kuodytė, Ivleva ir Pajarskienė, 2018) sutelkia dėmesį į vadovavimo poveikį socialinio darbuotojo veikimui bei augimui. Bogdanova (2012) analizavo Lietuvos socialinių darbuotojų profesinio identiteto raidą ir pokyčius. Bubnys ir Stankutė (2014), taikydami kiekybinio tyrimo priegą, atskleidė socialinių darbuotojų adaptacijos profesinėje veikloje tendencijas. Šumskienė, Charenkova ir Banevičiūtė-Čirgelienė (2023) analizavo veiksnis, išbandančius pradedančiojo socialinio darbuotojo atsparumą. Kyla probleminis klausimas: kokie veiksniai sąlygoja veiksmingą pradedančiųjų profesinę veiklą socialinių darbuotojų adaptaciją joje? Tyrimo objektas – veiksniai, sąlygojančius veiksmingą pradedančiųjų profesinę veiklą socialinių darbuotojų adaptaciją joje. Tyrimu siekta atskleisti veiksnis, sąlygojančius veiksmingą pradedančiųjų profesinę veiklą socialinių darbuotojų adaptaciją joje, remiantis jų patirtimi.

1. Tyrimo metodologija

Tyrimo metodai. Siekiant atskleisti pradedančiųjų profesinę veiklą socialinių darbuotojų adaptaciją joje, remiantis jų patirtimi, buvo pasirinktas kokybinis tyrimo tipas. Kaip teigia Merriam (2009), kokybinio tyrimo tikslas yra suprasti, kaip žmonės suvokia pasaulį ir kokios yra jų patirtys. Gaižauskaitės ir Valavičienės (2016) teigimu, kokybinio tyrimo metu dėmesio centru tampa tyrimo dalyvių perspektyvos, patirtys, kasdieniniai kontekstai ir subjektyvios sampratos. Tyrimas buvo atliktas taikant pusiau struktūruoto interviu metodą. Šis metodas suteikia galimybę derinti iš anksto numatytą klausimų planą su lankstumu bei atvirumu tyrimo dalyvių patirtims ir išvalgoms. Pusiau struktūruotas interviu leidžia pasigilinti į tiriamos problemos esmę ir atsakyti tyrėjui į keltus probleminius tyrimo klausimus, o tyrime dalyvaujantis asmuo turi galimybę išreikšti savo poziciją ir patirtį tiriamu klausimu. Tokia interviu forma padeda sukurti dialogą, suteikia daugiau autentiškumo bei leidžia tyrimo dalyviams atskleisti savo patirtis ir nuomones. Tyrimo metu tyrimo dalyvių buvo klausama, kokie veiksniai ir kaip padeda pradedančiajam profesinę veiklą socialiniam darbuotojui veiksmingai adaptuotis profesinėje veikloje.

Tyrimo imtis. Tyrimui atlikti pasirinktas kriterinis tyrimo dalyvių atrankos būdas. Kriterinis atrankos būdas taikomas tada, kai imties vienetai atrenkami tyrėjo nustatytu kriterijų pagrindu (Rupšienė, 2007). Tyrimo dalyvių imtis sudaryta pagal šiuos kriterijus: 1) socialiniai darbuotojai, turintys aukštąjį socialinio darbo išsilavinimą ir įgiję bakalauro ar profesinio bakalauro kvalifikacinį laipsnį; 2) pradėję pirmus metus dirbti, 3) jų darbo stažas nuo pusės metų iki metų, 4) dirba socialinių paslaugų centruose pagalbos šeimai skyriuose.

Tyrimas organizuotas 2024 m. spalio, lapkričio, gruodžio mėnesiais. Jame dalyvavo 11 pradedančiųjų profesinę veiklą socialinių darbuotojų, dirbančių socialinių paslaugų centruose, pagalbos šeimai skyriuose įvairiuose Lietuvos savivaldybėse. Tyrimo duomenys rinkti remiantis prisotinimo principu, kai interviu atsakymai pradeda kartotis, tyrimas nutraukiamas (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016). Visi interviu vyko kontakto būdu. Tyrimo dalyviams sutikus daryti interviu įrašai.

Tyrimo etika. Atliekant tyrimą buvo laikomasi etikos principų, kuriuos išskiria Gaižauskaitė ir Valavičienė (2016): dalyvių laisvas apsisprendimas dalyvauti tyrime, informacijos suteikimas apie tyrimą, anonimiškumo ir konfidencialumo bei tyrimo dalyvių saugumo užtikrinimas. Tyrimo dalyviai savo noru sutiko dalyvauti tyrime, jiems nebuvo daromas spaudimas, galėjo bet kada pasitraukti iš jo. Iš kiekvieno tyrimo dalyvio buvo gautas raštiškas sutikimas dalyvauti tyrime. Jiems buvo paaiškintas tyrimo tikslas. Laikantis anonimiškumo bei konfidencialumo principo informacija apie tyrimo dalyvį, leidžiantį jį identifikuoti, neatskleidžiama; tyrimo dalyviams suteikti kodai, sudaryti iš raidžių ir skaičiaus kombinacijų (SD1, SD2 ir t.t.); interviu duomenys pateikiami apibendrinta forma.

Tyrimo duomenų analizė. Gauti tyrimo duomenys buvo analizuojami taikant kokybinę turinio analizę. Kokybinė turinio analizė atlikta laikantis induktyvios, tyrimo duomenimis grįstos kategorijų sudarymo logikos. Creswell (2014) teigimu, turinio analizė yra patikimas metodas, kuris leidžia padaryti patikimas išvadas, remiantis išnagrinėtu tekstu.

Tyrimo duomenys buvo analizuojami laikantis šių žingsnių (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016): interviu įrašai transkribuoti ir daug kartų perskaitomi; duomenys koduojami; kodai grupuojami į subkategorijas ir kategorijas; duomenys aprašomi ir interpretuojami.

2. Tyrimo rezultatai

Tyrimu nustatyta, kad pradedančiųjų profesinę veiklą socialinių darbuotojų veiksminga adaptaciją joje priklauso tiek nuo subjektyvių, tiek nuo objektyvių veiksnių: jų profesinio pasirengimo, organizacinės paramos ir paties darbuotojo vidinės motyvacijos įsitraukti į profesinę veiklą (1 lentelė).

1 lentelė. Veiksniai, sąlygojantys veiksmingą pradedančiųjų profesinę veiklą socialinių darbuotojų adaptaciją joje

Table 1. Factors determining the effective adaptation of novice social workers in professional activities

Kategorija	Subkategorija
Profesinis pasirengimas	Teorinis ir praktinis pasirengimas
	Profesinių kompetencijų tobulinimas
Organizacinė parama	Aiškiai apibrėžtos funkcijos ir atsakomybės
	Bendradarbių pagarba ir pagalba
	Mentoriaus palydėjimas
	Vadovo palaikymas
	Sudarytos galimybės profesinei savirealizacijai
	Reikiamos darbui priemonės ir tinkamai įrengta darbo vieta
Vidinė motyvacija įsitraukti į profesinę veiklą	Paties asmens noras dirbti
	Polinkis ieškoti naujovių, imtis naujų iššūkių
	Polinkis mokytis, tobulėti

Profesinis pasirengimas. Tyrimo duomenys rodo, kad specialisto teorinis ir praktinis pasirengimas ir profesinių kompetencijų tobulinimas yra svarbūs profesinio pasirengimo veiksniai. Profesionalui teorinės žinios padeda suprasti socialines problemas, jų priežastis bei galimus sprendimo būdus, teikti kokybiškas paslaugas. Kita vertus, svarbus ir praktinis pasirengimas, gebėjimas įgytas žinias, įgūdžius ir vertybes taikyti profesinėje veikloje. Tai patvirtina tyrimo dalyvių teiginiai: „<...> teorinis pasirengimas padeda pradėjus dirbti orientuotis situacijose, bet to mažais, labai svarbu, kaip tu moki tas žinias pritaikyti <...> svarbu įgyti ir praktines žinias, ir praktinius įgūdžius...“ (SD5), „Teorijos žinios labai svarbios, tačiau praktika taip pat labai svarbu, ji padeda surišti žinias su praktika, suteikia daugiau

praktinių įgūdžių ir pasitikėjimo“ (SD3). Tačiau tyrimo dalyviai teigė, kad baigę studijas teorinių žinių bagažą turi pakankamą, bet praktinių žinių ir įgūdžių jiems stinga: „<...> studijų metu teorinių žinių tikrai daug gauni, bet negauni tiek daug praktinių žinių, kiek jų gauni jau dirbdamas“ (SD8). Taigi socialiniams darbuotojams, pradedantiems profesinę veiklą, svarbu, kad organizacija adaptacijos procesą papildytų mokymais, grįžtamuoju ryšiu, refleksijomis, kurios padėtų dalintis praktine patirtimi, spręsti sudėtingesnes situacijas ir būtų kompetencijų tobulinimo ir prevencine priemone profesiniam perdegimui.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad pradedantiems profesinę veiklą socialiniams darbuotojams svarbus jų profesinio pasirengimo veiksnys – profesinių kompetencijų tobulinimas. Tai iliustruoja tyrimo dalyvių teiginiai: „<...> pradėjus dirbti reikėjo spręsti labai jautrias problemas o tam stigo žinių, todėl tiksliniai mokymai labai padėjo“ (SD6), „<...> gavau klientų sąrašą. Pradėjau gilintis. Galima sakyti patyriau stresą, <...> man labai reikėjo praktinių mokymų, padedančių geriau suprasti šių asmenų situaciją ir metodiką, kaip būtų galima geriausiai jiems padėti <...> mokymai leido geriau suprasti darbo su šiais asmenimis specifiškumą, geriau įvaldyti darbo metodiką ir kokybiškiau atlikti darbą“ (SD1), „<...> aš, pradėjusi dirbti, norėjau dalyvauti mokymuose ir juose dalyvavau, kad išvengčiau klaidų darbo vietoje. Mokymų metu įgyta patirtis man suteikė daugiau pasitikėjimo“ (SD11). Profesinių kompetencijų tobulinimas didina pradėjusiųjų profesinę veiklą socialinių darbuotojų pasitikėjimą savimi, skatina profesinį augimą, įgalina kokybiškiau dirbti, lengvina adaptacinį procesą. Gautos mokymuose žinios leidžia darbuotojams pasiūlyti tikslingesnę, individualizuotą pagalbą, atsižvelgiant į paslaugų gavėjų specifinius poreikius ir iššūkius. Mokymai, dalijimasis patirtimi bei naujausių metodų ir gerosios patirties analizė suteikia daugiau užtikrintumo priimant sprendimus ir padeda efektyviau spręsti sudėtingas situacijas su tam tikra klientų grupe.

Organizacinė parama yra svarbus pradedančiųjų profesinę veiklą socialinių darbuotojų adaptacijos joje veiksnys. Tyrimu nustatyta, kad pradedantiems profesinę veiklą socialiniams darbuotojams svarbu aiškiai apibrėžtos funkcijos ir atsakomybės. Žinodami konkrečias funkcijas ir atsakomybes, jie jaučiasi užtikrinčiau ir tvirčiau. Anot tyrimo dalyvių: „<...> kai žinai aiškias pareigas ir atsakomybę, mažiau kyla klausimų, kas ir kaip turi būti daroma, mažiau būna nesusipratimo, tarpusavio įtampų“ (SD9), „<...> aiškus atsakomybių pasidalijimas, padeda greitai įsilieti į darbą“ (SD8), „<...> jei nežinočiau, kokios mano funkcijos, jei nebūtų aiškiai apibrėžtos atsakomybės, tai jausčiausi pasimetusi“ (SD6). Galima teigti, kad tiksliai apibrėžtos funkcijos leidžia aiškiai paskirstyti atsakomybes tarp komandos narių, išvengiant darbo dubliavimo ar neaiškumų dėl atsakomybės ribų.

Tyrimo duomenys rodo, kad pradedant profesinę veiklą svarbi bendradarbių pagalba ir pagalba. Bendradarbių bendradarbiavimas, pasitikėjimas ir tarpusavio supratimas padeda pradedantiems profesinę veiklą socialiniams darbuotojams efektyviau spręsti profesinius iššūkius, mažina emocinį perdegimą ir stiprina komandinį darbą. Bendradarbių palaikymas gali pasireikšti įvairiais būdais – dalijimusi patirtimi, patarimais, profesine pagalba, įveikiant sudėtingas situacijas, emocine parama. Tyrimo dalyviai nurodė: „<...> labai svarbu turėti kolegas, kurie padėtų adaptuotis, kad jaustumės saugiai ir galėtum klausti be

baimės, tada adaptacija tampa lengvesne“ (SD9), „<...> palaikymas kolegų buvo pagrindinis veiksnys, padėjęs susidoroti su stresu, sudėtingomis situacijomis, labiau pasitikėti savimi ir saugiau, ir tvirčiau žengti profesiniu keliu...“ (SD7), „<...> labai svarbu kai socialiniai darbuotojai dalinasi savo darbo patirtimi, tai padeda tobulėti, augti profesine prasme“ (SD8). Kai pradedantieji profesinę veiklą socialiniai darbuotojai jaučia bendradarbių palaikymą, jie dirba efektyviau, jaučiasi motyvuoti ir labiau pasitikintys savimi. Bendradarbių bendrystė ne tik gerina darbo kokybę, bet ir prisideda prie greitesnės ir efektyvesnės adaptacijos profesinėje veikloje.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad mentorių pagalba yra itin reikšminga socialiniams darbuotojams, pradedantiems profesinę veiklą, nes padeda greičiau adaptuotis organizacijoje, geriau suprasti praktinius darbo aspektus, perimti gerąsias patirtis, skatina kritinį mąstymą, sustiprina pasitikėjimą savimi. Mentorai gali suteikti ne tik profesinių žinių, bet ir emocinį palaikymą, padėdami įveikti stresą, profesinius sunkumus ar abejones dėl priimamų sprendimų. Tai patvirtina ir tyrimo dalyvių teiginiai: „mentorius palydėjimas it Dievo dovana pradedančiajam darbuotojui. Jis sudaro galimybę aptarti socialinio darbo kelionės pradžią ir kryptį, reflektuoti patirtį, gauti atgalinį ryšį ir skatina profesinį augimą“ (SD7), „<...> su mentoriumi jaučiausi užtikrinančiau, o tai padėjo man greičiau prisitaikyti naujoje aplinkoje“ (SD6) „<...> mentorius padėjo atsakyti į klausimus, kurie kilo pirmąsias savaites, ir nuolat palaikė, suteikė erdvę reflektuoti, pažvelgti į situacijas iš įvairių kampų“ (SD2), „<...> jei nebūtų mentorius, būtų buvę daug sunkiau išmokyti darbo procesus“ (SD10), „mentorius tikrai padeda geriau įsivaizduoti, suprasti, ką ir kaip reikia daryti“ (SD3). Taigi mentorius palydėjimas pradedančiam profesinę veiklą darbuotojui padeda greičiau suprasti darbo pobūdį, gauti nuolatinį palaikymą, konsultacijas bei grįžtamąjį ryšį. Be to, mentorius palydėjimas padeda efektyviau spręsti sudėtingas situacijas, nes mentorius gali pasidalinti realiais pavyzdžiais ir veiksmingomis strategijomis, sudaro sąlygas reflektuoti sudėtingus atvejus, gauti profesinę ir emocinę paramą, juos sprendžiant, padeda ugdytis profesinius gebėjimus, skatina nuolatinį mokymąsi.

Tyrimu nustatyta, kad vadovo palaikymas ir parama pradedantiems profesinę veiklą darbuotojams yra taip pat svarbus jų veiksmingos adaptacijos profesinėje veikloje veiksnys. Tyrimo dalyviai nurodė, kad „<...> vadovo palaikymas padėjo sumažinti emocinį jaudulį, sutvirtino pasitikėjimą savimi ir drąsą“ (SD1), „<...> man buvo labai svarbus ir vadovo pasitikėjimas minimi, paskatinimas ir geranoriškumas padėti susidūrus su sunkumais <...> tai leido man jaustis saugiau ir tvirčiau ir be baimės sutikti iššūkius, nes žinojau, kad galėsiu gauti paramą ir dėl to nebūsiu sumenkinta ir tai mane vedė į priekį“ (SD5). Taigi gaudamas vadovo palaikymą darbuotojas gali jaustis, kad jis yra vertinamas, gerbiamas, kad juo rūpinamasi; jis geriau jaučiasi darbe ir yra labiau įsitraukęs į jį.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad sudarytos galimybės išreikšti ir realizuoti save profesinėje veikloje yra dar vienas svarbus veiksnys, sąlygojantis veiksmingą pradedančiųjų profesinę veiklą socialinių darbuotojų adaptaciją joje. Turėdamas tokias galimybes pradedantis profesinę veiklą darbuotojas jaučiasi labiau motyvuotas, pasitikintis savimi ir įsitraukęs į darbą. Tai rodo tyrimo dalyvių teiginiai: „<...> labai svarbu turėti galimybę save realizuoti

kaip specialistui ir tai padeda labiau įsitraukti į darbą, tobulėti jame, nes pamatai savo, kaip specialisto, stipriąsias puses ir ko tau dar trūksta“ (SD2), „<...> man, kaip pradedančiai darbuotojai, buvo didelis lūkestis ir poreikis išreikšti save, turėti laisvę kūrybiškai veikti ir aš tokias galimybes turėjau ir tai man buvo labai stipru, „aš galiu“ įtvirtinimas ir aš po kelių savačių pradėjau jaustis jau savarankiškesnė, drąsiau išreiškėdavau savo nuomonę, teikiau po truputi savo pasiūlymus. <...> man tai padėjo geriau užmegzti santykius su klientais, lanksčiau reaguoti į jų poreikius, ieškoti sprendimų“ (SD6), „<...> kai turi galimybes atskleisti savo žinias, tai ką gebi yra lengviau adaptuotis naujame kolektyve, nes matai, kad tavi mi pasitiki, atveria tau kelią pasireikšti ir per tai tobulėjai...“ (SD9). Taigi sudarytos sąlygos pradedančiam profesinę karjerą darbuotojui išreikšti ir realizuoti save profesinėje veikloje, laisvė kūrybiškai veikti skatina jo motyvaciją, įsitraukimą į profesinę veiklą, palengvina adaptaciją darbe.

Tyrimo duomenys rodo, kad pradedančiajam profesinę veiklą specialistui svarbu turėti reikiamas darbui priemones, tinkamai įrengtą darbo vietą. Pasak tyrimo dalyvių: „<...> didelę reikšmę turi darbo priemonės. <...> Jei skiriamos kompiuteris, telefonas, yra ir skaitmeniniai įrankiai, kitos reikiamos priemonės, tai labai padeda greičiau atlikti darbinės užduoties, bendrauti su klientais, kolegomis, kitomis įstaigomis, tvarkyti dokumentaciją; pagreitėja darbas <...> Tikrai gerai ir labai reikalinga, kai naujai atėjęs darbuotojas turi mokymus, kad greičiau ir geriau įsisavintų procesus, priemones, įrankius ir žino, kad sulauks pagalbos, palaikymą pirmaisiais darbo mėnesiais“ (SD3), „<...> mano patirtis rodo, kad labai pasunkina darbą ir, žinoma, adaptaciją jame, kai neturi atskiro kabineto, o turi dalinti juo su kitais. Būna labai nepatogu kai reikia konsultuoti klientą, tada arba pats ieškai atskiros vietos, kas dažniausiai būna, nes kiti irgi turi laiku atlikti darbus, ar būna, kad kiti išeina. Tokia situacija labai erzina, išblaško ir nelabai nei pačiam, nei kitam profesionaliai atrodo. Norisi, kad būtų tokiu atveju, bent atskiros patalpos individualioms konsultacijos, netriukšmingose vietose, kad neblaškytų ir klientai jaustųsi saugiai. <...> Norėtusi ir atsipalaidavimui skirtų vietų, nes to laibai reikia“ (SD5), „<...> tikrai labai gerai nuteikė, kai man parodė mano kabinetą, jame įrengtą darbo vietą, tikrai pasijaučiau labai gerai priimta, kad aš, kaip nauja darbuotoja, rūpiu“ (SD2). Taigi tinkamos darbo priemonės, tinkamai įrengta darbo vieta, organizuojami mokymai, kaip naudotis tam tikromis priemonėmis, pradedančiam profesinę veiklą darbuotojui palengvina adaptaciją darbe, nes mažina jam nežinomybę, įtampą ir gerina jo koncentraciją į darbą.

Vidinė motyvacija. Tyrimo duomenys atskleidė, kad pradėjus profesinę veiklą darbuotojo vidinė motyvacija tampa svarbiu veiksniumi, padedančiu įveikti iššūkius ir siekti profesinių tikslų. Tyrimas rodo, kad paties darbuotojo noras dirbti, polinkis ieškoti naujovių, imtis naujų iššūkių ir polinkis mokytis, tobulėti yra svarbūs vidinės motyvacijos veiksniai. Tai iliustruoja tyrimo dalyvių teiginiai: „<...> jei nebūtų vidinės motyvacijos, būtų labai sunku dirbti socialiniame darbe. Čia daug iššūkių laukia, o tas vidinis varikliukas - noras dirbti - padeda kažkaip lengviau su jais susidoroti“ (SD6). „<...> nors ir nedrąsu buvo pradžioje, bet noras išmokyti tai, ko dar ne visai moki padeda. Reikia paties noro dirbti, ir pats darbas tau yra vertingas“ (SD1). „<...> noras iš paties savęs veikti, tobulėti, nebijoti iššūkių ir yra sėkmingo

socialinio darbuotojo pagrindas, nes padeda eiti gilyn į savo profesinę sritį, o neplaukti paviršium“ (SD7), „<...> kai pradėti dirbti atrodo daug kas nauja, kaip iššūkis tau, bet jei tau tai, kas nauja įdomu, iššūkis „veža“, tada viskas gerai - eisi pirmyn“ (SD5). Tai rodo, kad vidinė motyvacija teigiamai veikia pradedančio profesinę veiklą darbuotojo adaptaciją. Jie yra motyvuoti iš vidaus, nes jiems patinka dirbti ir jie greitai įsitraukia į veiklą.

3. Diskusija

Tyrimu atskleisti pradedančiųjų profesinę veiklą socialinių darbuotojų veiksmingą adaptaciją joje sąlygojantys veiksniai yra susiję su jų profesiniu pasirėngimu, organizacine parama ir paties darbuotojo vidine motyvacija įsitraukti į profesinę veiklą.

Tyrimu identifikuota, kad pradedančio profesinę veiklą socialinio darbuotojo teorinis ir praktinis pasirėngimas ir profesinių kompetencijų tobulinimas yra svarbūs jo adaptacijos profesinėje veikloje veiksniai. Tam ir kt. (2021) teigimu, atsižvelgiant į socialinio darbo kompleksiskumą ir nesumenkinant darbdavių atsakomybės rūpinantis darbuotojų kvalifikacijos kėlimu, yra labai svarbu tinkamai paruošti būsimus socialinius darbuotojus, pastariesiems suteikiant ne tik tinkamą išsilavinimą, bet ir reikalingus įrankius socialinio darbo iššūkiams spręsti. Autorių teigimu profesinis pasirėngimas socialiniam darbuotojui yra svarbus pagrindas tiek jam pradedant profesinę karjerą, tiek jo tolesniame profesinės veiklos kelyje. Tyrimo dalyviai nurodė, kad studijų metu jie įgijo daug teorinių žinių, tačiau jiems stigo praktinių žinių ir įgūdžių, todėl profesinių kompetencijų tobulinimas nuo pat įsiliejiimo į darbo rinką jiems tampa svarbiu veiksmu, padedančiu veiksmingai adaptuotis profesinėje veikloje. Kleine, Rudolph ir Zacher, (2019) pažymi, kad į darbuotojų adaptacijos procesą svarbu įtraukti mokymus, nes jie svarbi priemonė siekiant individualių ir organizacijos tikslų. Organizacijos, kurios skiria didelį dėmesį darbuotojų mokymuisi, tobulėjimui gali teigiamai paveikti veiklos rezultatus ir darbuotojų pasitenkinimą darbu.

Organizacinė parama yra dar vienas svarbus veiksnys, turintis įtakos veiksmingai pradedančiųjų profesinę veiklą socialinių darbuotojų adaptacijai joje. Tyrimo duomenys rodo, kad aiškiai apibrėžtos funkcijos ir atsakomybės padeda darbuotojams geriau suprasti savo vaidmenį organizacijoje, užtikrina nuoseklumą darbuose ir sumažina galimų konfliktų tikimybę, leidžia sklandžiau įsitraukti į komandą. Panašias tendencijas atskleidžia ir kiti tyrimai, rodantys, kad aiškiai apibrėžtos funkcijos ir atsakomybės didina darbuotojų pasitenkinimą darbu ir sumažina stresą darbo vietoje (Bakker ir Demerouti, 2017), padeda formuoti pasitikėjimą tarp kolegų ir skatina bendradarbiavimą (Barak, 2017).

Tyrimo rezultatai parodė, kad bendradarbių pagarba ir pagalba bei vadovo palaikymas padeda efektyviau dirbti, lengviau įveikti darbo iššūkius, sumažina stresą, didina motyvaciją ir apsaugo nuo perdegimo. Collingwood, Emond ir Woodward (2018) teigimu, sėkminga profesinė adaptacija glaudžiai susijusi su kolegų bendradarbiavimu, komandinės dvasios stiprinimu, profesinės patirties dalijimusi, emocinės paramos užtikrinimu. Darbuotojas, gaudamas bendradarbių, vadovo pripažinimą, gali jaustis, kad jis yra vertinamas,

gerbiamas, juo rūpinamasi ir tai teigiamai veikia jo motyvaciją, darbo efektyvumą (Chen, ir kt., 2011). Palanki darbo atmosfera ir gera emocinė aplinka teigiamai veikia darbuotojo motyvaciją, sveikatą ir darbo atlikties rodiklius (Bakker ir Demerouti, 2017). Darbuotojams, kurie negauna arba gauna nedaug socialinės, emocinės paramos iš vadovų ir kolegų, būdingas nerimas, žema savivertė, aukšti depresijos rodikliai, prasta psichinė, fizinė savijauta, taip pat vyrauja nepasitenkinimas darbu, kolegomis, vadovais (Raižienė ir Bakšytė, 2010).

Mentoriaus vaidmuo pradedančių profesinę veiklą socialinių darbuotojų adaptacijos joje procese yra ypač reikšmingas. Tyrimo duomenys atskleidė, kad mentorius ne tik padeda suprasti organizacijos veiklos specifiką, bet ir dalijasi praktine patirtimi, skatina kritinį mąstymą bei padeda spręsti sudėtingas situacijas, reflektuoti patirtį, įgyti daugiau pasitikėjimo savimi, lengviau įsitraukti į profesinę veiklą. Hamill, Boyle ir McFadden (2023) pabrėžia, kad labai svarbu užtikrinti, jog socialiniai darbuotojai būtų remiami ankstyvame jų karjeros etape, siekiant padidinti jų atsparumą, užtikrinti gerovę ir lengvesnį įsitraukimą į darbą, todėl svarbus vaidmuo šiame etape tenka mentorystei. Autorių teigimu, tyrimais yra atskleista, kad darbuotojai, kuriems suteikiama mentorystė, yra labiau patenkinti darbu ir įstaigą organizacijai, patiria mažiau streso, stiprėja jų profesinis identitetas.

Tyrimu identifiukuota, kad pradedantiems savo profesinę veiklą socialiniams darbuotojams svarbu, kad jiems darbovietėje būtų sudarytos galimybės išreikšti ir realizuoti save profesinėje veikloje. Esant tokioms sąlygoms jie jaučiasi savarankiškesni, kad kiti jais pasitikti, entuziastingesni, labiau motyvuoti, įsitraukę į darbą. Kiti tyrimai rodo, kad darbo aplinka, kurioje skatinama profesinė savirealizacija padeda mažinti perdegimo riziką, skatina įsitraukimą į darbą, daro teigiamą poveikį darbuotojų produktyvumui (Kuvaas ir kt., 2017).

Tyrimas atskleidė, kad reikiamos darbui priemonės ir tinkamai įrengta darbo vieta taip pat svarbūs organizacinės paramos veiksniai, palengvinantys informacijos sklaidą, komunikaciją, bendradarbiavimą, dokumentų tvarkymą, pagreitina darbą, didina profesionalumo jausmą. Shier ir Graham (2011) teigimu, ergonomiška darbo aplinka, technologijų naudojimas organizacijoje mažina darbuotojų nuovargį ir didina darbo efektyvumą. Autorių teigimu, fizinės darbo sąlygos yra vienas iš svarbių organizacijos veiklos kokybės kriterijų. Badrianto ir Ekhsan (2020) pažymi, kad fiziniai darbo aplinkos elementai gali turėti tiesioginį poveikį darbuotojo produktyvumui, komfortui, koncentracijai, pasitenkinimui darbu.

Vidinė motyvacija taip pat yra svarbus veiksnys, turintis įtakos pradedančiųjų profesinę veiklą socialinių darbuotojų adaptacijai joje. Tyrimo duomenys rodo, kad paties darbuotojo noras dirbti, polinkis ieškoti naujovių, imtis naujų iššūkių ir polinkis mokytis, tobulėti yra svarbūs vidinės motyvacijos veiksniai, padedantys darbuotojui įveikti profesinius iššūkius, palaikantys jo atkaklumą, skatinantys tobulėti. Tyrimai rodo, kad darbuotojo vidinė motyvacija glaudžiai susijusi su profesiniu pasitenkinimu ir įsitraukimu į darbą (Bakker ir Demerouti, 2017). Taip pat yra nustatyta, kad vidinė motyvacija teigiamai veikia darbuotojų emocijas, padeda išvengti streso ir kitų neigiamų emocijų darbe, didina darbuotojų iniciatyvumą, kūrybiškumą ir produktyvumą (Kuvaas ir kt. 2017).

Išvados

Tyrimu atskleista, kad asmeniniai ir organizacijos veiksniai turi įtakos pradedančiųjų profesinę veiklą socialinių darbuotojų veiksmingai adaptacijai joje. Išryškėjo šios veiksmingų grupės – tai pradedančiojo profesinę veiklą socialinio darbuotojo profesinis pasirengimas, organizacinė parama jam ir paties darbuotojo vidinė motyvacija įsitraukti į profesinę veiklą.

Socialinio darbuotojo profesinis pasirengimas sietinas tiek su įgytomis kompetencijomis, svarbiomis jo profesinei veiklai, studijų metu, tiek su jo kompetencijų tobulinimu, pardėjus profesinę veiklą. Tyrimas parodė, kad pradėjus profesinę veiklą socialiniams darbuotojams kilo reikmė turėti specializuotus mokymus, padedančius tobulinti specialiąsias kompetencijas, įgyti praktinės patirties su jų darbu susijusioje srityje. Tai rodo, kad organizacijos turi skirti dėmesį pradedančiųjų profesinę veiklą socialinių darbuotojų mokymams. Tyrimas rodo, kad mokymai lengvina pradedančiojo profesinę veiklą darbuotojo adaptaciją, įgalina kokybiškiau dirbti, mažina emocinę įtampą, didina jo pasitikėjimą savimi, skatina profesinį augimą.

Organizacinės paramos veiksniams, sąlygojantiems veiksmingą pradedančiųjų profesinę veiklą socialinių darbuotojų adaptaciją joje, priskirtina aiškiai apibrėžtos funkcijos ir atsakomybės, bendradarbių ir mentoriaus bei vadovo palaikymas, reikiamos darbui priemonės ir tinkamai įrengta darbo vieta, sudarytos galimybės profesinei savirealizacijai. Be to, tyrimu identifikuota, kad paties darbuotojo noras dirbti, polinkis ieškoti naujovių, imtis naujų iššūkių ir polinkis mokytis, tobulėti yra svarbūs vidinės motyvacijos veiksniai, padedantys pradedančiajam profesinę veiklą socialiniam darbuotojui veiksmingai adaptuotis joje.

Literatūra

- Bakker, A. B., & Demerouti, E. (2017). Job demands–resources theory: Taking stock and looking forward. *Journal of Occupational Health Psychology*, 22(3), 273–285
- Barak, M. M. E. (2017). *Managing diversity: Toward a globally inclusive workplace*. Sage Publications.
- Beddoe, L. (2010). Surveillance or reflection: Professional supervision in ‘the risk society’. *British Journal of Social Work*, 40(4), 1279–1296. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcq018>
- Bogdanova, N. (2012). Professional identity of Lithuanian social workers in the changing context of social work. *Social Work. Experience and methods: conference issue*, Vol. complementary, 87–92.
- Bubnys, R., & Stankutė, A. (2014). Socialinių darbuotojų adaptacijos profesinėje veikloje tendencijos. Profesinės studijos: teorija ir praktika, 14, 78–83.
- Chen, G., Ployhart, R. E., Thomas, H. C., Anderson, N., & Bliese, P. D. (2011). The power of momentum: A new model of dynamic relationships between job satisfaction change

- and turnover intentions. *Academy of Management Journal*, 54(1), 159–181.
- Collingwood, A., Emond, R., & Woodward, R. (2018). The beginning social worker: Student and novice workers' experience in statutory child protection work. *Child & Family Social Work*, 23(4), 529–536. <https://doi.org/10.1111/cfs.12441>.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, Quantitative and mixed methods approaches*. London, Sage.
- Dominelli, L. (2017). *Social work in a globalizing world* (2nd ed.). Polity Press.
- Farla, W., Perizade, B., Zunaidah, Z., & Andriana, I. (2024). Career adaptability and career success of lecturers: The mediating role of adaptive professional development. *Journal TEM*, 13(3), 2107–2114.
- Gajda, J. (2015). Social and professional adaptation of employees as a main factor in shaping working conditions. *Journal of Us-China Public Administration*, 12(10), 789–795. doi: 10.17265/1548-6591/2015.10.006
- Gaižauskaitė, I. ir Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Re-gistrų centras.
- Gvaldaitė, L., Švedaitė-Sakalauskė, B., Buzaitytė-Kašalynienė, J. (2014). Vadovavimas soci-aliniam darbui: pasekmės darbuotojams ir profesinei veiklai. *Tiltai*, 2, 109–125.
- Hamill, B., Boyle, S., McFadden, P. (2023). The impact of mentoring interventions to support newly qualified social workers during the COVID-19 pandemic in Northern Ireland. *European Social Work Research*, 1(3), 329–344. <https://doi.org/10.1332/QWBE5026>.
- Hussein, S. (2018). Work engagement, burnout and personal accomplishments among so-cial workers: A comparison between those working in children and adults' services in England. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Rese-arch*, 45(6), 911–923. <https://doi.org/10.1007/s10488-018-0872-z>
- Jundt, D. K., & Shoss, M. K. (2023). A process perspective on adaptive performance: Rese-arch insights and new directions. *Group & Organization Management*, 48(2), 405–435. <https://doi.org/10.1177/10596011231161404>
- Kleine, A.-K., Rudolph, C. W., & Zacher, H. (2019). Thriving at work: A meta-analysis. *Jo-urnal of Organizational Behavior*, 40(9–10), 973–999. <https://doi.org/10.1002/job.2375>
- Kuodytė, V., Ivleva, V., ir Pajarskienė, B. (2018). Lanksčių darbo sąlygų sąsajos su darbuo-tojų psichologiniu kapitalu: saviveiksmingumu, optimizmu, viltimi ir atsparumu. *Vi-suomenės sveikata*, 3(82), 51–59.
- Kuvaas, B. B., Weibel, R., Dysvik, A., Nerstad, A., Christina G.L.(2017). Do intrinsic and extrinsic motivation relate differently to employee outcomes? *Journal of Economic Psy-chology*. 61, 244–258. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2017.05.004>
- Leberman, S., Taylor, T., Doherty, A., & McGraw, P. (2009). Managing People in Sport Or-ganizations: A Strategic Human Resource Management Perspective. *Sport Management Review*, 13(3), 305–306. <https://doi.org/10.1016/j.smr.2009.09.004>
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. John Wiley Sons.

- Nejad, H. G., Nejad, F. G. ., & Farahani, T. (2021). Adaptability and Workplace Subjective Well-Being: The Effects of Meaning and Purpose on Young Workers in the Workplace. *Canadian Journal of Career Development*, 20(2). <https://doi.org/10.53379/cjcd.2021.70>
- Raižienė, S., & Bakšytė, A. (2010). Socialinės paslaugas teikiančių darbuotojų perdegimo sindromo, socialinės paramos bei saviveiksmingumo sąajos. *Socialinis darbas*, 9(2), 119-126.
- Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėdos universiteto leidykla.
- Shier, M., & Graham, J. R. (2011). Supporting newly qualified social workers: The role of work environment. *British Journal of Social Work*, 41(7), 1310–1328. <https://doi.org/10.1177/1468017310380486>
- Sony, M., & Mekoth, N. (2022). Employee adaptability skills for Industry 4.0 success: a road map. *Production & Manufacturing Research*, 10(1), 24–41. <https://doi.org/10.1080/21693277.2022.203528>
- Šumskienė, E., Charenkova, J., ir Banevičiūtė-Čirgelienė, S. (2023). Pradedančiojo socialinio darbuotojo atsparumą išbandantys veiksniai. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 32(2), 85-106.
- Tham, P. (2007). Why are they leaving? Factors affecting intention to leave among social workers in child welfare. *British Journal of Social Work*, 37(7), 1225–1246. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcl054>

THE BEGINNING OF A SOCIAL WORKER'S PROFESSIONAL ACTIVITY: FACTORS DETERMINING EFFECTIVE PROFESSIONAL ADAPTATION

Prof. dr. Rita Raudeliūnaitė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Nerijus Laurynas Valiukas

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary

Starting a career in social work is a complex stage that requires the application of theoretical knowledge to practical situations, as well as the development of professional, personal and general competencies. Once they have started their professional activities, social workers often face various challenges related to the diversity of client needs, emotional burdens, ethical dilemmas, organisational culture and the constantly changing context of social policy. Therefore, the process of adapting to a new role becomes a key factor in ensuring the continuity, effectiveness and professional growth of a social worker's career. The adaptation process is important not only for the novice specialist, but also for the organization. Proper introduction of social workers who are beginning their professional activities, provision of assistance and mentoring, and a favorable work environment determine the effectiveness of professional activities, reduce employee turnover and the risk of burnout. Therefore, the adaptation of new employees in the organization is considered one of the most important areas of personnel management practice in a modern organization, because it is not only a mechanism for the interaction of employees with the organizational environment, but also one of the ways to develop the organization's human resources potential. Analysis of scientific sources revealed that Lithuania lacks research that reveals the adaptation of social workers who are beginning their professional activities in it. The following research question is therefore raised: What factors determine the effective adaptation of novice social workers in professional activities? The object of the study is factors that determine the effective adaptation of social workers who are beginning their professional activities in it. The object of the study is factors that determine the effective adaptation of social workers who are beginning their professional activities in it. The aim of study is to reveal the factors determining the effective adaptation of novice social workers in professional activities based on their experience.

The study used a semi-structured interview method. This method allows for a combination of a predefined set of questions with flexibility and openness to the experiences and insights of the research participants. Semi-structured interview allows the researcher to get to the heart of the problem and answer the research questions, while the interviewee has the opportunity

to express his/her own position and experience on the issue under study. This form of interview helps to create a dialogue, gives more authenticity and allows the participants to reveal their experiences and opinions

The study used a criterion-based method to select research participants. The sample of participants was selected according to the following criteria: 1) social workers with higher social work education and a bachelor's or professional bachelor's degree; 2) those who have been working for less than a year; 3) those with work experience ranging from six months to a year; and 4) those who work in social service centres in family assistance departments. The study involved 11 novice social workers from different Lithuanian municipalities. Study data were collected based on the saturation principle. Ethical principles were followed throughout the study, including the participants' free decision to take part, provision of information about the study, and ensuring anonymity, confidentiality and the safety of the participants. The obtained study data were analysed using qualitative content analysis. This involved transcribing and reading the interview recordings several times, coding the data, grouping the codes into categories, and describing and interpreting the data.

The study found that the effective adaptation of social workers to their professional roles depends on subjective and objective factors, such as their professional training, organisational support, and their own motivation to engage in professional activities.

A social worker's professional preparation relates to the competencies acquired during their studies and to the development of these competencies after completing their studies. The study showed that, once they had started working, social workers needed specialised training to help them improve their specific skills and gain practical experience in their field. This demonstrates the need for organisations to prioritise the training of social workers at the beginning of their careers. Training facilitates the adaptation of workers starting their professional activities, enabling them to work more effectively, reducing emotional stress, increasing self-confidence and promoting professional growth.

Organisational support is an important factor in helping social workers adapt to their new roles. The study found that clearly defined functions and responsibilities are important for these social workers. When they know their specific functions and responsibilities, they feel more confident. The study data show that respect and support from colleagues are important at this stage. Cooperation, trust, and mutual understanding among colleagues help social workers to solve professional challenges more effectively, reduce emotional burnout, and strengthen teamwork when starting their professional activities. Support from colleagues can manifest itself in various ways, such as sharing experience and advice, providing professional assistance in overcoming difficult situations and offering emotional support. The study data revealed that mentors play an extremely important role in helping social workers to start their professional activities, as they facilitate faster adaptation to the organisation, improve understanding of the practical aspects of work, encourage the adoption of good practices, promote critical thinking and strengthen self-confidence. Mentors can provide professional knowledge and emotional support to help overcome stress, professional difficulties, and doubts about decisions. The study found that support and assistance from leaders is also an important factor in employees'

effective adaptation to professional activities. With the support of their leader employees feel valued, respected and cared for, which improves their wellbeing and engagement at work. The study data revealed that opportunities to express oneself and realise one's potential in professional activities are another important factor in the effective adaptation of social workers starting their careers. With such opportunities, employees starting their professional careers feel more motivated, confident, and engaged with their work. The study also revealed that having the necessary work tools and a properly equipped workplace are important organisational support factors that facilitate the dissemination of information, communication and cooperation, and speed up work and increase the sense of professionalism.

Intrinsic motivation is also an important factor influencing the adaptation of social workers to their new roles. The research data shows that an employee's own desire to work, their tendency to seek innovations and take on new challenges, and their tendency to learn are important factors of internal motivation that help employees overcome professional challenges, support their resilience and encourage improvement professional competencies.

Keywords: *adaptation, beginning of professional activity, social workers.*

LOGIC, AUTHORITY, AND MANAGERIAL COMPLEXITY: INTEGRATING BOCHENSKI'S PHILOSOPHY OF AUTHORITY WITH GRAICIUNAS' MANAGEMENT RELATIONSHIP THEORY. SOME INSIGHTS FOR ORGANISATIONAL THEORY

Vytautas Leškevičius (Doctorate candidate)

Department of the History of Lithuanian Philosophy

Lithuanian Culture Research Institute

Saltoniškių str. 58, LT-08105 Vilnius, Lithuania

Tel. +370 5 275 1898; mobile +370 628 52 524

E-mail: vytautas.leskevicius@gmail.com

DOI: 10.13165/SD-25-23-2-06

Abstract

This paper integrates the philosophical framework of authority developed by Józef Maria Bochenski with the managerial complexity model devised by V. A. Graiciunas. Bochenski's conceptual distinction between epistemic and deontic authority, illustrated through his triadic scheme and five-pronged delegation model, provides a normative and logical lens for assessing authority. Graiciunas' span-of-control formula quantifies the exponential growth of managerial relationships as the number of subordinates increases. By juxtaposing these perspectives, this study aims to adumbrate the essentials for an integrated framework that unites normative legitimacy checks with quantitative complexity analysis, producing a robust tool for organisational design.

Keywords: *Authority, epistemic, deontic, administrative. Span of management and control. Logic, organisational and management theories, leadership.*

1. Introduction and historical context

Authority remains a cornerstone of organised human activity, from the governance of

states to the internal operations of corporations, universities, and military units. On the other hand, we also rely on authority in the business of knowledge production (science and humanities), relying on the expertise of those who have developed a solid body of knowledge in a certain domain.

Yet, despite its centrality, the term “authority” is often invoked without sufficient conceptual clarity.

When organisational theory is understood as a broad field of interdisciplinary studies, it is natural that anyone attempting to grasp it as a domain of theoretical reflection will first look to its methodological premises and foundations, to the key concepts and their contexts of use. These are most often sought in the widest conceptualisations of reality. Philosophy—whatever its branch—undertakes exactly such tasks as these. Moreover, philosophy provides not only methodological approaches but also analytical tools. Philosophical perspectives are being rediscovered and increasingly applied in the discourses of contemporary organisational theory (cf. Peltonen 2006: 1; Clegg and Cooper 2006: 19; Bochenski 2024: 96).

Let us begin by asking if the concept of “authority” is self-evident or does it require problematisation and clarification? What is authority? A personal trait? A cultivated competence? Something formally conferred by appointment to a position within an organisation? Or perhaps a property of an institution or organisation itself? Is authority equivalent to expertise? Or to competence? Or rather to status and position in a social or organisational hierarchy? Can the authority of an expert working within an organisation be equated or compared with that of the organisation's leader? Or is authority primarily a relation? Which of several authorities should one rely upon, whose claims should be trusted, whose directives should one obey? What characteristics are typical of authority? Is it of one type only? Or, for instance, will the authority of a university professor and of a military officer—each within their own domain—be of different kinds, with significant consequences for the application of the concept in both theoretical and practical contexts?

These are important questions not only for any conscious participant in modern society—an “information society” or “society of experts”—but also for organisational theory and managerial practices. In other words, we are faced with the problematic nature of defining the concept of “authority.”

Authority structures form the invisible architecture of organisations, from corporate boardrooms to universities enterprise all the way to military chain of command. Authority determines who decides, who acts, and on what basis. Yet in organisational theories and management sciences, authority is often treated as a functional variable—its theoretical underpinnings left underexplored. In philosophy, authority is a recurrent theme in epistemology, ethics, and political theory, but seldom applied systematically to organisational and managerial contexts.

This paper brings together two very different approaches to authority. Józef Maria Bochenski's ‘What is Authority?’ (1974) offers a rigorous philosophical-linguistic analysis, distinguishing between epistemic authority—the authority of knowing— and deontic

authority—the authority of commanding. His framework addresses domain specificity, legitimacy and delegation in ways that can sharpen management theory.

V. A. Graiciunas (1937), by way of contrast, analysed the structural complexity of managerial relationships through a mathematical model that calculates the exponential growth of such relationships as the number of subordinates increases. His work is widely known in management literature, especially in discussions of ‘span of control,’ yet it lacks the qualitative apparatus necessary to assess the legitimacy or type of authority.

Thus, both novelty and possible pragmatic deliverables of this paper lie in juxtaposing Bochenski’s qualitative analysis with Graiciunas’ quantitative model—an integration to the best of our knowledge not found in existing literature. This comparison reveals how the conceptual clarity of Bochenski’s philosophy could serve as a filter and structuring principle for Graiciunas’ span-of-control framework.

2. Literature Review: Authority in Management and Organisational Theory

Max Weber’s tripartite typology of authority—traditional, charismatic, and legal-rational—remains foundational in sociology and organisational theory. Weber’s concern was with legitimacy and the basis of obedience, not with the logical structure of authority relations per se. Further, Michel Foucault’s concept of power/knowledge expands the analysis by showing how authority and knowledge production are interlinked, but offers little in terms of formal categorisation applicable to organisational structure. Herbert Simon’s theory of bounded rationality introduces cognitive limits that affect decision-making and delegation, intersecting with, but not replacing, authority analysis.

Bochenski’s epistemic/deontic distinction is relatively seldom used or at least ascribed to the author when such credit is actually due. Exceptions include applications in contemporary argumentation theories, esp. by Douglas Walton and Marcin Kozowy, who examine how appeals to authority function in discourse, and contemporary philosophical accounts of expertise and authority (Markus Seidel, Christian Quast, James C. Watson). However, these analyses have not been systematically imported into organisational design or management science.

Graiciunas’ formula, by contrast, has been widely cited and critiqued. L. Urwick and others extended the span-of-control discussion but retained the quantitative emphasis. While refinements account for technological changes in communication, the core limitation remains: no differentiation of authority types.

In philosophical discourse, studies of authority and related fields, such as expertise, justified beliefs, and the argumentation from authority, grow in scope and scale. Arguably yet, among relatively contemporary philosophers, Bochenski’s ‘What is Authority?’ remains one of the most precise logical analyses of authority, particularly due to his introduction of the seminal demarcation line between epistemic authority—authority grounded

in knowledge and expertise—and deontic authority—authority grounded in the right to command.

In the field of management science, Graiciunas’ examination of the problem of managerial capacity from a quantitative standpoint, and formulation of a mathematical model to calculate the complexity of relationships between a manager and their subordinates also remains relevant.

While Bochenski’s framework addresses the legitimacy and logical structure of authority, Graiciunas’ formula measures the structural limits of managerial capacity. This paper argues that integrating these two perspectives yields a comprehensive approach to understanding, evaluating and structuring authority in organisations.

3. Bochenski’s Framework of Authority

“Authority is a triadic relation between an authoritative person, a subject, and a domain. One may be an authority in chemistry but not in politics, or hold command in the army without expertise in engineering.”

This foundational insight from Bochenski reframes authority as context-bound and non-transferable outside its domain—a principle with clear implications for how organisations define and assign authority.

Bochenski defines authority as a triadic relation consisting of an authoritative person (A), a subject (S), and a domain (D).

This triadic model underscores that authority is always specific: the same individual may possess authority in one domain but not in another.

For example, a surgeon holds authority in matters of surgery but not in matters of legal procedure.

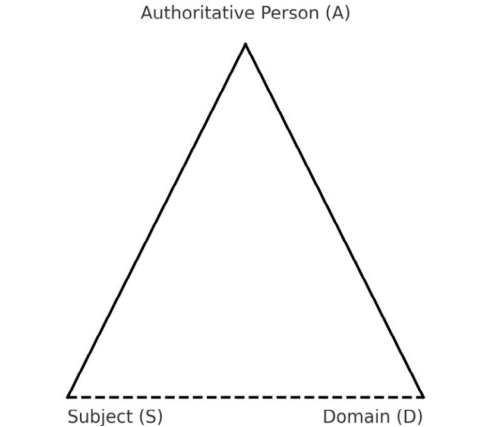

Figure 1: Bochenski’s Triadic Scheme of Authority.

When authority is delegated, Bochenski extends the triadic model into a five-place relation: the delegating authority (A), the delegate (B), the subject (S), the main domain (R), and the delegated sub-domain (F).

This extension ensures that delegation is precise and bounded, preventing the delegate from assuming powers beyond those intended.

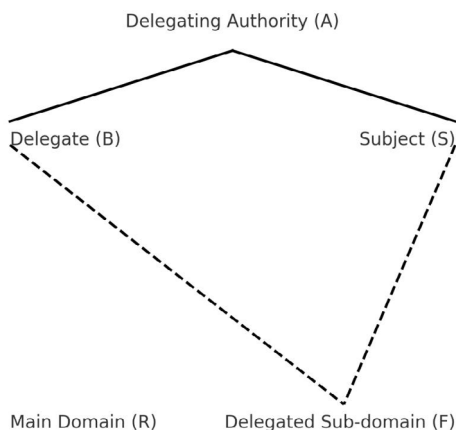

Figure 2: Bochenski's Five-Pronged Delegation Scheme.

4. Graiciunas' Span-of-Control Model

V. A. Graiciunas (1937) approached managerial capacity as a quantitative problem, identifying that the number of potential relationships a manager must oversee increases far more rapidly than the number of subordinates might suggest. He distinguished three types of relationships:

1. ****Direct Single Relationships**** – between the manager and each subordinate individually.
2. ****Cross Relationships**** – between subordinates themselves, which the manager must still monitor.
3. ****Direct Group Relationships**** – between the manager and combinations of subordinates acting together.

The total number of these relationships can be calculated using the formula:

$$N = n[(2^{(n-1)}) + (n - 1)]$$

where n is the number of subordinates. The formula reveals an exponential growth pattern, highlighting the limits of managerial attention and control.

Table 2: Worked Examples of Graiciunas’ Formula

Number of Subordinates (n)	Total Relationships (N)	Implication
3	18	Manageable span in most contexts
5	100	Manageable span in most contexts
8	1080	Requires delegation or support structures
10	5210	High risk of managerial overload

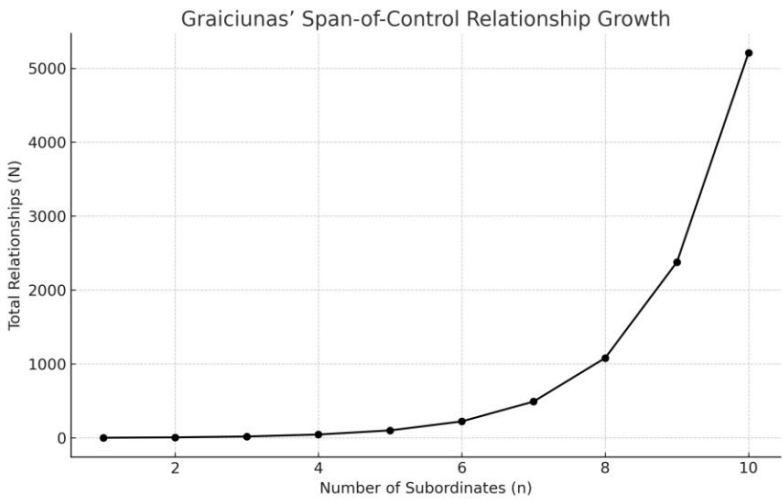

Figure 3: Exponential Growth in Managerial Relationships per Graiciunas’ Formula.

5. Integrating Bochenski and Graiciunas

The integration of Bochenski’s qualitative distinctions and Graiciunas’ quantitative model allows for a two-stage analysis of authority structures.

Firstly, using Bochenski’s framework, all authority relationships are classified as either epistemic or deontic.

Only deontic relationships—those involving the right to command—are then assessed using Graiciunas’ formula to determine potential managerial overload.

This selective application ensures that the complexity measure is applied where it is most relevant. For example, in a hospital setting, a chief surgeon may hold epistemic authority over surgical technique but deontic authority over operating room schedules.

Graiciunas’ model would apply to the latter, where command relationships create managerial workload.

6. Comparative Analysis

Bochenski’s and Graiciunas’ models differ in method, scope, and purpose, yet they complement each other. Bochenski addresses legitimacy and the logical structure of authority, preventing overreach and ensuring clarity. Graiciunas addresses operational feasibility by revealing the limits of managerial span of control.

Table 3. Bochenski and Graiciunas: a comparison

Aspect	Bochenski	Graiciunas
Methodology	Philosophical and logical language analysis	Mathematical modelling of managerial relationships
Model	Triadic & five-pronged delegation scheme	Span-of-control formula (Number of subordinates)
Delegation	Only deontic authority is delegable	No distinction between authority types
Strength	Prevents misuse via domain specificity	Reveals exponential workload growth
Limitation	Does not quantify workload	No legitimacy check

7. Critical Evaluation and Implications for Organisational Design

The juxtaposition of Bochenski’s and Graiciunas’ models reveals both the strengths and the blind spots of each. Bochenski’s work offers a rigorous conceptual apparatus that clarifies the nature, scope, and legitimacy of authority, yet it does not offer a method to quantify managerial workload or optimise span of control. Graiciunas, conversely, provides a mathematically elegant model for measuring relationship complexity, but treats all manager-subordinate interactions as if they were identical in qualitative terms.

A synthesis of the two approaches allows for an enriched theory in which qualitative distinctions of authority guide the quantitative modelling of relationships. For example, an organisation could apply Bochenski’s distinctions to identify which relationships truly require managerial oversight and then use Graiciunas’ formula to determine feasible spans of control.

One criticism of Bochenski is that his logical precision, while valuable in theory, risks abstraction when applied to the messy realities of organisational politics and interpersonal dynamics. Graiciunas’ model, meanwhile, is vulnerable to technological disruption; digital

communication platforms have altered the cost and nature of relationships, potentially invalidating some of his numerical assumptions.

Implications for Organisational and Managerial Theory

Integrating Bochenski's framework into management science offers several benefits: it enables clearer definitions of managerial authority, safeguards against domain errors in delegation, and provides a filter to determine when managerial involvement is genuinely necessary. This could inform leadership development, governance policies, and organisational design.

Further, the integration of these perspectives suggests that the effectiveness of a given span of control cannot be assessed solely by numerical formulas. A manager's ability to sustain wider spans depends on the type and legitimacy of the authority exercised. For instance, a leader with strong epistemic or charismatic authority may successfully coordinate larger teams because subordinates accept guidance without excessive verification or resistance. Conversely, reliance on weak or contested deontic authority could render even small spans ineffective due to compliance problems.

Optimising Organisational Design

This implies that span-of-control decisions should not be approached as purely structural questions but as interdependent with legitimacy dynamics. Embedding Bochenski's authority analysis into Graiciūnas' framework offers managers a diagnostic tool: before expanding a span, leaders must evaluate not only coordination costs but also the nature of their authority. In practice, this could guide organisational restructuring and leadership training, ensuring that structural changes are matched by attention to authority legitimacy and communication channels.

Implications for Leadership Development

In leadership education, the juxtaposition encourages a shift from teaching the span of control as a static number to framing it as a contingent variable. Training programmes can thus cultivate reflexive awareness: managers must ask not only "how many subordinates can I handle?" but also "what kind of authority do I possess, and how does it affect my capacity to lead effectively?" This represents an important methodological innovation in management thought.

Scholarly Contribution

To the best of current knowledge, this is the first systematic juxtaposition of Bochenski and Graiciūnas. It shows that cross-fertilisation between philosophy of authority and

classical management science opens up new ways of addressing enduring problems of organisational design. While Graiciūnas provided the formula for quantitative strain, Bochenski offers the criteria for qualitative sustainability. Together, they provide a multidimensional approach that enriches both management theory and practice.

By overlaying Graiciūnas' span-of-control calculations only on those relationships validated as necessary and legitimate by Bochenski's criteria, organisations can design leaner, more efficient hierarchies. This has potential cost-saving implications and could improve decision-making quality by reducing cognitive overload among managers.

The integrated model has significant implications for organisational design. It enables leaders to focus their managerial attention on relationships that genuinely require command oversight, while delegating or decentralising less critical tasks.

This approach is applicable to diverse sectors—from corporate governance to military command—helping to balance efficiency and legitimacy.

In hybrid and remote work environments, where digital communication can multiply perceived relationships, the integration of legitimacy filters and complexity limits becomes even more critical.

Organisations can avoid overload by carefully mapping authority domains and ensuring that managerial spans remain within sustainable bounds.

Summary and conclusions

This paper has shown that cross-disciplinary dialogue between philosophical frameworks and management science is both possible and necessary. The integration of Józef M. Bochenski's conceptual model of authority with V. A. Graiciūnas' span-of-control theory creates a novel and multidimensional approach to organisational design. The article allows the inference to be made that:

- a) The comparative analysis demonstrated that conversations between seemingly unrelated fields—like logic and administrative science—are not only feasible but also intellectually fruitful and practically desirable. Bochenski's analytic distinctions inject philosophical precision into often vague management concepts, while Graiciūnas' formula introduces quantitative awareness into the design of authority structures.
- b) In the given case, it may be suggested that Bochenski's framework can significantly enrich management and organisational theories by offering a qualitative, logic-based lens. Specifically, his distinction between *epistemic* (knowledge-based) and *deontic* (command-based) authority offers a normative filter that can legitimise the often opaque authority structures in contemporary organisations. The model advocates that deontic/administrative authority should also be epistemically justified—meaning, administrators should ideally also be epistemic authorities in their

domains, thus enhancing legitimacy and efficiency, and through this diminishing a burden on both the administrators and the subjects of their authority.

- c) This has direct consequences for organisational setup: the managerial burden could be diminished if subordinates perceive their leaders not just as formal authorities but also as epistemic ones. In this dual-role framework, employees (understood in a broad, boundary-spanning sense) may exhibit greater trust and compliance, reducing friction and resistance. As a result, the overall structure of the organisation is optimised, aligning legitimacy with capacity.
- d) Finally, the integration of these two paradigms leads to a refined managerial model where qualitative legitimacy precedes quantitative feasibility, enhancing both the ethical and functional sustainability of organisational hierarchies. In today's hybrid and digital-first work environments—where authority and communication are constantly redefined—this synthesis offers timely insights and actionable frameworks for optimising leadership, structure, and delegation.

References

-
- Bochenski, J. M. (1974). *What is Authority?* Munich: Philosophia Verlag.
- Graiciunas, V. A. (1937). 'Relationship in Organization', *Harvard Business Review*, 15(2), pp. 65–73.
- Clegg, Stewart, Cooper, Lary, eds. (2009). *The Sage Handbook of organizational behavior*. Vol II, Sage Publications, London.
- Koszowy, M. ir Walton, D. (2019). Epistemic and Deontic Authority in the Argumentum Ad Verecundiam. *Pragmatics and Society*, 10(2): 151–179.
- Peltonen, Tuomo. (2016) *Organization Theory: Critical and Philosophical Engagements*. Ebooks.

SOCIALINĖS GEROVĖS TYRIMAI

2025, 23(2)

Mokslo darbai

Redagavo UAB „Skrivanek“

Maketavo Martynas Švarcas

Mykolo Romerio universitetas

Ateities g. 20, Vilnius

Puslapis internete: www.mruni.eu

El. paštas: mrulab@mruni.eu

SOCIAL INQUIRY INTO WELL-BEING

2025, 23(2)

Research Papers

Editor: UAB „Skrivanek“

Layout: Martynas Švarcas

Mykolas Romeris University

Ateities 20, Vilnius

Website: www.mruni.eu

E-mail: mrulab@mruni.eu

